РК 84(4УКР)5
У1
С17

В. САМІЙЛЕНКО

ВИБРАНІ ТВОРИ

З переднім словом, примітками і за редакцією
Ол. ДОРОШКЕВИЧА

КНИГОСПІЛКА
1926

1103206
Херсонська обласна
універсальна
наукова бібліотека
імені Гончара

Друкарня Київської Філії Книгоспілки,
вул. Свердлова, 8.—Тираж 5.000.
Київ. Окрліт № 13297.

ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ САМІЙЛЕНКО.

(1864—1925).

Самостійні-ж речі почну певно писати тоді, коли перестану тинятись по світу і десь осяду на певній посаді, яка мені даватиме змогу жити, не залазячи в нові позички, ба навіть потроху сплачувати старі. Почуваю, що без цього не матиму досить спокою й рівноваги, щоб узятись до якоїсь більшої роботи.

В. Самійленко.—З листа до Б. Грінченка 8-V 1901.

I.

Якось так у нас (та й чи тільки в нас?) трапляється, що ми лише після смерти можемо справедливо оцінити людину, її ролю в нашому-ж таки суспільстві. Тільки катастрофа примушує нас хоч трохи відсунути від себе, абстрагувати ту чи иншу постать і критичним оком глянути на перейдену нею путь. І несподівано помічаєш ураз, що ця постать високо підноситься над середнім рівнем, над буденщиною, що життьова її путь чимось одмінна від звичайного масового трафарету. Таке в моїй пам'яті (ще нестарій зрештою!) ховається враження від смерти Шерстюка, Грінченка, Лисенка, Коцюбинського, Лесі Українки, Нечуя-Левицького: письменників різного значіння, різної індивідуальности, що мені доводилося бути свідком коли не їхньої смерти, то хоч останнього з ними прощання.

І таке-ж почуття маю я, коли згадую про 12 серпня, день Самійленкової смерти. Яких півтора роки побув він

на любій йому Україні після довгих і таких неприродніх мандрівок десь по емігрантських світах, побув між нами у нових і непередбачених обставинах. Прищепитися серед цих обставин Самійленко не міг і ходив, мов у лісі, в молодому, мало знайомому громадянстві. Треба сказати, що це відчуження старого поета серед буйних молодих паростів помічалося як-найяскравіше: метушливе життя його не цінило, не визнавало, відмовляючись кваліфікувати людину на підставі тільки її минулого, давнього скарбу. І чомусь так ударила по нервах, навіть по власному сумлінню ця звістка про смерть поета „Сивенького": смерть, і тільки смерть, примусила нас відкинути від себе щоденне нікольство і підійти до людини з критерієм вічности.

Але самого Самійленка, мабуть, найменше вразив його трагічний кінець. Він його давно передбачав. І доказ цього філософічного спокою чи не полягає в його спробах усвідомити, підсумувати свій життьовий вантаж. Він, напр., не відмовився проказати свою автобіографію, він, не зважаючи на всю статику свого темпераменту, не зважаючи на тяжкі страждання свого організму. І все-ж він пригадував найголовніші факти далекого минулого, все-ж він терпляче переглядав проєкт автобіографічного синтезу, накреслений рукою О. О. Тулуба. І крім того. З різних мотивів його не задовольнила біографія, перепущена крізь чужу психіку: він сідає сам, і тремтячою рукою, уривчастими й нерівними рядками пише сам свої далекі спомини, обертаючи їх на форму товариської епістоли— посланія до Мих. Обідного (ми подаємо нижче цей уривок). Самійленко турбується за свою поетичну спадщину, бажаючи її подати перед сучасним поколінням у найкращому, найспівзгучнішому вигляді. За моєю порадою, висловленою в листі до поета, Самійленко складає план своєрідної антології з своїх поетичних творів, розподі-

ливши їх на вісім груп і акуратно перенумерувавши. Цікаво, що завдання своє тут розуміє поет так: підійти з старим запасом до нового масового читача, заінтригувати його важливими справами минулого. Ось для чого дає автор такі „річеві", „ударні" назви окремим розділам майбутньої книги („Україна за царизма", „Царизм і бюрократія"). Самійленко, раз-у-раз надто неохочий до листів, пише тепер свої коротенькі цидулки, ніби бажаючи застерігти собі найкращі в своїх кореспондентів спомини. Йому хотілося жити, хоч і як він від того життя фактично відійшов. 14 травня 1925 р. він це своє хотіння висловлює і в своєму останньому вірші, вже сировому, несбробленому обережною рукою вибагливого до себе майстра:

Часи юнацьких наших літ,
Ясного погляду на світ,
Найкращих поривів, надій
І чистих молодечих мрій,—
Геть одійшли в минулий час,
І старість пригнітила нас...
Та чи не дивно, що душа
Зістарітись не поспіша:
Вона, неначе молода,
Давніших мрій не покида,
І все нема зневіри в ній,
Вона все повна ще надій
На кращий час, на вороття
В країни вольного життя.

Але це вже було нервове чіпляння за життя: позначилися роки довгого відчуження від метушливої боротьби, що надто чужа була меланхолійному темпераментові споглядального поета. Самійленко помер у психологічному розладі з сучасністю, і тільки, повторюємо, смерть примусила громадянство критично оглянути довгий життьовий шлях небіжчика.

II.

22 січня ст. ст. 1864 р. народився Самійленко, як він сам каже, „у вбогій селянській хаті" м. Сорочинець. Обставини його народження до цього часу були зовсім невідомі і тепер набувають характеру оригінальної сенсаційности. Самійленкова мати, Олександра Кіндратовна Са-

мійленкова—кріпачка Сорочинського дідича Черниша, талановита й спостережлива істота, з надзвичайно розвиненим почуттям власної гідности. Олександра Самійленкова простує звичайним шляхом сільських дівчат, економічно підпорядкованих поміщицькому капіталові: вона вступила в найми до сусіднього дідича Івана Олександровича Лисевича й від нього повернулася з малою дитиною Володимиром. Лисевич був типовим дідичем лівобережної України: маючи 5.000 десятин землі в центральній частині Полтавщини, він за кріпацтва утримує власний оркестр, як тоді годилося, а потім бенкетує, тринькає гроші й перебирає кращих дівчат „свого" села. „Незаконно" появився хлопець, і ніби закоханий у красуню-дівчину поміщик спроваджує її до батьків, пропонуючи „компенсацію" за минуле. Пізніше — життя в сусіднього багатого пана Трохимовського, де вже Олександра Кіндратовна була за домоуправительку багатого будинку, в с. Михайлівці, 18 верстов від Сорочинець. Ця подія мала величезне значіння в Самійленковому житті: вона проказала, зумовила йому дальший шлях. Трохимовський мав багату бібліотеку, складену переважно з творів французької літератури (Русо, Вольтер та инші романісти, Гомер і класичні письменники в перекладах французьких), хоч чимало було й російських авторів XVII—XIX століттів [1]). Хлопчак уже тоді опанував французьку мову і читав в оригіналі і перекладах силу класичних творів; на 9-му році він читає „Втрачений Рай" Мільтона. Отут, у бібліотеці лівобережного поміщика, склався весь Самійленко — людина, поет, робітник, склалася певна психічна індивідуальність. Тут взаємно переплітаються два впливи: штучно-літературний

1) Див. книжечку Бориса Лисянського: Володимир Самійленко. 1921, с. 10 - 11; біографічні відомості тут подав сам Самійленко.

і народньо-етнографічний. За останній говорить поет у своїй повній автобіографії, опрацьованій О. О. Тулубом:

„З дитинства в дідовій хаті між своїми кревними я жив оточений українською стихією, слухав бабусині казки про трьох братів Кіндратів та інші, яких вона знала багато, слухав чумацькі пісні, які співав дядько Герасим Бокитько, козак, дід якого чумакував, і взагалі впивався чарівною українською мовою Миргородського повіту, яку я визнаю найкращою, яко дуже оригінальну, з найкращою фонетикою, взагалі багатою лексично."

Пізніше, вже будучи в гімназії, Самійленко під час вакацій „захоплювався українськими піснями" і жадібно сприймав це близьке йому змалку оточення.

Що в цій боротьбі „двох стихій" перемогло? Безперечно, народня стихія тут не витримала конкуренції з принадною бібліотекою Трохимовського. Панські традиції очевидно мали свою силу в психіці малого хлопця, а потім і обставини життя сприяли цьому відриву від народньо-селянського коріння: мати Самійленкова як-не-як переходила на стан „аграрного рантьє", одержавши після смерти старого Трохимовського тридцять десятин землі, грошей 1500 крб. і пенсію на виховання Володимира. Отже, Самійленкова родина бігом подій різко відмежувалася від трудового села своїм соціяльним станом і великою мірою наближалася до дрібномаєткової верстви. А коли так, то й народньо-селянська стихія могла тільки близькими спогадами впливати на хлопця, а не живою, яскравою дійсністю, з її повсякчасною боротьбою за існування. Її місце посіла „бібліотека" — вигідні фотелі, стародавні книжки, і роля її, цієї стихії, (правда — величезна) стала на тому, що вона національно зберегла хлопця в українських культурних традиціях та ще дала йому ключі до таємниці народньої стилістики, народнього мистецтва (інтерес до пісні, до музики). Звідци Самійлен-

ко на все життя виніс свою надзвичайну увагу до європейської класичної літератури, особливо тієї, що стала за переддень великої французької революції (Русо, Вольтер, а можливо—і взагалі енциклопедисти). Чи не тут він знайомиться з сатириками імперії (Барб'є, Беранже), які повинні були бути в бібліотеці ліберального поміщика? І Байрон, цей найпопулярніший письменник другої чверти століття, чи не тут уразив серце юнакове, як не через французький, то російський переклад? Отже, загальна путь на Європу, в бік поширення меж народницької поезії, мабуть, чи не тут знайшла собі цінні матеріяли. Як тенденція, як методологічний ухил—це залишилося на все життя в Самійленка, і не тільки в творчому копіюванні, але й у тій культурі слова, витонченості ритмів, що характеризують собою діяльність письменника.

1874 р. Самійленка віддано було до Миргороду, щоб добре підготуватися для гімназії, а через рік він був учень 1-ої класи Полтавської гімназії. На літо він приїздив до матери на свою Миргородщину. Гімназія далі розвинула цю основну тенденцію в Самійленковій психіці—відрив від селянської стихії і захоплення „позаукраїнською" тематикою. Тільки тут до знайомих европейських упливів додано було могутню російську стихію, яка, правда, сильно розкладалася в українській Полтаві, тоді, властиво, зовсім не зачепленій молодим російським капіталізмом. Російська стихія де-який час культурно опанувала хлопця, і він починає компонувати російські вірші. Уже тоді ці вірші розпадалися на дві категорії: сатиричні портрети учителів і поважна російсько-патріотична лірика в дусі ще що-найменше Ломоносівської поетики. Але вже з VI-ої класи (а за иншими відомостями з VII-ої) Самійленко приходить до певної синтези: зберігає в собі весь „позаукраїнський" вантаж, разом із тим користуючись для його

словесного оформлення українською мовою. Таким чином з 1881 року Самійленко починає рости як поет український. На початку це вилилося, як і треба було сподіватися, в класичні переклади: у VII класі Самійленко виготовив переклад першої пісни „Іліяди", що пізніше появився в „Складці" В. Александрова (1887):

Гей! богине! про гнів заспівай Ахіллеса Пеліда
Згубний, що дуже багато Ахейцям лиха накоїв;
Душ багато славетних героїв у пекло спровадив,
Тіло-ж їх кинув у здобич собакам та хижому птаству.

Пізніше сам поет висловлював незадоволення з цього юнацького твору, обвинувачуючи Александрова в тому, що він „виправив" мову оригіналу на слобожанську говірку, завів багато русизмів і навіть зіпсував метр (автобіографія). Це справді було так; проте, багатство лексичних зворотів, позбавлених всякої штучної літературности, уже й тут чарувало читача. Це, між иншим, зазначив перший критик Самійленкових творів, рецензент „Киевской Старины": „Перевод сделан хорошо, близко к подлиннику и в то же время просто, без выковки слов, в чем, впрочем, и надобности не было по патриархальной простоте Илиады, и главное, без искусственных эпитетов и сложных слов, обыкновенно отягощающих переводы Гомера" [1]). Отже, в гімназії Самійленко прийшов від етнографії до національної свідомости, але вже наслідком могутніх впливів европейської культури. Можна сказати, що цей процес відбувається в його психіці дедуктивно, постпозитивно, але під безпосередніми селянськими впливами: Самійленко, як ми вже одзначили, рано відірвався від етнографії українського

1) 1887, V, с. 175. Рецензія має підпис З., але стилістичні особливості переконують, що вона належить якомусь тонкому критикові того часу.

села. Одразу відбігши від села, поет критично міг поставитися до тих, хто сільськими потребами поясняв свою пасивність і громадське ледарство. Українське село не стає для нього за об'єкт святощів, ідеалізації чи принаймні постійної близькости. Самійленко цікавиться селом тільки як інтелігент, теоретично боліє болями пригніченої людини. Тут його шлях збігається з російськими народницькими поетами, типу Некрасова, де бренить нота інтелігентського (а може — і дворянського) каяття перед мужиком. Тільки в Самійленка колосальна відміна: замість ентузіязму, бадьорого чи пригніченого, тут переважає скептицизм; замість бойової лірики тут часто панує безмежна іронія.

„Надселянськість", навіть байдужість до селянської етнографії у Самійленка ми пояснили генетично. Але це почувається і на всій його поезії, тематично й стилістично.

І справді, у Самійленка ви майже зовсім не знайдете зразків побутової лірики, збудованої в образах і лексиці виключно на селянських враженнях (крім хіба однієї: „Весна вернулась і з собою..."), розрахованої хоч у малій мірі на селянського читача. Коли поет дає такий гімн природі—

> Приходь-же, весно: вже готові всі ми
> Тебе, богине пишна, зустрічати,
> І вглядівши твої зелені шати,
> До тебе вийдем з співом гучним. („Весна", сонет 2) —

то цим самим він не тільки малює собі образ читача, вихованого на хорошій класичній лектурі, але й композиційною і метричною будовою строфи цілком ігнорує риси народньої, тоб-то селянської, поезії. Перед нами освічений поет, інтелігент, а не боязкий наслідувач випадкової народньої стихії.

III.

З такими настроями Самійленко вступає 1884 р. на історично-філологічний факультет Київського університету. Можемо сконстатувати, що внутрішні, емоційні передумови для поета, чітко окресленого в Самійленкові, були вже на цей час. Хай і напівсвідомо, але вже цієї синтези між українською язиковою (не етнографічною) стихією та европейськими культурними нахилами Самійленко в собі дійшов, навіть закріпивши її в практиці літературній („Іліяда"). Йому не вистачало одного, але найголовнішого: п е в н о г о і д е й н о г о в а н т а ж у. Це мусів-би дати йому Київ, найбільший культурний центр України. І зрозуміло, що саме Київа бажав юнак, а не далекого Петербургу, куди посилав його Трохимовський: тут мало бути відповідне оточення й багатий життьовий досвід.

Але що він побачив у Київі в другій половині 80-х рр.? Це-ж був час найстрашнішої реакції, і то не тільки в уряді „дворянської реставрації" Олександра III, але й у колах тодішньої інтелігенції, так революційної, як і ліберальної. Давно ущухла героїчна боротьба народовольців за цілковитої байдужости того селянства, на яке вони теоретично спиралися. Перемогу святкував не тільки уряд, позбавившись колись грізного „Исполнительного Комітету", але полегкість відчули й кола ліберальної інтелігенції, що в програмі народницького соціялізму, особливо в його бунтарсько-революційній тактиці, побачили чужі для себе й небезпечні риси. Звідци—розчарування, зневір'я, песимізм, і цього зневір'я не могли розвіяти легальні оборонці переможної концепції—Михайловський, Гліб Успенський, Салтиков, хоч вони й мали в своєму розпорядженні могутній орган легальної журналістики — „Отеч. Зап." (до 1884 р.). Проте, не було иншої ідеологічної концепції, що могла спертися на инші соціяльні сили; ця кон-

цепція лише формувалася в недобитках колишніх „черно-передельцев" та „южнорусских рабочих союзов", але прийшла лише згодом, лише в 90-х роках. Отже, в Росії друга половина 80-х років — то час повної безідейности, час глибокої кризи, час страшного замішання в рядах інтелігенції.

Це замішання відбивала й література. 1877 р. помер Некрасов, цей, може, найяскравіший представник громадянської поезії, цілком співзгучної, ідейно спорідненої героїчним поривам народницької інтелігенції. Він не міг залишити собі замісника, бо настали інші часи, інші настрої. Улюбленцем робиться Надсон, цей тужливий поет зневіреної, розбитої інтелігенції. І цей плач на ріках вавилонських, це безнадійне шукання нових божків, нових ідеалів дуже пасує до тієї безперспективної ситуації в громадських угрупуваннях. Навіть писання витриманих борців одбивають на собі цю безоглядність часу: Салтиков загострює жало своєї сатири, а Глєб Успенський з жалем констатує народження в селі капіталістичних відносин, тоб-то тієї сили, що мусить до-щенту зруйнувати основи народницької концепції. І разом з тим виступає „чиста лірика", виступає російський парнасизм Фета, Олексія Толстого, Майкова, набувають популярности космічні мотиви Тютчева. Парнасизм за літературної ситуації 80-х років — то є прояв глибокої громадської реакції, і не випадково, мабуть, сталося те, що поети „чистої лірики" були разом з тим монархістами й політичними реакціонерами (як Тютчев і Майков) або „ідейними" поміщиками (як Фет).

Складніша ситуація була на Україні. Складніша перш за все тому, що вона відбувалася найбільше в підпіллі, в нечисленних гуртах і випадкових об'єднаннях. Поразка революційних намірів у Росії як-найсильніше відбилася на Україні: наказ 1876 р. що до літератури висів важким

тягарем заборони й переслідування. В українських громадських гуртах, як знаємо, був цілковитий ідейний розклад, що найяскравіше виявився в знаменитому конфлікті Київської Громади з її найчільнішим членом - відпоручником М. Драгомановим. Від радикальних, навіть соціялістичних ідеалів 70-х років, коли нав'язувався навіть контакт з революціонерами типа Желябова, Попка, Осинського, Громада, під впливом загальної реакції, перейшла до право-ліберальної позиції, до „дрібних" культурницьких справ. Як згадував пізніше один із відомих громадян, сучасник Самійленків, одночасно з політичною й громадською реакцією, що все збільшувалася, настрій членів Громади протягом восьмидесятих років поступово спадав, діяльність їхня скорочувалася, а їхні наміри надто звужувалися" [1]). Гасло Павла Житецького „Нам треба це лихо п е р е с п а т и" було прийнято правою більшістю тодішньої Громади, але викликало обурення небагатьох—тільки свідомого „політика" Драгоманова та купки активніших „Драгоманівців" (як Ковалевський). Саме тоді було „всі живі сили сковано неможливими обставинами: втомлені й зневірені, одні з українських діячів вгрузли по саму шию в дріб'язкову буденну працю, інші-ж то й зовсім сходять зо сцени" [2]).

Що до молоди (а до неї власне й належав Самійленко тоді), то вона в масі своїй поділяла цей загальний сплін старих громадян. Жорстоку критику їй дає один із Самійленкових сучасників і приятелів, пізніше—популярний російський публіцист, далекий від української роботи, Кость Арабажин (К. Не-я). Протеже Антоновича, Арабажин відограв помітну ролю серед київського українського студентства 80-х років і був відомий у Галичині;

1) А. Х а т ч е н к о. „Укр. Жизнь", 1913, 7 8, с. 108.

2) С е р г і й Є ф р е м о в. З громадського життя на Україні. 1909, с. 39.

Херсонська обласна
універсальна
наукова бібліотека
ім. Олеся Гончара

про нього згадує, але в неприхильному, з мотивів національних, тоні, Самійленко в своїй автобіографії і спомина́х. Ось що писав Арабажин 1906 р.[1]): „Україно́фільська інтелігенція кинулась на культурну роботу, на дрібні діла. Геть із радикальними поглядами—вони до добра не ведуть, вони тільки одривають нашу молодіж; геть із російською літературою—вона збуджує непотрібні мрії, вона помосковлює. Краще сісти за складання книжки для народу, або-ж словаря слів, або-ж за переклад історичних праць Іловайського на українську мову...

Молодіж не виробила собі ще ніякого світогляду, буквально не прочитала ні одної книжки по всесвітній історії, по соціології, політичній економії, а її засаджували за стіл і казали: це все пусте, це витребеньки, а от краще напишіть для першої читанки про вівцю або про корову...“

Можна-б не довіряти Арабажинові, людині „непевній“ і небезсторонній, але його слова підтверджують й усі інші джерела. Сам Самійленко у своїх спомина́х про київське життя додає тільки одну рису[2]): крім „культурників“, були серед київського студентства і „політики“, хоч сам поет належав до перших. „Я зараз-же вступив у студентське товариство „Хрестоматія“, де йшла праця по складанню українських підручників“ (з автобіографії). „Політика“, обарвлена Драгоманівськими ідеями за проводом Миколи Ковалевського все-ж таки пробивала собі шляхи серед молоди, хоч і тонісіньким струмочком: про це всі згадують, та й не припустивши цього, ми-б позбавилися перспективи поступовости в розвиткові громад-

1) „Вільна Україна“, 1906, ч. 1—2, с. 84: „Де-що про націоналізм та соціялізм“.

2) *З українського життя в Київі в 80 роках XIX ст.* „Нова Україна“, 1923, I—II, с. 104—116.

ських ідей на Україні [1]). На підставі власних свідчень Самійленкових (у споминах і автобіографії) можемо сказати, що молодий поет „політикою“ не цікавився, тоб-то тут він знов-таки розвивав свої Полтавські нахили: адже-ж Полтава кінця 70 й початку 80 рр., часів розквіту революційного руху, не прищепила йому жадних стимулів до якоїсь ширшої громадської роботи. І цей кабінетно-меланхолійний темперамент тільки вкорінився київським життям [2]).

Із споминів найближчого товариша й спільника Самійленкового—Гн. П. Житецького, з яким він працював у одному гурткові „Хрестоматія“, ми знаємо, що Самійленко тих часів був надто далекий від ширших громадських, я не кажу—політичних, інтересів. Навіть безпосередньою університетською роботою він мало цікавився, дивлячись на неї, як на гірку повинність. Тим часом доба все-ж важлива: адже-ж з 1884 р. заводився по університетах новий „поліцейський“ устав, і сам поет був з тих, кому ще останньому дозволялося кінчати за старими правилами. Натомість талановитий юнак вивчає еспанську (та инші) мову, студіює літературу й пробує свої здібності в перших несміливих поезіях. „Вдача лівобережного українця“ і тут його тягла в бік від примусової роботи.

Але було-б помилкою гадати, що київське життя так уже цілком і не вкинуло його проти його волі в „політику“. Український письменник, навіть найтихіший, навіть найпоміркованіший, кепсько міг укластися в узькі рямці російської державности. Його к у л ь т у р н а робота

1) Пор. М. Я в о р с ь к и й. Україна в епоху капіталізму. Вип. II, 1925, стор. 170 і д.

2) Цю думку, між иншим, висловив ще Фед. Матушевський у своїй давній статті: „Володимир Самійленко (де-кілька слів до характеристики його поетичної творчости)“. „Рада“, 1907, ч. 243: „Володимирові Самійленкові судилося виступити на арену українського письменства в таку історичну добу, котра ніяким чином не могла сприяти розвиткові прирожденого талану поетового“.

самим єством своїм була антидержавною, иншою вона бути не могла. Тому й Самійленко пережив кілька таких „практичних епізодів", що чималу ролю відограли в його житті, скеруваши його світогляд у бік не класичного академізму, а життьовости, реалізму. Звичайно, навіть і культурницька студентська Громада свою позитивну ролю відограваля: Самійленко як-не-як свої товариські, коли вже не соціяльні, інстинкти, хоч і помалу, розвивав—де-які цікаві факти з тих часів нам переказує Гн. Житецький (вірші на честь скарбника громадського).

Дуже помітний епізод за тих часів — то подорож Самійленкова за кордон 1887 р., на кошти Київської Старої Громади. Разом з иншими студентами—українцями (Арабажин, Маршинський), Самійленко відвідав Галичину й Буковину, придбавши там чимало свіжих вражінь (пор. поезію „Привіт Буковині"). І сам поет [1]), і його галицький ментор Франко [2]) детально переказують нам епізоди цієї своєрідної подорожи. На кордоні трапилася йому невеличка неприємність, а пізніше поетові довелося мати прикру розмову з жандарським генералом Новицьким [3]). Через рік (травень 1888) він так пише про це Грінченкові: „...я зробив страшенне злочинство: я минуле літо їздив (страшно вимовити!) в Галіцію і Буковину. Жив за кордоном 2 місяці. Тепер мені об'яснили, що я там теж „занимался гадостями", а я цього й не знав досі. Отже бояться, що я заразився там „вольним духом" та й викорінюють з мене отой дух". І після того Самійленко пильно стежить за літературно-громадським рухом у Галичині, беручи близьку участь у тодішніх галицьких журналах („Зоря", „Правда", „Буковина") і відгукуючись на

1) У згадуваних уже споминах—„Нова Україна".
2) „Літературно-Науковий Вісник". 1907, I, 72—77.
3) Див. про це у Лисянського. „Володимир Самійленко", с. 21—22.

бойові питання дня: листи його до Грінченка, що є в нас під руками, виразно цей інтерес відзначають [1]).

Велику активність виявив В. І. Самійленко ще й у иншій справі, суто-літературній: видання альманаха „Хвиля". 26 вересня 1886 р. він пише з цього приводу свого першого листа вже визнаному робітникові Б. Грінченкові, прохаючи до збірника „віршів з п'яток або скільки можна". „Збірник вийшов маленький, на 68 сторінок (стільки-ж вийде і друкованих in 16°). Автори от які: 1) Чайченко [2]), 2) Петрусь З. [3]), 3) Марко Н., 4) С. Павленко [4]), 5) К. Не-я [5]), 6) К. де-Мезер, 7) Самійленко, 8) Бобенко, 9) Руданський. Всіх п'єс 40. Назва—„Хвиля" [6]). На жаль, цензура заборонила цей „небезпечний" збірник, без особливого умотивування [7]). Самійленко після того жваво береться до організації вже другої збірки, з поезії і прози, але цю справу йому не пощастило довести до щасливого кінця: пертурбації з університетом, невдачі з иншими збірками стали тому на перешкоді. Листи Самійленкові до Грінченка виповнено (див. у додатках) скаргами на жорстоку цензуру, що черкає все без жалю; отже тут зародився в нього цей ущіпливий гумор супроти київських цензорів-украïножерів Рафальського („Пісня про віщого Василя") і Ромера („Собаки"). Цікаво, що вже тут з'явився в нього й образ сучасного публіциста, що, з неминучости, мусить писати езопівською мовою або й ховатися за неприступні псевдоніми. Пізніше (1891) цю сатиру він переро-

1) Мушу висловити тут щиру подяку шановній М. М. Грінченковій за дозвіл користуватися цими листами.

2) Псевдонім Б. Грінченка.

3) Петро Залозний — автор невдалої юнацької збірки, пізніше відомий український педагог-письменник.

4) С. Шелухин.

5) К. Арабажин.

6) Лист до Б. Грінченка 14-XI-1886.

7) Лист до Б. Грінченка 14-XI-1886. Текст див. у примітках.

бив і видрукував під заголовком „Ідеальний публіцист". У першій редакції вона звалася „Сміливий чоловік".

IV.

Оці шість років київського студентства стали за найважніші в Самійленковому житті. Тоді він остаточно склався як поет, заманіфестувавши в поетичній практиці всі свої основні риси. Самійленко надзвичайно зріс у теорії поетики: його теоретичні уваги в листах до Грінченка, що ми їх подаємо нижче, свідчать за глибоку лектуру в питаннях поетичного стилю, як і пізніша праця рукописна: „Як складаються українські вірші". Самійленко ходив по університетських коритарах з еспанськими та італійськими словниками: це ніби дивацтво дало свої певні наслідки. Самійленко увесь час виховується на чужоземних зразках. Він там шукає нового в українській поезії стилю. „Думаю помістити кілька перекладів з Беранже", — пише він наприкінці 1887 р. Грінченкові. 1889 р. він кидається на Барб'є („Поступ"), а потім довго носиться з Тартюфом, шукаючи найкращих варіянтів для його художнього оформлення. Самійленко шукає свого стилю, перегортаючи тодішню европейську і російську поезію. Ось що, напр., він пише Грінченкові 27-VII-1889: „Що до русицизмів у мене в віршах, то, грішний чоловік, иноді й знаю, що русицизми, а вживаю. Такий уже в мене стиль. Бува часом, що мені не то не ріже вуха який не зовсім український вираз, а навіть подобається. Може це від того, що я малим читав твори псевдокласиків і з того часу в мене зісталась прихильність до славянізмів і штучних виразів, котрі становлять т. зв. „високий штиль".

І з боку зовнішніх успіхів ця доба в поетовому житті показна. Самійленко звертає на себе увагу корифеїв то-

дішнього письменства, з молодших — хоча-б Франка і Грінченка; він містить свої поезії по галицьких журналах, а 1891 р. друкує і свою першу збірку — „Зъ поэзій В. Самійленка", ч. 1 (його спроби видати повну збірку за кордоном не дали наслідків, як згадує видавець Франко, через безгрішшя).

Самійленкові не вдалося закінчити університета: він „пропустив" термін держання іспитів, а тому загубив усі набуті раніше права. 1890 р. він вступає дрібним урядовцем на київський телеграф (він згадує про це в своєму оповіданні „Під новий рік", поданому в збірникові на честь Івана Франка 1898 р.): „Літературні мої праці сплять, хоч сам я й мало сплю. Писати що-небудь не спроможусь ніяк",—так пише він Грінченкові. Проте, й ці роки, до 1893 приблизно, дали нам чималу долю його літературної продукції, поет живе минулим запасом. Згодом починається доба буденної, марудної, наймитської праці, доба постійних мандрівок і невпинних змін. Власне з м і н, як чогось фатального, незалежного від суб'єктивного бажання Самійленка, чогось такого, що приходило неминуче і руйнувало осідок письменника. 1893 р. ми бачимо Самійленка в Чернігові, на посаді секретаря редакції Чернігівського „Земського Збірника", потім два роки поет перебуває в Катеринодарі на Кубані (де, між иншим, бере жваву участь у російських газетах на ролях популярного фельєтоніста під псевдонімом С т о к а т о), а 1903 рік його вже зустрічає у Миргороді навіть секретарем повітової земської управи. Згодом знову Самійленко перебирається до Чернігова, звідки його витягають на ширше поле тільки події революції 1905 р. Українська преса захоплює нашого письменника, і його скромна постать появляється серед київської метушні, в часи напруженої громадської боротьби з реставраційними заходами царського уряду. Він бере участь у тодішніх „бойових"

виданнях: щоденних газетах „Громадська Думка“ і „Рада“, гумористичному журналі „Шершень“. В газетах частенько появляються його політичні фельєтони, не тільки віршовані, але й прозові („Як я перейшов од слова до думки“ та ин.). Але боротьба, змагання — то не стихія Самійленкова, і він знову пірнає в тихе животіння далекої провінції. 1917 рік, руйнуючи всі підвалини патріярхального життя й устрою, кинув і Самійленка на непевний беріг революції. І тут поет пережив усі перипетії громадянської війни на Україні, ідеологічно поділивши долю багатьох, хто в новому не здолав побачити для себе давно бажаного і єдино-можливого. Самійленко з військом Директорії мандрує на Поділля і далі до Галичини, самотньо блукаючи коритаром Тарнівського отелю, цього останнього осідку УНР-івського уряду. „Гра“ політичних інтересів в цьому уряді зовсім осторонь ішла від цього „паперового“ урядовця „Міністерства преси й пропаганди“, а навіть викликала врешті і глибоку відразу: „царством хама й авантюриста“ найменував він усе те, що бачив на власні очі серед решток української еміграції. Од віри в боротьбу, од ідеалізації повстання (поема „Гея“ 1922) до цілковитого розчарування, чадного скепсису й глумливого сарказму над недавніми ідеалами, — ось шлях, яким пройшов наш поет-ідеаліст на еміграції. Це й дало йому можливість своєчасно ізолюватися від емігрантських верхів (хоч літературно-громадське значіння Самійленка, як поета, й приваблювало йому всякі там симпатії).

1923 рік поет уже переводить у невеличкому галицькому місті Снятині, зазнаючи всіх матеріяльних і моральних недогід еміграції. Згодом за нього згадали селяни с. Карлова на Снятинщині, забрали його до себе, і останні часи свого перебування в Західній Україні Самійленко потрапив на повну, самовіддану увагу з боку того народу, для якого врешті він складав свої поезії, якому він

присвячує свою скромну збірку. Але колишній його гумор перетворився тут инколи на колючий сарказм що до себе. Так, т. Петро Стратійчук, згадуючи обставини Самійленкового життя у Карлові, переказує такий епізод: „Пригадую собі один вечір. Я йшов до нього з тов. Мих. Берладом. Ми дивились крізь вікно і побачили, як Володимир Іванович, сидячи на печі по-турецькому, щось писав. Ми довго дивились і мовчали. В кінці мій товариш сказав: „Сидить на печі, творить і годує цілу націю.“ Коли ми увійшли в хату, то Вол. Іванович вимовив: „колись я сміявся з українських патріотів на печі, а тепер судьба закпила з мене, і я на старі літа став патріотувати на печі“ [1]).

Проте, недаром якось Франко назвав Самійленка „типовим лівобережним українцем“: поета тягло додому, особливо після де-яких родинних катастроф. Ідеологічно він уже далеко відійшов од емігрантської ідеології, і це дало йому можливість повернутися на Радянську Україну, любе йому Лівобережжя. У травні місяці 1924 року Самійленко прибуває до Київа, щоб через який рік перейти вже до місця останнього спокою. На моїх очах прожив старий поет цей тяжкий для нього рік, і я можу тільки повторити своє попереднє твердження: психологічно споріднитися з новим, непередбаченим для нього життям Самійленко вже не міг: меланхолік темпераментом — він не міг зрозуміти холеризму революційного побуту; споглядальна натура, що звикла спокійно нотувати й аналізувати минуле, хай і недавне минуле, — Самійленко органічно не міг поспішитися там, де нервово твориться майбутнє, де сучасність міняється перед очима глядача

1) З недрукованих споминів тов. Стратійчука, ласкаво переданих мені для користування.

ніби в якомусь велетенському кіно. Ось чому поет уже не живе, а доживає, ось чому він не творить, а перекладає або відшукує свої колишні рукописи, що якимось припадком зберіглися в його безладних шухлядках. Це наступив час споминів, автобіографій, підсумків, синтез, час ретроспективного відновлення давно пережитих подій. Ця остання доба логічно закінчилася днем 12 серпня, днем спокійної, передчутої смерти: поет, в якому раз-у-раз бився живчик філософського зрозуміння космосу, в цьому акті легко прийняв неминучість пантеїстичного поєднання з фатальними силами природи [1]).

V.

Ми досить уважно, хоч і схематично, перебігли вузлові етапи Самійленкового життя. Це не є тільки пошана до визначного письменника, який зазнав найтяжчих часів нашого громадського розвитку: це є необхідна передумова для розуміння головних ліній поетового надбання. Не знаючи обставин, серед яких складався світогляд молодого поета і творилася спостережлива мистецька індивідуальність, ми не змогли-б вияснити собі його типових рис.

І справді. 1884-м роком позначено найдавнішу друковану поезію Самійленкову „Грішниця“ (видруковано лише 1887 р.), і з цього часу [2]) починається яскравий розцвіт діяльности молодого поета. Ця поезія належала скромному студентові Київ. університету й знаменувала собою появлення нової поетичної сили. „Грішниця“ викриває

---

1) Дозволю собі висловити щиру подяку шановній дружині небіжчика, Ользі Степановні Самійленковій, за ті біографічні матеріяли, що вона мені ласкаво передала.

2) Перші друковані твори Самійленкові появилися в галицькому журналі „Зоря“ за 1886 рік. Підписано псевдонімом В. Сиченький.

одно, але могутнє джерело Самійленкового світогляду: вплив популярної музи Некрасова. Це-ж у тих огненних словах пропагандиста брав Самійленко свій сюжет, хоч розробив його инакше — в напрямі ліричної рефлексії, психічної статики:

Когда из мрака заблужденья
Горячим словом убежденья
Я душу падшую извлек,
И, вся полна глубокой муки,
Ты проклята, ломая руки,
Тебя опутавший порок, ...
Верь: я внимал не без участья,
Я жадно каждый звук ловил...
Я понял все, дитя несчастья!
Я все простил и — все забыл.

Його рефлексія, його статика — продукт пізніших часів. Самійленко не міг піти цілком за Некрасовим: він бо вже 1884 р. вступив на перший курс Київ. університету. Вступив і побачив иншу літературно-громадську ситуацію, позбавлену ярких кольорів недавньої героїчної боротьби. От ця доба громадської депресії, пасивности й розчарування, доба невиразного епігонства в світогляді інтелігенції й поклала свою печать на все Самійленкове життя, отже й на його поезію. Самійленка можна-б назвати найтиповішим поетом-восьмидесятником, співцем зневіреної й пасивної інтелігенції, коли-б ми прийняли цю схему періодизації української літератури [1]). Але він — восьмидесятник на Україні; з темряви громадської депресії виніс він і де-що здорове, цінне, що потім допомагало йому й пізніше наздоганяти життя, а не плентатись раз-у-раз у далекому ар'єргарді. Самійленко був один із тих восьмидесятників, що зберіг у собі здорові ферменти до дальшого розвитку, до дальшої корисної праці. Його

1) Свого часу Франко так висловив цю-ж думку: „Всі важніші струни його поезії звучать уже в перших його творах; вони потім звучать раз сильніше, то знов слабше, але вони ті самі, нових струн не прибуває" („Літературно-Наук. Вісник", 1907, I, 79).

вирятувала виразна національна свідомість, яка помітно різнила його від ліберального українофільства, що національну поміркованість поєднував із соціяльним консерватизмом. Чіткість національної свідомости в Самійленка свідчить за те, що поет несвідомо передчував відродження колишньої активности в культурному житті. Ми кажемо: несвідомо, бо, певна річ, Самійленко не вмів звязувати культурної жвавости з тією економічною революцією, що саме тоді відбувалася на розлогих степах, по чумацьких шляхах і романтичних пейзажах України. Ми ще будемо далі говорити про це несвідоме передчуття в молодому поетові—воно йому допомогло позбавитися наслідків безідейних молодечих впливів,—тепер-же нам важливо підкреслити оту живу, активну національну емоцію в йому.

І от ці риси Самійленкового громадського оточення, як і риси переходової, малочіткої доби відбилися дуже виразно на Самійленковій поезії [1]). І перше, з чим ми зустрічаємося в його поезії, — центральна провідна ідея, ідея України. Ця ідея, як ми казали, виросла разом з ним, але в загальній формулі вона бренить у багатьох тодішніх поетів, як у Некрасова, напр. (та й у Надсона):

Одна любовь сказаться в ней успела
К тебе, моя родная сторона!

У ранній поезії-акростиху Самійленко цю ідею називає „своїм коханням":

У мене є одно кохання,
Котре не зраджу я во вік...

Справді, у нього зовсім майже немає особистих мотивів у поезії, обов'язкових для ліричного поета, крім трьох-

1) Позначилися вони й на його вдачі — див. спомини Франка в „ЛНВ" 1907, I, а також згадки М. М. Грінченкової, відчитані на зборах Історично-Літературного Товариства УАН 13-X-1925.

чотирьох спроб, і то мало оригінальних („Її в дорогу виряжали"...), або й не зовсім удалих („Сумуєш ти"..., „Сонети"). Прекрасною Дамою, патосом Самійленкової творчости робиться Україна, її сучасний стан та доля в майбутньому. Цій Дамі він присвячує свої витончені поезії, свою найпершу й найглибшу любов:

Поки душею я не втонув іще
В Нірвану й тіло ще не розпалося,
Я можу ще тебе, Вкраїно,
Серцем кохати й тобі служити... 1)

Але Прекрасна Дама—то ідейний атрибут романтичної мрії, присмеркових кольорів героїчного минулого. У часи національного відродження, повитого раз-у-раз романтикою, мусить панувати в певних колах інтелігенції такий от настрій...

Як мрію чистую з найкращих мрій,
Я заховаю в серці Україну,
І мрія та, як світище ясне,
Шляхом правдивим поведе мене („Україні").

Першу повну збірку своїх поезій Самійленко присвячує Україні. Україну він розцінює з боку її матеріяльних ознак, бажаючи утворити собі образ нової Беатриче, а може й Лаури, тільки чистішої, яснішої:

Я не Петрарка — ти-ж нова Лаура,
Ти може краща, ніж вона була (Сонети, I).

Рефлексуючи у власних переживаннях („У сумний час", „Поки душею"), міркуючи над долею України чи переживаючи згадку про найбільшого її сина („На роковини смерти Шевченка", „26-го лютого", „Вінок Т. Шевченку"), Самійленко з тугою і соромливим захопленням обертає очі на ту наймилішу, найріднішу, в якій хотілося-б одшукати ознаки де-якої конкретности. Ось чому,

---

1) Цитую скрізь з видання 1918 р., хоч і мало поправного.

мабуть, С., звичайно потаєнний і скритний поет, так деталізує своє почуття до України, так часто до нього знову повертається.

Патріотична лірика серед Самійленкового поетичного надбання займає дуже поважне, але не дуже з мистецького погляду помітне місце. Мотиви її трохи одноманітні, позбавлені того глибшого змісту який надається поезії тільки глибоким світоглядом. Правда, мотиви ці раз-у-раз з унутрішнім психічним надривом, але то не Шевченків надрив, що тягне за собою певну акцію, що стимулює читача, запалюючи в йому огонь х о т і н н я. Самійленкова любов не радісна, не бадьора. Це любов, що на нійі позначено отрутне тавро Надсоновського скигління. Це любов людини, яка боїться наблизитися до давно жаданої мети, щоб в ній не розчаруватися, в ній не зневіритися. Плач, сум, пасивне безсилля панують у Самійленковій ліриці, як і в усій громадській поезії тієї безрадісної доби. Ц темні кольори відчуваються не тільки в ліриці патріотичній, але і в тих поезіях, де Самійленко зупиняється над вічними проблемами людського буття, розвязуючи їх часто в дусі крайнього ідеалізму, навіть метафізики:

... в тім я завиванні чую
Душі моєї жаль і плач великий
По страченій даремно молодості,—
По силах, кинутих на марну працю
Без польди людям і собі самому.
Прислухайсь: то душа моя голосить
По всім, що вже навіки поховала.
А поховала так вона багато,
Що чи й зосталось в ній тепер що-небудь.

(„Зимовий діялог").

„Тут на землі" сумно поетові, тут „навіть нема на чому очам на хвилю спочить" („Елегії"); ми—сироти, ми—безпорадні, ми „понесли у серці жаль великий і д о в г о п л а к а л и..." Отже, у Самійленковій ліриці, громадсько-

філософській, а навіть—і особистій, панує цей вічний стогін, цей безнадійний сум і тяжкий, розпучливий плач. Навіть великі свята, що повинні-б збуджувати бадьорість, віру в поетові, і ті несуть з собою тільки право, привід плакати („26 Лютого"). „Ридання душі" чуються поетові скрізь—навіть у весняній, кольоровій природі („Весняна елегія"), навіть у героїчному леті орла („Орел"), і з Байрона поет бере лише споріднені мотиви („О, плачте над тими, що плачуть край рік Вавилону"...).

Отже любов Самійленкова—любов трагічна, любов нещасної, потрощеної людини. І разом із тим: любов пасивна, що не збуджує творчої акції. Меланхолія раз-у-раз пасивна, а меланхолія Самійленкова—то почуття людини, яка в процесі оплакування знайшла мету свого існування чи принаймні—в плачах і риданнях хоче побачити якесь очищення від „марної праці без польди людям і собі самому". Безрадісна доба і безідейне оточення не здолали створити поетові певного грунту, не дали йому здібности далеко прозирати в майбутнє, там шукаючи нові соціяльні сили, і звідци це безмежне скигління: це реакція безсилої людини, що несподівано побачила трагічний розрив між далекою царівною-мрією, мало конкретною в своєму єстві, і дуже конкретною, але проклятою дійсністю.

VI.

Дивно якось, але з тонким, ліричним плачем у Самійленка погоджується веселий, негострий, неколючий сміх. Є думка, що в психологічній основі гумору криється співчуття, і це співчуття може переходити на сум, тугу, печаль, може закінчуватися трагічним плачем за колись-то піднесеним ідеалом. Гумор зроджує двохсторонню емоцію—смішливу й скорбну, але обидва ці струмочки походять із одного джерела. І джерело це найчастіше пов-

стає з разючих контрастів між тим ідеалом, що його засвоїла собі людина, і конкретною дійсністю. Але гумор, в одміну від сатири, зовсім може не мати якоїсь громадської мети. Колись Мережковський писав про ранній Гоголів сміх: „Он оп'янялся смехом, как вином; грелся в нем от петербургского холода, как в луче родного малороссийского или римского солнца". Такого сміху, що ми його-б назвали фізіологічним, у Самійленка майже не було. Кожна його поезія, гумористична своїм основним настроєм, має темою важливу громадську подію, чи якесь ширше соціяльне явище. Такі речі, як „Пригода", і то не виходять за межі цього твердження, бо й тут поет осміює поширений соціяльний тип мрійника, далекого від реального життя. Його ніби безжурний сміх на ділі ставав дошкульною громадською сатирою, тільки стилістично пом'ягченою через властиву авторові лагідність, делікатність. Хіба пізніше ми бачимо зразки безпосереднього гумору, але це вже явилося в наслідок того, що сам поет перестав відчувати громадський живчик сучасности.

Отже гумор у Самійленка найбільше громадські цілі має. Але він часто й густо позбавлений широти мистецького охвату: він-бо найчастіше надто конкретний, а инколи—то й портретний. Портретність—це характерна Самійленкова риса. Я думаю, що з його виріс-би першорядний фельєтоніст, який саме й живе цією портретністю, який її систематизує в мистецьких типах. Але-ж на початку української преси не було, російська—не могла викликати глибоких творчих стимулів; політичні фельєтони в „Раді" 1906 р. уже мають на собі печать викінченого поеталіріка, і тому їх композиційна розтягненість инколи скидається на ораторську балаканину. Натомість ранні блискучі пародії („Пісня про віщого Василя") позбавляються гострої злободенности, хоч і зберігають разом із тим усі риси художности. Ми далі побачимо, що саме на заваді

стало Самійленковому гумореві вибитися на рівень, скажем, політичних пісень Беранже. Тепер ми повинні сконстатувати, що Самійленків сміх, як і Самійленків плач, то є наслідки загального скепсису, загального зневір'я в колишніх, недавніх ще ідеалах визвольної боротьби. Поет, як і його покоління різночинної інтелігенції, був пройнятий рішучим скепсисом що до свого оточення; цей скепсис давав різні ліричні реакції в залежності від часу й настрою. Але цей скепсис був перш за все отрутний, в масі він був позбавлений елементів творчих, елементів позитивних. Чому — легко відповісти: поет і сам не мав, як ми вже сказали, певного світогляду, що йому за провідну нитку став-би, а инколи-б то й на панацею здався.

Громадський гумор Самійленків (ми його в багатьох випадках можемо назвати сатирою) торкався багатьох пекучих тем сучасности: політичного устрою царської Росії („Ельдорадо", „Сон"), конституції 1905 р. („Мудрий кравець" та ин.), вищих клас російського суспільства („Російська серенада") та галицьких москвофілів („Твердий русин"). Жорстоко сміється Самійленко із своїх „професійних" ворогів, що тяжко знущалися з українського слова („Пісня про віщого Василя", „Собаки"). Але не милує поет і власного, українського оточення: в його сатирах криве дзеркало сміху подає нам найголовніші типи сучасного йому українофільства. Мені здається, що остання стихія в його творчості й досі залишилася без серйозної оцінки. Тим часом це матеріял першорядної суспільної ваги. Коли Леся Українка б'є сучасне громадянство своєю ліричною патетикою, а Франко й Драгоманов уживають палких засобів публіциста, Самійленко те-ж самісіньке гро-

мадське явище висміює в своїх сатирах. Між цими письменниками в тематиці можна констатувати надзвичайну близькість, а инколи—то й паралелізм. І треба сказати, що наш поет виявив не аби-яку спостережливість і здібність до глибокої аналізи найаморфніших громадських явищ. Окремі нанизані риски він дуже влучно вміє подати в типовому образі, в конденсованому вражінні, яке з того часу зовсім не позбавляється своєї життьовости: навпаки, воно саме тоді заходжується жити, завдяки тим готовим схемам, що їх щасливо знайшов письменник для оформлення своїх спостережень.

Дозвольте дати кілька прикладів:

Ось сатира „Патріоти", де виразно виступають оті „політики" і „культурники" студентської громади, про що ми говорили вище. А над ним—скорбне чоло автора, який „стояв зажурившись і наче дивився кудись". „Кудись"— це знову в бік єдино любої Прекрасної Дами, в інтересах бо її тільки й розцінює поет своє власне оточення.

Портрет „культурника":

Він докази всі наукові
По пунктах як слід розложив.
Народню окремність натури
І склад особливий думок,
І давність своєї культури,
Довів він усе те з книжок.

Портрет „політика":

А другий про теє доводив,
Як дійде народ своїх прав,
І в поступі инших народів
Він місце йому показав.

У сатирі „Патріотична праця" (1891) Самійленко вже бере вище — він малює нам тут старіших „громадян", які

... щиро обіцялись
Самохіть і без принуки
Вгору високо підняти
Прапор рідної науки,

які мріяли про власний орган. Наслідки автор констатує цілком справедливі: з різних мотивів приобіцяні статті попливли в російські журнали. Хіба це не точні портрети тих професорів, що сиділи в Старій Громаді або співчували їй? Адже-ж у листі до Грінченка з 5-VII-1892 (див. нижче в додатках) він просто пише з приводу цього громадського явища: „Та й надії на краще нема, бо наші учені мужі, здається, поклали собі яко credo, що друкувати свої твори повинно і можна тільки в Росії і значить в російській мові". На цей-же факт з обуренням не раз скаржився і Драгоманов у своїх статтях і листах [1]).

Цікаво, що сам Самійленко пізніше, у своїх цитованих споминах з „Н. Укр.", цілком виправдує цих „старих громадян" за надмірне користування російською мовою. Молодечий запал полеміста, що належав тоді до нового покоління української інтелігенції, згодом замінився передсмертним „всепрощенням". Це зайвий раз доводить портретність Самійленкових сатир, що в основі мали якісь певні персонажі в тодішньому оточенні.

Багато уваги він присвячує вже не „комскладові" тодішнього громадського руху, а рядовому робітникові. І для цього робітника поет знаходить тільки чорні фарби, тільки глузливі нотки. Така незабутня сатира як „На печі", великою мірою—„авторизована" (вона повторює основну концепцію ранньої поезії „Невже для нас"). Самійленко осміює тут перш за все етнографічне українство, що з розвитком капіталістичних відносин великою мірою ставало вже анахронізмом, непристосованим до життя. У тво-

1) Див., напр., „Листи до Ів. Франка і инших", Львів, 1908, стор. 5 та инш.

рах Самійленкових, присвячених цій темі, бренить, знов скажу так, несвідоме передчуття нової доби в історії України, нових потреб, нових людей. Але поет не задовольняється тут, як думає де-хто з критиків, тільки милодушною миною гумориста-друга: письменник констатує внутрішнє убожество й класичну пасивність „діяча", що думає тільки прикрити ці свої риси національним одягом, галушками й бандурою. В бутафорному етнографізмі, не виправданому об'єктивно (соціяльно) корисною метою, він констатує обивательське боягузство й кар'єризм.

Самійленко не раз до цієї теми вертається: етнографія цупко трималася за свої позиції, адже-ж її, як соціяльну самоціль, вбила лише наша революція. Надзвичайно дотепний образ такого-ж обивателя-українофіла створив він із постати Гавкуна (одноактівка „Драма без горілки") у класичній сцені між ним і Василем. Гавкун, між иншим, уже двадцять шість років складає „народню енциклопедію", що їй цілий відділ про хліборобство згризли миші: тут чи не прозорий натяк на історію складання словника, цієї центральної праці українських культурників, тільки надлюдською енергією Грінченка доведеною до щасливого кінця. Отже, „рядовий українофіл" виступає у Самійленка, як бачимо, в негативному освітленні, не зважаючи на всю питому м'якість поетового гумору. Пізніше він до тієї-ж теми вертається в своїй „Пісні про свободу" (1909), але це вже тематично переспів минулих творів.

Але, може, найбільше дотепу вклав Самійленко в змальований ним образ українського поета. Ще ранню дату (1886) має на собі його знамените „Горе поета", та воно великою мірою має й сучасне завдання, бо-ж халтура в українській поезії зовсім не з революцією появилася, як помилково де-хто думає. Уже 70-80-ті роки давали нам „твори" різних Бубліїв, Тарасенків, Петрусів та инших нездар, що їх навіть підпирала царська цензура з метою

дискредитувати українське слово. Мені якось доводилося переглядати архів „Киевской Старины", і я там зустрів силу найцікавіших з побутового боку річей, характерних для цього масового „хахла"; до речи сказати, серед сили цієї халтурної нездари чималий відсоток припадає на царсько-патріотичне віршописання. От про цих „поетів" і пише Самійленко свої вірші. У листі до Грінченка з 28-V-1888 він дає такий власний до цього коментар:

„Про „Горе поета" скажу, що може справді можна-б ці вірші зробити ширшими по ідеї, але признаюсь по правді, що я і не мав на думці тої широкости, а просто писав їх яко „куплети". Що пійта, про котрого там річ, єсть власне недотепний поет, можуть (посвідчити?—одного слова не стає. *О. Д.*) (або повинні могти на мою думку) ті риси в характері того поета і в способі його творчости, які я хотів назначити в своїх віршах. Пишучи од первої особи, я „увійшов у ролю" зневаженого поета і через те в віршах може мимохіть вийшло роздвоєння."

Правда, це явище не лише для України типове. Порівняйте, напр., уступ з Некрасовських „Современников", написаних, до речи, тим-же розміром, що й „Горе поета":

Драгоценную находку
Отыскал товарищ наш!
В бедной лавочке селедку
Завернул в нее торгаш.
Грязный синенький листочек,—
А какие перлы в нем!..

Але веселий сміх Самійленків шириться далі; він чіпає, напр., і цілі поетичні школи, що вони поетові здавалися на той час перейденими етапами. І перше тут — славна класика, античний світ, якому велику данину віддав молодий поет, перекладаючи в 8 класі Полтавської гімназії перші пісні „Іліяди". 1887 р. він пише свою граціозну й дотепну „Шкоду", де пародується не тільки

зміст, але й метрика поважного гекзаметра цим жартовливим розміром:

Давні Елліни! Як шкода, що не можете ви встать
І прилинуть на Вкраїну у вишневенький садок:
Я хотів-би вам дівчаток українських показать.

. . . . . .

Не прийшлось-би вам здиратись на Олімп і на Парнас
І відшукувать для співів Муз і Грацій там своїх (15).

Чудово й своєчасно висміює поет і шаблоновий етнографізм укр. поезії, що перетворювався в якусь набридлу схему на порозі XX століття, в умовах буйного розвитку европейської поезії. Так, у тому-ж жарті „Драма без горілки", „відомий" поет Петро декламує такого вірша:

Доле, де ти, доле, де ти
У якому краю?
Чи ти бачиш, як без тебе
Марно пропадаю? і т. д.

А Галіними устами дається ущіпливу характеристику народницького звульгаризованого шаблону („Злая доля", „Тьохкання соловейка").

Ми бачимо, що поет своїм сміхом торкається найболючіших явищ українського культурного й громадського життя, переважно в зазначених нами вище хронологічних межах. Він нікого не милує, навіть своїх найближчих спільників у роботі, навіть самого себе (бо в його натурі було аж надто багато від цієї культурницької пасивности та інтелігентського індивідуалізму!). Цей сміх тематично був безперечно сучасний (у тих-же межах), і коли він частенько не задовольняє нас з телеологічного боку, з боку громадського освітлення, то це залежить од органічних рис Самійленкового світогляду.

Отже, плач і скорбний сміх, дві рівноцінні сили, що так різко розмежовують усю Самійленкову творчість. Ми вище вбачали тут єдине генетичне джерело, з якого ро-

дяться ці дві сили. Це психічне джерело випливає з того збігу соціяльних взаємовідносин, що склалися на Україні наприкінці 80-х років. Загальне розчарування, повсюдний скепсис, неясність у громадських перспективах — це все тільки такою реакцією могло відбитися на психіці поета: в Росії доба висунула Чехова, у нас—Самійленка. Поет у своєму ранньому „Зимовому діялогові" (1885) чудово підкреслив той невтримний психічний мороз, що спадав на восьмидесятницьку молодь од покрученого старого покоління: „душі моєї жаль і плач великий" за конкретними і віри гідними ідеалами—ось чим переймається, чим нівечиться в основі здорова юнакова душа. Такою стала, тим отруїлася й Самійленкова психіка.

Цікаво, що сам автор добре розуміє це повстання двох боків своєї мистецької індивідуальности з одного громадського поривання.

Так, у поезії „Над руїнами" (1891) він каже:

О, плачте ви, хто сльози ма' в очах.
О, плачте над руїнами святині!
Нехай побачу я ще в тих сльозах,
Що в вас душа ще досі не в руїні.

Але ні краплі сліз в очах ясних!
І погляд мов чужий усім стражданням...
І чую я один веселий сміх
В краю, де треба-б буть самим риданням...

Самійленко, таким чином, далекий тут од Гайневського сарказму, великою мірою пройнятого особистими мотивами, як і од ентузіястичного гумору Беранже, скерованого не тільки на громадські, але й на морально-побутові боки життя. Громадська спостережливість, громадські завдання керували його сатирою, і я-б тут не погодився з Франковими словами про Самійленка: він „найбільше любується в політичній сатирі може тому, що стріли сатири тут падають у абстрактні системи та програми, більше ніж у

живих людей". Самійленко, як ми бачили, не боявся певної портретности в джерелах творчости, пізніш типізованої.

VII.

Самійленко цілком сучасний у своїх сатирах, навіть у своїй ліриці доби розквіту творчости. Сучасний він темами, освітленням, художнім оформленням. Цю тезу можна-б довести і паралельними мотивами, що бренять у багатьох сучасників його ранньої творчости. Ще раніше критика (Богдановіч) зазначала вплив Лермонтова, великою мірою спопуляризованого Некрасовим та його школою. Але що до цього впливу, то тут як-найчіткіше виправдується погляд сучасної історично-літературної науки на проблему т. зв. „запозичення сюжетів" (особливо в роботах Жирмунського: напр., що до впливу Байрона на Пушкина): „конгеніяльність" психіки Самійленка й Лермонтова тут аж надто впадає в око, особливо своїм сатирично-індивідуалістичним відношенням до дійсности. Правда, Самійленко був зовсім позбавлений Лермонтовського демонізму й місіонізму: натомість у нього являлася скромна лагідність і навіть приниження власної особи, звідци й відсутність емоційної виповненості, характерної для поезії Лермонтова. Проте, школу Лермонтова він пройшов: од цього й досі малооціненого поета він узяв способи ораторської патетики, оте „отягощение поэзии мыслью", що констатував ще Бєлінський для поезії Лермонтова [1]). Підтвердження цієї „розмислової" стихії Самійленко, звичайно, зустрів у Некрасова та його епігонів, так російських (Надсон), як і українських (Старицький, Грінченко, почасти навіть Франко), але початок свій вона бере у Лермонтова. Чи не там-же він розвивав свої стимули, ще в

1) Порівн. Б. Эйхенбаум — Лермонтов. 1924, стор. 40.

бібліотеці старого Трохимовського здобуті, до зацікавлення *де-якими чужоземними авторами?* Принаймні, у Лермонтова він міг зустріти і перші згадки з Барб'є (in motto до поезії „Не верь себе, мечтатель молодой"...), а також і з Байрона. Адже-ж надто цікаво, що першим своїм перекладом з Байрона („Мій дух, як ніч"...) Самійленко *подав инакше ритмізований переспів* відомої „Єврейської мелодії" Байронової в Лермонтовському трактуванні, хоч і не довів її до кінця:

Душа моя мрачна. Скорей, певец, скорей!
Вот арфа золотая:
Пускай персты твои, промчавшися по ней,
Пробудят в струнах звуки рая... 1).

Далеко помітніші є „впливи" з російських поетів — Некрасова й Надсона. Останнє зрозуміло: одірвавшися від української етнографічної стихії, Самійленко з юнацтва влився в загальну громадську стихію, що саме тоді захоплювалася цими поетами. Так, міг він у Надсона узяти досить *таки шаблонову* тему „Герострата" (пор. „Из тьмы времен"), але трактуючи Геростратову постать по-своєму, може навіть з метою викликати бажану активність з-поміж приспалої україно фільської громади. Звідти-ж („Христос!.. Где ты, Христос..."") міг він використати тему для своєї поезії „У сумний час", строфічно перебудувавши свій ямбічний розмір. Инколи ми ніби бачимо й стилістичні подібності, але це тільки омана „впливології": тут діють лише спільні ідеологічні передумови й культурні інтереси сучасників. Самійленко, як поет, виріс у конкретних умовах тієї доби. Особливо це твер-

1) Між иншим треба зауважити, що в тодішній укр. поезії помітно було увагу до Лермонтова; було це, очевидно, і в ближчому гурткові Самійленковому — *пор. переклади Залозного (З Петруся) в* „Зорі", 1888, ч. 10.

дження чітко виступає на двох прикладах: 1) стилістичні абстрактності і прозаїзми, що їх з охотою використовує Самійленко в своїй ліриці, безперечно перейнявши цю рису від російської громадянської поезії, і в першу чергу—від Некрасова і Надсона („ідея", „святиня", „лютії кати", „свобода", „правда", „добро", „кохання істини", „любов к истине" у Надсона, „мрії", „безнадія" і багато инших: тут можемо здобути чимало переконуючих подібностів) і 2) погляд на завдання й ролю поета, що вловив Самійленко так само в подихах доби, але про це ми скажемо пізніше. У Некрасова-ж Самійленко засвоїв й основні риси своєї поетики—так у ритміці з її поважними дактилями й анапестами в громадській поезії, як і в строфіці, також у жанровій структурі. Особливо це помітно в його сатирах, де панує основна форма Некрасовської поезії—художній фельєтон. Колись справедливо зауважив один критик (Андреєвський), що „Некрасов возвысил стихотворный фельетон до значения крупного литературного произведения"; цю-ж самісіньку тенденцію можна прикласти й до сатиричної поезії Самійленкової, крім, може, його „ямбів" („Так смійтеся..." то-що). Наш письменник художній фельєтон пізніше розвінчав на звичайний газетний фельєтон (раніш у російській газеті „Приазовский край", а потім—у „Громадській Думці" і „Раді"). Чи не в Некрасова-ж Самійленко й позичив форму пародії (генетично вона може рости, як це гадає, напр., російський учений Ейхенбаум[1]), з Лермонтова), що, крім варіяцій в окремих поезіях, має й суцільні, досить удалі приклади: „Пісня про віщого Василя", „Мрія бюрократа", „Поет—фельетоніст", „Шкода". Особливо тонкою вийшла пародія на мистецьку, „незалежну від життя" лірику („Поет—фельетоніст"):

1) Стаття „Некрасов" у збірнику „Сквозь литературу", Лнгр., 1924.

Яка чудова літня ніч!
Вгорі, внизу—повсюди диво
(Почну писать, це добра річ,
А чей-же зароблю на пиво).

Тут маємо навіть цей Некрасовський прийом художніх дисонансів, самому Самійленкові органічно чужий. Коли до цього додамо згадуваний уже паралелізм у окремих Самійленкових поезіях, то можемо скласти собі певне враження за велику ролю Некрасовської стихії в поетичному надбанні Самійленка. Єдине, що залишилося зовсім без уваги у Самійленка,—це Некрасовський фольклоризм, його народницький „сказ", розрахований на масового читача: скритний Самійленко творив тільки для обмежених кол інтелігенції, ось чому він органічно не міг захопитися стилізацією народньо-поетичної стихії. Можна-б сказати, що поетичний шлях Самійленків був инший: коли Лермонтов і Некрасов руйнували канонізовані форми поезії, шукаючи нового стиля, нових розмірів, Самійленко поступово приходив до визнання класичної поетики, особливо що до метрики і строфіки[1]).

Своєю статтею в „Житті й Революції" (ч. 10 за 1925) Мик. Зеров влучно підніс питання про ролю легкого й дзвінкого віршу Олексія Толстого в Самійленковій лірициі. Толстой не тільки сам, а представник певної школи салонової, „романсної" лірики, „чистого" мистецтва, далекого від Некрасовської утилітарности. Тут Самійленко міг вивчити зразки для своїх ліричних медитацій, романсів („Вечірня пісня"), для канонізованих форм поезії („Елегії"). Що-ж до гумористичних віршів Толстого, особливо з нецензурних, то треба сказати, що вони були дуже популярні в 80-х роках, і то навіть в українських гуртах, і то

1) Це, між иншим, виясняється і з недокінченого його рукопису: „Як складаються українські вірші", де канонізуються класичні шаблони.

навіть у тіснішому Самійленковому оточенні. Принаймні, коли ви переглянете галицьку „Зорю“ за другу половину 80-х років, то ви можете побачити де-які ознаки цього в поезіях наддніпрянців [1]). Так, цікаво, що К. Не-я (К. Арабажин), ближчий приятель Самійленків, у „Зорі“ 1885 р. (ч. 18) умістив переклад цього самого віршу, на який посилається М. Зеров у своїй статті:

Все роздумавши я добре,
Шлях обрав собі гарненький
І іду вперед цим шляхом
Помаленьку, помаленьку.

Але річ у тім, що цей жартовливий Толстовський ритм з характерними рефренами („помаленьку, помаленьку...“) безперечно позичений у Беранже. Вплив Беранже, що в перекладах Курочкина надзвичайно поширився в пореформеній Росії, позначився, напр., і на Некрасові („Нравственный человек“). І Беранже допоміг формуванню Самійленкового стилю: прозорість і чіткість слова поєдналися тут із надзвичайною легкістю й безпосередністю віршу. Правдиво зауважено, що звідти-ж явилися характерні для Беранже рефрени - повторення, а инколи — то й типова строфічна будова віршів [2]).

Таким чином, Самійленко жив спільними своїй добі літературними інтересами, на цих літературних інтересах складав свою поетичну індивідуальність, утилізуючи з них те, що відповідало його психіці. Так, використавши формальні досягнення Беранже, він зовсім одкидає його бо-

1) Порівн., напр., вірш Незнакомця в ч. 20 за 1885 р. „Зорі“:

Хотів-би я поетом бути,
Хотів-би голосно співать,
Жартливий сміх і горе люте
В дзвінкі пісні переливать...

2) Мих. Обідний—Волод. Самійленко на терезах поетичної думки. 1921, стор. 11.

гемську основу, його нахил до змислових, „гривуазних“ тем і тому обмежує широко-товариську співучість його поезій. Знов-же таки: характер часу, коли утворювався Самійленків світогляд, поклав певну печать і на „впливи“. Самійленко їх перетравлював згідно з своїм власним соціяльним світоглядом.

VIII.

Перед нами 80-ті роки, доба депресії, з розбитими, хоч і неясно згадуваними, ідеалами. Ми маємо тепер довести, що до Самійленка вони дійшли аж надто покаліченими й покрученими, зберігшися лише в загальних, утертих, але мало конкретних словесних штампах. Самійленко, крім національного почуття, що ми його назвали фізіологічним, не мав критичного політичного світогляду, а тому виплекані ідеали 80-х рр. у Самійленковій інтерпретації були надто туманні, надто невиразні й мало життьові. Вони могли підтримати поета тільки на той час, коли життя не шумувало, коли воно не виривалося бурхливим фонтаном з-під тяжких пут. Під час останніх непередбачених подій Самійленко ставав безпорадним, розгубленим. Цю розгубленість легко зрозуміти: завдання поета Самійленко розумів, як і більшість поетів доби, тільки в громадському служінні, тільки в ідейному учительстві. Тим часом певних передумов для такого учительства у поета нашого не було, доба, а головне—оточення, в яке він попав у Київі, таких передумов йому не дало, і стався розрив між бажанням і конкретними можливостями. Як розумна людина, він це своєчасно відчув, і цим почасти треба пояснити той факт, що з середини 90-х років Самійленко пише тільки епізодично, лише випадково; навіть загальне культурне піднесення 1905 р. його не надовго стимулює, і з гостинних шпальт „Ради“ він тікає в

Добрянку: він тікає від суперечного життя, яке не вкладається у вироблені ним схеми.

Таку трагедію пережив поет, і перший акт її відбувся на початку 90-х років, коли вже всі відчували, що безнадійна темрява залишилася позаду. У нашого поета тоді саме збільшується песимізм, загострюється його сатира, що доходить до гнівливого сарказму в таких речах, як „Сон", „Катам" (1893). Роки 1891—93 — це роки душевного перелому в Самійленкові, роки боротьби, які, на жаль, закінчилися трагічно: вони знищили юнацьке піднесення в самому поетові, вони спопелили його чутливу й спостережливу психіку[1]). 1891 р., напр., скромний і делікатний поет, зачарований, закоханий у свою мрію—Україну, пише про „зруйнований храм" сакраментальні слова:

> То не храм, але попелу купа сама,
> То не люд, а гадля та гробатство кишить („Над руїнами").

Чим це легше від знаменитого Кулішевого виклику:

> Народе без пуття, без чести, без поваги...

Адже-ж і те й друге робилося „з надмірної любови", адже і той і другий поет, вживаючи терміну С. О. Єфремова, були „без синтезу", без уміння усвідомити собі нові процеси життя й на цих процесах будувати своє світорозуміння. Ще 1888 р. С. опанувала „непевність":

---

1) Що до цього, цікаво згадати його „Казку про смутного чоловіка", подану в збірці 1890 р. Ось що тут каже письменник, безперечно—про себе: „Був колись смутний чоловік, такий смутний, що ніхто ніколи не бачив усміху в його на виду, не помічав, щоб очі його загорілись веселим блиском...

Він бажав щастя вселюдського, великого, щоб кожний був щасливий щастям других людей, щоб кожний уділяв частину свого власного щастя на те, щоб зробити менш важким нещастя других. Такого ніде не бачив смутний чоловік і не міг бути веселим".

Якби знаття, що треба жить
І сподіватись і бажати,
То жив-би так, щоб кожну мить
Для цілі одній віддати,
Щоб і хвилини не згубить,—
Якби знаття, що треба жить!

Цього „знаття" в поета не було, і він схиляється до думки: „Навіщо нам і жизнь сама!" Це не творчий, Сократівський сумнів, а безнадійна рефлексія, майже безнадійне зневір'я в доцільності шляху, яким ідеш.

Це зневір'я збільшується за кілька років, і поет з глибоким болем запитує:

Чому-ж не бачимо тих правди та добра,
Що так обридли вже в поезії й у прозі?

А у своїй гумореці „Ідейний чоловік", видрукованій у галицькій „Правді" 1892 р., він взагалі кепкує з т. зв. „ідейних людей". Його герой Петро Петрович тільки що скінчив університет і поки-що... „займався балачками": „Кожний ідейний чоловік повинен ними займатись. Що-ж більше й робити ідейному чоловікові? Діла жадного немає, та з признання самих ідейних людей і не може бути жадного діла в сучасних сутужних обставинах. А балачкою можна займатись кожного часу скрізь, де зійшлось двоє або троє ідейних людей". Тут, замість віри, ентузіязму,— глибокий скепсис. В основі Шевченкової скорби за „апостолом правди" відчувається велетенська потенція, тут тільки плач і безнадія. І от ми дозволимо собі висловити гадку, що ця безнадія збільшується в міру того, як у діялектиці життя остаточно руйнуються рештки народницьких ілюзій. Саме в 90-х роках розпочинається знаменита полеміка між марксистами і народниками, і в цій полеміці поет наш не зміг знайти свого місця: втративши остаточно свою стару віру, хай і надщерблену, він не здобув нічого иншого. У про-

грамовому й найтрагічнішому вірші „Людськість", саме *на грані цієї доби писаному* (1893), Самійленко каже, між иншим:

Немає творчости, поезія в багні,
І філософію тепер ми осміяли.
А геній—нащо він для рою комашні?
Нам будуть фабрики кувати ідеали.

Хіба ви тут не відчуваєте суб'єктивних відгуків на гамірну полеміку марксистів із народниками, що саме тоді розпочиналася, коли не в літературі, то хоч серед молоди? Тут побачимо, коли „перекладемо з мови поезії *а* мову соціології" і соціяльних відносин,—і ролю капіталізму, і значіння особи в історичному процесі, і прихильну оцінку ідеалістичної (у поезії це адекватно слову „серце") філософії. Як і Некрасов, як і Надсон, як і всі народники, українські й російські, Самійленко вороже поставився до „фабрики", до розвитку капіталізму: у хмарах заводського чаду він убачав загибель української степової романтики та її владаря—людського „серця", тоб-то чуття, фантазії, мрії:

О, розум, ось наш бог! Ми по стількох віках
Таки знайшли його й утішили людину;
Та ставши мудрими, ми кинули на шлях
Найкращую душі людської половину.

Самійленко не здолав оцінити нових могутніх факторів у житті, а тому від цього незрозумілого життя тікає. Виступити на боротьбу з ним, із цим життям, як це зробило молодше покоління на чолі з Лесею Українкою, поет органічно не міг, та й не знав, як, з якою метою боротися: замість „культурників" на сцену виступили „політики", коли уживати колишньої Самійленкової термінології. По-нашому ці „політики"—Драгоманівці вже на цих нових економічних факторах будували свій світогляд.

Тікає поет до инших, „вічних“ тем. Саме бо з цього часу, з моменту „розриву“ між поетовою психікою і життям, відновляється вперта праця його над перекладами. Уже в 6 класі гімназії він перекладав Пушкинового „Утопленника“. Свою юнацьку роботу—переклад першої пісні „Іліяди“—він друкує ще в альманаху „Складка“ 1887 р., але переклади свої що-раз збільшує. Окремо він друкує переклад десяти пісень Дантового „Пекла“, дає поезії Нікітина, Беранже, Барб'є, Ади Негрі, а пізніше — прозові тексти А. Франса, Б. Ібаньєса та ин. В історичній перспективі це робота першорядної ваги; розпочата в середині 80-х років, під час штучної затримки українського культурного розвитку, ця робота провадиться поруч з Кулішевими спробами. Самійленко на початку був тут одним з небагатьох новаторів, і лише згодом перетворився на вдалого техніка, коли межі нашого культурного життя поширилися. Таким чином, перекладна Самійленкова робота—це та інтимна його сфера, з якої він найчастіше користувався тоді, коли вже не міг щиро ані плакати, ані сміятись. Тверезий розум Самійленка не дозволяв йому перелітати в наджиттьову екзотику, як це з охотою робили російські декаденти й неоромантики; її з успіхом заміняла бісерна робота над передачею чужого мистецького слова.

IX.

Поезії Самійленко надавав високу громадську ролю. Як і більшість поетів доби, українських і російських, що жили впливами недавніх народницьких богів, Самійленко рішуче відкидав парнасизм і безідейний етнографізм у поезії. Як ми вже вище це сконстатували, Самійленко вимагав од поезії певної телеологічности, певної ідейної доцільности. Поетові він радить:

Годі тобі малювати Дніпро, нарікати на долю,
Та про ті очі співать, що ти й не бачив нігде,
Краще л ю д и н у змалюй, зазирни їй у душу душею,
Радість і смуток її в слові твоїм покажи.

Л ю д и н а с о ц і я л ь н а, я к а с т р а ж д а є, я к а п о т р и б у є д о п о м о г и м о г у т н ь о г о х у д о ж н ь о г о с л о в а,—ось що повинно цікавити поета. Тут ми ясно відчуваємо сліди народництва з його теорією громадського слугування, каяття й саможертви з боку інтелігенції. „Солодкії зітхання, поезія банально-любих втіх" не до душі була Самійленкові, як і типовому ригористові громадського служіння—Грінченкові. Пісня,

Вона живе, вітає проміж нас
Надією на щастя, на свободу;
Любить народ навчає кожний час...

Звідци найбільша, найцінніша перлина в світі для поета—

...сльоза святая
За нещасний люд пролита.

Це в унісон добі, в унісон хоча-б близьким Некрасовським словам:

Стихи мои! Свидетели живые
За мир пролитых слез! (I, 282).

Але в Самійленковій психіці раз-у-раз реальне поєднувалося з космічним, не в формі навіть певного еклектизму, який усе-ж складає щось органічне, а якоїсь механічної контамінації. І ось тут С. ставить поетові і суто-романтичне завдання, відновлене в російській поезії тільки першою групою модерністів: поезія

...хоче з меж вузьких порватися в безкрає,
Щоб зрозуміти все небесне і земне.

Двохбічна ця формула вдавалася Самійленкові в другій частині (земне), і зовсім з нею не щастило в першій

(небесне). Бо поет, підносячи в поезії своїм словом людину, був надто земний, надто наш, життьовий.

Ми могли-би сказати власними поетовими словами в пізнішій поезії „Шляхи“ (1922):

Я більш люблю шляхи земні,
Аніж шляхи космічні.

На те я маю сто причин
І всі вони логічні.

Кличучи в своїй поезії до громадського слугування, „щоб научити усіх справжніми бути людьми“, Самійленко не міг надати цьому закликові чіткого, реального змісту. У Франка, у Лесі Українки українське слово робиться величезним революційним і соціяльним фактором, могутньою підоймою для приспалих шарів суспільства: негативно розцінюючи мляву сучасність, ці письменники проказують шлях до иншого, активного життя, стимулюють соціяльну волю читача. Самійленко—ми про це говорили,—так само негативно розцінив сучасність, але позитивного міг тільки повторити заялозені трафарети, старі народницькі штампи, що в писаннях епігонів народництва остаточно вивітрилися. Громадська лірика Самійленкова (вона найчастіше збігається з його патріотичною поезією) надто одноманітна, сіра, невиразна в своїх ідейних контурах; вона повита пасивністю й отрутною рефлексією. У поезіях ми читаємо про „чистую любов до обездоленого люду“, і ця любов, „довічная любов“, повинна стати за найкращу ознаку „чоловіка“, „справжньої людини“. Поруч—заклики до правди, істини, світла—словесна шкаралюща, що тоді вже активно не впливала на емоції читача. Ці заклики швидче можна вважати за рису тодішньої літературної моди, за рису своєрідної українізованої Надсоновщини, ніж за реальну програму. Ось, напр., типовий „ідеологічний“ загальник-штамп:

І живуть, і умирають,
Рвуться все вперед іти;

Прийде час—і доблукають
До останньої мети.

Звідси ми зрозуміємо його соціяльний фаталізм, що виходив, мабуть, з фаталізму космічного. Самійленкові чуже насильство, що неминуче поєднується з революцією: він його зве варварством. Він увесь під впливом безгрунтовного ідеалізму, далекого від злочинної участи „фабрик", і про ворога він милосердно каже:

Але на згин йому не будемо вживать
Ми зброї иншої—п р і ч с л о в а...

Так „ліберальна поміркованість" гармонує з цим фаталізмом, з цією увагою до гносеологічних і загальнофілософських проблем. Ще за-молоду Самійленко так кваліфікував своє малоконкретне „жадання серця":

І теє жадання якесь невимовне,
Неначе хотілось все вгору летіть,
Де зорі червоні, де сяєво повне,
Де лиха немає, бідота не стогне,
Де нічого серцю боліть і щеміть.

Пізніше цей нахил до філософського розумування, до сутого, логічного ораторства ми не раз помічаємо в Самійленка, аж поки ці розумування не стали йому за другу „тихую пристань", де він хотів ховатися від усіх несподіванок життя („Думи Буття" 1918 р.). Таким чином, висунувши з перших-же звуків творчости ідею України, як основну ідею свого життя й роботи, Самійленко не зміг у цю ідею вкласти реального змісту. В і н н е з д о л а в с п о л у ч и т и і д е ю н а ц і о н а л ь н о г о в и з в о л е н н я з т и м и с о ц і я л ь н и м и ф а к т о р а м и, щ о т у ю і д е ю р у х а ю т ь. Він залишився до кінця днів своїх мрійником — восьмидесятником, поетом далеких і жорстоких часів, пасивним споглядателем виру соціяльних подій, що їх він ані зрозуміти до ладу, ані оцінити не міг. Це дає нам можливість пояснити Самійленкову позицію під час революційних подій 1917—1923 рр.: як і

значна частина української інтелігенції, ідеологічно (і фактично) він був на еміграції, хоч і там займав здебільшого пасивну позицію (його публікації в Донцовському „Літературно-Науковому Віснику"). Цей період є логічним завершенням отого ідейного бездоріжжя, про яке ми детально говорили вище; цей-же період викриває нам і те єство ліберального українського інтелігента, що виступає з-під опозиційно-демократичних фраз про „обездолений люд". На вістрі революції ці фрази виявили свій справжній соціяльний резонанс, своє абстрактне значіння.

X.

Критика українська найбільше уважала Самійленка за цільну людину, за цільного поета. Це, може, тому, що критика мало поглиблювалася в соціяльні джерела його творчости. Навіть блискуча характеристика Франка дає більше психологічний образ Самійленка-людини, ніж Самійленка - поета. Правда, це зрозуміло: цілком справедливо зауважив недавно Мих. Рудницький у „Ділі", що „Самійленко безумовно цікавіший як людина, ніж поет", хоч між ними, додамо, й важко провести певну межу.

Цільним малює нам його й така от шаблонова кваліфікація, що мислить утертими словесними схемами: „Перед нами корифей українського письменства—Володимер Самійленко, „Сивенький", поет, письменник і публіцист, з душею кришталевої краси, скромною як ранок, творчою, як весняна ріка"... „Полонило його щось вище від турбот життьових... Правди, краси та волі шукає він"... [1])

Тим часом Самійленко-поет був зітканий з непереможних суперечностей, з гострих контрастів. Ці супе-

1) Мих. Обідний. Володимер Самійленко на терезах поетичної думки. 1921, с. 5.

речності заклала на завжди в його психіку непевна, передактивна доба 80-х рр., ці контрасти прищепило йому громадське оточення й розбіжність літературних інтересів. З вантажем, отрутним і непевним вантажем 80-х рр., Самійленко мусів був простувати в найбурхливішу добу, з гострими рифами, несподіваними вибухами і смертельними вирами. Цієї основної суперечности так до кінця днів йому залагодити не вдалося.

І літературно він зазнав великої боротьби. Теоретично він ніби був проти парнасизму, проти асуспільного мистецтва. Теоретично він ніби був із Некрасовим, який сказав за свою героїчну добу й героїчних людей:

> Не мне писать в альбом созвучьями сонета:
> Отвык лелеять слух мой огрубелый стих.

Але рівень, на якому стояла тодішня українська поезія, примусив Самійленка творити сонети, примусив його бути аж надто вибагливим що до ритмічних законів віршу, примусив його у Беранже переймати граціозну строфу з рефренами, а у Гайне шукати легкости й витворности іронії. Самійленко—один із найобережніших і найкритичніших українських поетів, і його роля в культурі віршу велика.

Найбільше писалося про Самійленкове слово: Коряк[1]) тут подавав руку Франкові. Але й тут контрасти, і тут дизгармонійні ухили. Самійленко найбільше творить абстрактну мову, придатну для вжитку міського інтеліґента кінця 80-х років. Одірвавшись од села, занедбавши селянську мову, Самійленко перейняв стилістичну манеру поетів-суспільників, шукаючи насамперед, щоб думці було „просторо". Тому фразеологічно його поетична мова небагата, з досить утертою й обмеженою поетичною се-

1) Брошурка „Гарту" „Шість і шість". X. 1923, стор. 6.

мантикою, инколи навіть з нахилом до сухого алегоризму (веселка—символ надії, холод—безрадісне життя). Ця риса словесного оформлення цілком гармонує з нахилом Самійленка до космічних, абстрактних концепцій, як ось:

Так усе колись минеться,
Все, що вдіє людський дух;
Неодмінним зістається
Лиш невпинний, вічний рух.

Натомість його мова легко висловлює в точному, майже прозовому слові кожну думку, що зустрівалася в розумовому арсеналі культурної людини. Тим-то на свій час, коли українська мова ще не пережила стадії масового штучного творення нових словесних формул (Старицький, Куліш), його переклади й поетичні твори мали велике показове значіння в культурі нашого слова.

Трагедія психологічних контрастів у Самійленка залишається неперейденою, непобореною. А втім—чи скоро ми доживемо до часу, коли твориться цільна, гармонійна людина?

Ол. Дорошкевич.

ГРІШНИЦЯ.

Твій знівечений вид, позападалі очі,
Де обвели свій слід прожиті грішно ночі,
І безсоромна річ, і навісна́ хода,—
Все те гидливости в мені не прокида.

Я не жахаюся, мов гадини якої,
Тебе, принижена, занедбана всіма!
Нема в моїй душі к тобі зневаги злої,
І слів докірливих на язиці нема.

Мене великий жаль і сума обіймає,
Про молоде життя, що марно пропадає;
Оповіда мені твій помарнілий вид
Про те, як не з добра ти занедбала стид.

Як горе—й не одно—твої дівочі літа
Спіткало, й ти його стерпіти не могла,
Бо молода була, не бачила ще світа.
І ти шляхом гріха заплющившись пішла.

Недоля зла тебе в страшну безодню пхнула;
Упала в неї ти, упала і забула,
Чи є відтіль назад надія вороття
До щастя першого, до чесного життя.

І думку навіть ти про те від себе гнала,
Шукала забуття, а думка мимохіть
З самого дна душі марóю виринала,—
І довго не могла ти серцем зачерствіть.

Але тепер ти вже загинула навіки,
І шкода так тебе, занедбана всіма!
Росте в моїй душі до тебе жаль великий,
А слів на язиці докірливих нема.

1884.

НАЙДОРОЖЧА ПЕРЛИНА.

Бачив я усякі перли
І коштовні самоцвіти,
Але єсть одна перлина,
Що з усіх найкраща в світі.

Купувать її не можна,
Або нею торгувати;
Її часто мають бідні,
І частіше ніж багаті.

Ту перлину не дістати
Ні з печер землі, ні з моря:
Тільки той її знаходить,
Хто чутким родивсь до горя.

Одібрать її не зможе
Ніяка злоба́ несита.
Перла та — сльоза святая,
За нещасний люд пролита.

12 січня 1886.

ПІСНЯ.

Відколи людям бог послав
На землю пісню-чарівницю,
Неначе промінь засіяв
І освітив земну темницю.

У пісні чоловік знайшов
Утіху від нудьги лихої,
Й на працю веселіш пішов
Під голос пісні чарівної.

Він радісно прийняв її,
Як посланицю з кращих мирів;
Надії вилив в їй свої
І сам надіям тим повірив.

І всі бажання потайні,
Що в його груди ворушили,
Підняв він з серця глибині
І виспівав у пісні милій.

І горе страдного життя
Сумній звуки розказали,
І найзапекліші спізнали
Благії сльози спочуття.

1886.

ДО ДУШІ.

Не сумуй ти, душе,
Не боли через край,
І поки ти жива,
Обновлення шукай.

У свою глибину
Раз-у-раз придивляйсь,
І до гласу свого
Кожен час прислухайсь.

Якщо струни там є
І дають тихий глас,
То не вмерла ще ти,
Ще настане твій час.

Розбуди почуття,
Що в тобі може спить,
І жадання життя
Хай у грудях кипить.

А надія тверда
Хай тебе підкріпля,
І в розумне життя
По всяк час направля.

Друковано 1887.

ЕЛЕҐІЇ.

I.

„Як ви щасливими можете бути й веселими завжди,
Бачивши стільки круг вас зовсім нещасних людей?“
Так до щасливих говорять нещасні, а ті одрікають:
„Право на щастя дає нам і природа сама.
Гляньте на боже створіння, яку неоднакову долю
Має кожнісінький звір, мають дерева й квітки!
Той звір має що їсти, а другий од голоду пухне;
Дерево инше цвіте, друге-ж на скелі засхло;
Так теж і квітка цвіте, коли инші круг неї зав'яли,
Бо хіба винна вона в смерті тих инших квіток?
Правда, щасливі, в природі і доля й недоля змішалась,
Люди-же самі на землі єсть тільки частка її;
Та пам'ятайте одно, що природа глуха і бездушна,
Чистій-ж душі людей жити для других хотять.
Той тільки, хто для нещасних зробив скільки міг і не менше,
Хай веселиться, як зна, хай і танцює й співа.

II.

Ті, що нікого не люблять, бо серце глухе в них, холодне,
Кажуть, що буцім вони хочуть кохати ввесь світ.
То-то просторі серця! Там кожному знайдеться місце!
Тільки я в серці такім місця не став-би шукать.

Кажуть вони, що працюють для цілого світу одразу.
Де-ж той народ на землі, котрий з них має користь?
Хай тільки кожний обробить своє невеличкеє поле—
І зацвіте вся земля цвітом хорошим, рясним.
Кожний працює нехай хоч для рідного тільки народу,—
І всі народи землі будуть щасливі тоді.

III.

Скільки минуло вже часу, відколи питаються люди,
Нащо створився наш світ, нащо і ми живемо?
Як і від чого все стало, куди на останку ми дійдем?—
Розум ні один людський ще не сказав нам того.
Знання багато-багато за стільки віків ми придбали,
Тільки не знаєм того, що нам цікаве найбільш.
Боже! невже чоловік працював цілі тисячі років
Тільки на те, щоб сказать, що він нічого не зна!?

IV.

В-о с е н и.

Де ти, блакитнеє небо? Чого ти повилося в хмари?
Дай мені очі втопить в чистій безодні твоїй,
Дай мені любе сіяння твого променистого сонця,
Дай мені лагідний світ зірок вечірніх твоїх!
Чистеє небо! Високеє, пренепорочнеє небо!
Нащо ти хмуре, таке, хмуре як наша земля?
Сумно і тут на землі і нема де спочити душею,
Навіть нема на чому очам на хвилю спочить.
О, відслони-ж своє любеє чоло, блакитнеє небо,
Сонцем твоїм освіти, в серце спокою навій.

V.

П'яний заснув серед улиці, вид устромивши в болото,
І—ані гадки: хропе, мов на м'яких подушках.
Ще й усміхається сонний, *або починає мурчати:*
Видно, приснилось йому дуже веселеє щось.
Чи то не так і поет оп'янілий од власного щастя,
В самім болоті життя пісню веселу співа?

VI.

Все переспівано, все обговорено дуже докладно,
Все обмальовано так, як тільки можна було;
Геніїв ціла сім'я пророкли до людей слово правди,
Щоб научити усіх справжніми бути людьми.
Слухали геніїв люди, та тільки ушима, не серцем,
Мов-би ті правди слова сказані не за-для їх.
То у *клопотах мізерних, то марних словах красномовних,*
Люди топили свій дух, не дивлючись до-гори,
Мов те створіння, що глянуть ніколи не може на небо,
Та цілий вік у багні риється писком своїм.
Що-ж, умирають вони, і слова і клопоти їх з ними;
Багна нові настають, риються другі вже там,
А по-над ними сіяє те-ж саме високеє небо
Слів тих великих мужів, що вже й потліли давно.

1887.

VII.

Поетові.

Годі тобі *малювати Дніпро, нарікати на долю,*
Та про ті очі співать, що ти й не бачив нігде;
Краще людину змалюй, зазирни їй у душу душею,
Радість і смуток її в слові твоїм покажи.

1889.

VIII.

Сфер небесних музика.

Сфер небесних музика повинна густи пречудовно,—
Тільки, на лихо, її слухати може не всяк.
Той, хто вітає душею в далеких краях міжпланетних,
Чує великий акорд. Хай-же він слуха його!
Ми-ж, що живем на планеті, повинні ми слухати вічно
Той дисонанс, що дає цар всіх істот—чоловік.

1889.

Бел
С17 663

ДВІ ПЛАНЕТИ.

Округ сонця шлях широкий
В неоміряних краях,—
Там планета лічить роки,
Оббігаючи той шлях.

Споконвіку і до віку
Ходить колом без кінця,
Шлях без міри, вік без ліку
Їй надáно від творця.

Скрізь на ній дива природи,
Скрізь усе життям кипить;
Звір тут кожної породи,
А людей і не злічить.

Той бажає світ зажерти
За-для себе одного;
Той працює й хоче вмерти
За-для народу свого.

Той життя своє складає,
Щоб науку збагатить,
Той у темряві конає
І живе, щоб їсти й пить.

І живуть і умирають,
Рвуться все вперед іти;
Прийде час—і доблукають
До останньої мети...

У високості безмірній
Є планета ще одна,
І біжить—товариш вірний—
Округ першої вона.

Безвоздушна і безводна
Та планета і німа,
І без снігу там холодна
Обгорнула все зима.

Ні людей там, ні рослини,
Ані звірів, ні пташок,
Лиш високі гори з глини,
Та каміння, та пісок.

І нема, нема спокою
Для космічного мерця,
Вічно стежкою одною
Йде він колом без кінця.

Так то мертвою марою
Місяць круг землі іде,
І віщує нам собою
Той кінець, що землю жде.

Так усе колись минеться,
Все, що вдіє людський дух,
Неодмінним зістається
Лиш невпинний, вічний рух.

1888.

ГЕРОСТРАТ.

Монолог у трьох сценах. Діється в Ефезі в 356 році до Р. Х. Діюча особа—Герострат.

I.

Як тихо ніч чудове покривало
Розкинула над сонною землею!
Ніде ні гуку; все кругом поснуло,
І тільки зорі високо тремтять,
Розсипавшись по дивній ризі неба,
Та дивляться з гори на землю, наче
Очей тих невсипущих міріяди.
О, зорі-очі! Я при сяйні вашім
Не раз блукав самотний уночі
І вдвох із смутним серцем вів розмову.
Я в вас питався, невсипущі очі,
Питався сто разів, щоб одповіли
На запитання тяжкії мої,
На котрі наше все знаття земнеє
Не мало сили відповіди дати.
І ви так само лагідним промінням
Світили, ви тремтіли в високості,
Чудовні очі, в котрих одбивалась
Одвічня, невмируща, вища думка...
І думка та мені не відкривалась,
І ви, дивившись, таїну ховали...

О, хто-ж, о, хто-ж мені промовить слово?
О, земле пишная, тебе питаю!
О, небо, злотом затканий блаките,
До тебе я звертаюся з питанням!
О, все створіння дивнее, безкрае!
Скажіть мені, навіщо ви безсмертні,
Навіщо вам кінця нема й почину,—
Вам, що душі не маєте, ні думки;
А я, між вас розумная істота,
Я мушу вмерти, за хвилину зникнуть;
Я, що вас можу розумом дізнати,
Котрий даю вам мення і названия
І розрізняю в вас добро і зло,—
Я мушу вмерти, і той самий час,
Що я ділю на роки, дні й години,
Мене в ніщо поверне... Горе, горе!..
Але-ж душа моя бажає жити,
Але я хочу чути й знать до віку,
Дивитись на оцю красу створіння,
Втішатись радістю правдивих діл,
Боліти й мучитись, неправду зрячи!
І все те довго-довго, віковічно...
Та ні, дарма бажання,—за хвилину
Увірветься життя коротка нитка,
І за хвилину вже мене не стане:
Нема очей, щоб бачити хотіли,
Немає розуму, що знання прагнув,
Немає навіть самого бажання...
Кінець... Ніщо... Ніщо, та й годі. Так!..
Але як так, на що було родитись?
Навіщо це життя тоді здалося?
Коли не вічність, то не все одно—
Хіба, що рік, що десять, що нічого?

О, Мойра, Мойра! люта, невблаганна!
Замість безсмертя людям ти дала
Даремнеє бажання, а надію
Лишила тим, хто розумом дитина.
О, відбери-ж од мене розум мій,
Дай вірити тому, що буть не може:
Бо без цієї віри я не можу
Щасливим бути в цім житті злиденнім!

II.

Нащо здалось мені моє життя?
Хіба на те, щоб дожидати смерти,
Та долю дякувать за кожний день,
Що з ряду довгого віків одвічних
Вона мені схотіла відступити?..
Але на віщо цей нікчемний жарт?
Хіба не краще так сказати долі:
„Візьми твій дар нікчемний,—ось де він;
Не хочу я твоєї милостині!“
Сказати,—так сказати зміг-би я,
Але де сила, щоб оте справдити?
Хіба зробив-би я не навпаки.
Коли-б прийшов час страшного сконання,
Хіба-б я не сказав: „О, підожди,
Моя ти смерте, дай іще пожити
Хоч рік один, хоч день, хоча хвилину!..“
Ні, не тому життя свого рішатись,
Хто тільки вічністю задовольниться.
О, що-ж робити, щоб і смерть саму
Перемогти і долю одурити?
Невже немає способу такого?

Ні... Кожний умира, і ряд віків
Його без жалю забуттям покриє.
О, що кажу я? що кажу? Хіба-ж
Усіх покрило забуття собою?
Хіба таких на світі не було,
Що їх ім'я віки переживає?
О, Ахіллесе! Гекторе! Патрокле!
О, тіні велетнів славетних наших!
О, славні творці, поети вмерлі!
Немає вас, а слава ваших діл
Пережива людської покоління
І йменння ваші в пам'яті людей
Зістануться навіки незатерті,
А будуть завш поверх усіх імен.
Так масло чистеє в воді не тоне,
Хоча-б налив на нього ціле море:
Воно спливе наверх так само чисте;
Так сонця ясного не скриють хмари,
Нехай зберуться скрізь на цілім небі:
Розійдуться вони,—і знов, як перше,
Воно засяє світлом променистим.
О, велетні-герої! вас згадавши,
Я душу смутную свою розважив.
Так, значить, можна смерть перехитрити,
І хоч не жити справді на землі,
Та все-ж себе частину тут покинуть
І частку ту, ім'я, зробить безсмертним.
Нехай-же приклад ваших славних діл
Навчить мене й моє ім'я прославить,
Щоб, переживши самого себе,
Зістався я навіки в згадці люду.
О, я зроблю велике щось таке,
Що буде більше над діла героїв,

І піднесуть високо всі віки
Над всі імена ім'я Герострата!

III.

Ні, не мені творить діла славетні
І не мені прославити себе...
Чи єсть нещастя більше, як бажати
Вчинити щось велике й не змогти
Найменшого вчинити діла навіть?!
Недавно ще я думав, що я зможу
Великим ділом здивувати землю,
І вже тепер напевно я дізнавсь,
Що я не зможу вдіяти нічого,
Що вдався я невдатний ні до чого.
Був час—я думав, що військова слава
У бої з ворогом мене покриє,
І що-ж?—У першій бійці з ворогами
Я втік, перелякався смерти: так
Нікчемний раб од батога тікає,
Я побоявся, що сконаю нагло,
Не вдіявши великого заміру,
І невимовний жах поніс мене
Від бою страшного геть-геть далеко,
І вже не скоро я опам'ятався.
Я кляв себе, я з себе глузував,
Я сам себе соромився, та діла
Не можна вже було вернути. Потім
Я думав ще поезії віддатись;
Але з моєї першої поеми
Усі сміялись тільки: скоро й сам
Побачив я, що я й на те не вдатний.
За друге все я навіть і не брався:

Я знав кінець, іще й не починавши...
І от тепер до першого страху
Перед нікчемністю й небуттям вічним
Ще долучилася жадоба помсти.
Кому—не знаю: не богам Олімпа,
Бо їм не вірю я; не другим людям,
Бо знаю я, що не повинні люди;—
Але жадоба невгамовна помсти
За власную нікчемність, як огонь
Пече мене і не дає спокою.
А першеє жадання діл великих
Не згасло теж і груди розпаляє...
О, що-ж зроблю я? що зроблю тепер
Я, що нічого не можу зробити?
Чи я стерплю, щоб вічність тим досталась,
Хто навіть і не думає про неї,
Хто може й це життя вважає довгим?
Ха! ха!.. тим навіть, хто не жив ніколи,
Дістанеться хвала людська навіки.
Безсмертні, бач! Кроніон! Гера! Феб!
І Артеміда!—всі вони безсмертні,
Хоч не були зовсім, а Герострат,
Котрий не важить їх усіх ні за що,
Той—ефемерная істота. Навіть
Цей храм, цей свідок заблуду людського,
Бездушная будова, що звели
Такі-ж, як я, створіння ефемерні,
І той переживе віків багато,
Стоятиме й тоді, коли мої
Кістки потліють і ім'я погине...
О, страшно як! мішається мій розум...
Невже нічого я?..
Знайшов! знайшов!

Не ділом хвальним я себе прославлю:
Нехай страшне, нечуване злочинство
Ім'я моє вікам перенесе;
Нехай усяк, здрігнувшися від жаху,
Страшне ім'я промовить — Герострат!
Нехай діди, розказуючи внукам
Про вчинок мій, їм скажуть: це зробив
Безумець Герострат...
Але до діла!
Цей храм, що будувався стільки років,
На котрий стільки сил зложили люди,
І часу стратили, й скарбів усяких,
Котрий стоїть окрасою землі
І славою безсмертною богині,
Цей пишний храм, цю святощ для народів
Зруйную зараз я в одну годину.
Всі сплять кругом. Ніхто не перешкодить...
Я зараз-же...

(Біжить до храму й креше вогонь).

Огонь, ось хто поможе
Мені моє вчинити діло. Ну-ж,
Пали мерщій цю гордую будівлю;
Нехай вона скалками розлетиться
Й розсиплеться. Руїною страшною
Своє ім'я спасу я від руїни.

(Підпалює храм).

Готове вже. Тепер ніхто не зможе
Мого страшного діла зупинити.
Горить! горить! О, як загоготіло!
Ха! ха! ха! ха! Безсмертна Артемідо!
Рятуй свій храм. Чого-ж ти не рятуєш?

Адже безсмертна ти, адже могуча,
А Герострат—нікчемнее створіння.
Ха! ха!.. як легко я твою величність
Нікчемністю своєю переміг!
Ага! шкварчить! ха! ха! ха! ха! Нехай!
Нехай ще краще розгориться. Потім,
Коли тут камня цілого не стане,
Піду я й об'явлю своє ім'я.
Ха! ха! ха! ха! чому раніш не знав я,
Що легко так безсмертним можна стати?
Тепер безсилий час мого ім'я
Не зможе стерти з пам'яти людської,
І скрізь, де знатимуть діла героїв,
Згадають теж безумця Герострата.

(У храмі починається галас і біганина. Гасять огонь).

Що, гасите? ні, пізно, пізно вже:
Не загасити вам моєї слави!
Вона безсмертна! чуєте?—безсмертна!!..

9 липня 1888.

НЕПЕВНІСТЬ.

Якби знаття, що треба жить
І сподіватись і бажати,
То жив-би так, щоб кожну мить
Для цілі одної віддати,
Щоб і хвилини не згубить,—
Якби знаття, що треба жить!

Якби знаття, що все дарма́,
Що в руху вічному створіння
Мети ніякої нема,—
Навіщо радощі й боління,
Навіщо нам і жизнь сама,—
Якби знаття, що все дарма́!

1887.

ПРИВІТ БУКОВИНІ.

Привіт тобі, зелена Буковино,
Твоїм хорошим горам і гаям;
Твоїм одважним, дорогим синам!
Привіт тобі, вродливая країно!

Привіт тобі! Нехай твоїм хатам
Засяє сонце; щасная година
Нехай окриє їх, і вік єдина
Лиш істина нехай панує там.

Нехай в борні за поступ, за свободу
Любов твоїх синів тебе веде,
Вона зламає всяку перешкоду.

І світло те, що блима де-не-де,
Освітить правий шлях твого народу,
А темрява навіки пропаде.

Надруковано 1888.

Її в дорогу виряжали
Сестриці, по́други й брати;
Всього найкращого бажали,
Скоріш вернутися казали
З не дуже довгої пути.

І не було плачу й ридання,
Коли сказали: „Ну,—пора!“
Навіщо? швидко час стрівання,
Прибуде знову їх кохання,
Знов буде—подруга й сестра.

Один там був: у його груди
Плачем сповнялися тяжким,
І думав він: „Вона прибуде,
Але мені нічим не буде,
Як не була раніш нічим“.

Та він не плакав, хоч блищала
Сльоза невдержана з-під вій,
Бо... чим вона для нього стала,
Вона зовсім того не знала,
А він не смів сказати їй.

Надруковано 1890.

ЗОРІ.

Давно колись, малим хлоп'ям,
Бувало, дивлячись на зорі,
Я часто-часто прагнув сам
Між їх поринути в просторі.

Я думав: там щасливий край,
Там невідомі наші болі,
Туди летить у тихий рай
Душа намученая долі.

Там щастя вічне буде тим,
Кому втішатись тут не змога;
Там вічно янголам святим
Одкритий вид таємний бога.

Так думав я давно колись,
Так зорі тішили дитину,
Тепер-же мрії розійшлись,
І бачу другу я картину.

Я бачу в зорях тих ясних
Великі сонця незчисленні,
І на планетах округ них
Істоти нудяться стражденні.

Такі-ж їх душі як у нас,
Так само прагнуть щастя й знання,
І плачуть на прожитий час
За невдоволені бажання.

І б'ються й гинуть у борні,
І зневажають бідних дуки...
І там веселії пісні
Втонули в диких криках муки.

І скільки їх, з країв біди
Рвучись у рай з плачем гарячим,
Свої надії шлють туди,
Де ми горюємо та плачем!

Січень 1889.

ВЕСНЯНА ЕЛЕГІЯ.

Ще раз весна,
Все та-ж ясна
І пишна знов до нас прийшла...
І сонце світ
Нам шле в привіт,—
Природа знову ожила!..
В порі такій
В душі моїй
Якесь чудне чуття встає:
Таким чуттям
Ім'я не дам,
Не розберу я, що в них є.
Тут море дум,
Утіха й сум
І наче жаль стає чогось...
Чого-ж таке
Чуття тяжке
Мені до втіхи додалось?..
О, знаю я,
Чого моя
Душа смуткує і болить,
Яка печаль
І що за жаль
Їй радість хоче затруїть...

Того вона
Болить, що зна
Непевність радощів своїх,
Що час мине
І поглине
Самую змогу бачить їх.
В природі-ж цій,
По-вік живій,
Вона бажала-б вічно жить,
В красі її
Чуття свої
Хотіла-б вічно веселить.
Коли я вмру,
То в ту пору
Природі я себе віддам,
І тіло все
Перенесе
Вона у свій величній храм.
Ніщо ніде
Не пропаде:
Як їм, мені кінця нема;
В її красу
Я все внесу,
Що надала вона сама.
Без перепон
Її закон
Довіку буду я сповнять,
Та я смутний,
Що в добі тій
Я вже не буду існувать.

3. V. 1889.

Сумуєш ти! Я теж сумую
І розумію я твій сум.
Я бачу душу молодую
З тривожним роєм чистих дум.

Я знаю, що то єсть бажання,
Котрих надія не згріва;
Я знаю те тяжке змагання,
Що в грудях марно зотліва.

Я знаю пориви гарячі
І любі мрії днів ясних;
Мені відомі й тайні плачі,
Що йдуть покутою за них.

Я знаю, як у безнадії
Холоне серце молоде,
І гаснуть очі молодії,
І в'яне личенько бліде.

СОНЕТИ.

I.

Я не Петрарка—ти-ж нова Лаура,
Ти може краща, ніж вона була,
Ти грації сама ще додала
До чарів, що дала тобі натура.

Куди-б ти тільки в хату не ввійшла,
Зникає всім із чола тінь похмура,
Яснішає душа смутна й понура,
Йде геть журба, що душу облягла.

Так сонце після хмарної години,
Коли на землю кине промінь свій,—
Радіють люди й звірі, а рослини

З'являються в барвистості новій.
Моє ти сонце! Як і в ці хвилини,
Світи повік мені в путі моїй.

II.

Коли-б твоєї вроди не хвалила
Моя невдатна Муза, то з того
Для образу чудовного твого
Моя недбалість слави-б не зменшила.

Нехай-би навіть людськість оніміла
І слова не могла сказать свого,
Твого ім'я доволі одного,
Щоб зараз-же тебе пізнав люд! Мила

І гарна ти, що й кращої нема,
І між людьми ласкавіша всіма.
Нехай-же буду я твоїм поетом:

Я з Музою—зберем ми сили всі
І впевним люд ми лагідним сонетом,
Що вмієм віддавати честь красі!

ОРЕЛ.

Широким помахом крил дужих своїх
Високо піднісся орел сизокрилий,
Все вище та вище до хмар золотих,
Та й хмари високі його не спинили.

Злетів він над хмари й гукнув відтіля:
„Гей, хто ще зо мною? до сонця полинем!“
Та поклик могутній хоч чула земля,—
Ніхто не озвався за кликом орлиним.

А сам він ще вище тоді полетів,
Аж поки зовсім од землі заховався;
Він дихав повітрям надхмарних країв,
На сонце дивився і в світлі купався.

І рвався ще вище, але вже не міг:
Не стало ні сили, ні крилам підпори.
І смуток великий орел переміг,
І тихо спустивсь на високії гори.

Тоді зрозумів він, що син він землі,
Що буде навіки до неї прикутий;
Але його небо манило здалі,
І вічно про нього не міг він забути.

І в час, як нудьга обгортала його,
Як гидко ставало на землю дивитись,
Літав він за хмари до сонця свого,
Щоб ясним промінням на волі напитись.

А втомлений — знову на землю сідав,
На гору високу край темної кручі,
І другим створінням земним повідав,
Про небо, про сонце, про зорі блискучі.

29. III. 1890.

НЕ ВМРЕ ПОЕЗІЯ.

Не вмре поезія, не згине творчість духа,
Поки жива земля, поки на ній живуть,
Поки природи глас людина серцем слуха,—
Клопоти крамарські її ще не заб'ють.

Не вмре поезія, поки душа бажає
Зирнути в ті краї, де око не сягне,
І хоче з меж вузьких порватися в безкрає,
Щоб зрозуміти все небесне і земне.

Не вмре поезія, хоч людськість ціла стане
Про їжу тільки дбать, про дух забувши свій:
Потреба вищого бажання в серці встане
І викличе в душі рої забутих мрій.

І віщі голоси творців із-за могили
Промовлять до людей, що серця позбулись;
І наберуть вони від них нової сили,
І будуть серцем жить, як і жили колись.

І поки на землі ще є одна сльозина,
Поезія її нащадкам передасть;
І поки між людьми ще втіха є невинна,
Поезія в її ще радощів додасть.

А якщо людськості зла доля присудила
Діждатися колись життя свого кінця,
То буде на землі останняя могила—
Останнього співця.

18. I. 1891.

Бел
С17 663

ВЕСНА.

I.

Сонет 1.

О, весно, весно, де ти забарилась?
Чому не йдеш ти нас теплом зогріти?
Уже земля, ждучи тебе, втомилась,
І хоче сніг змінять на пишні квіти.

Чи ще зима не досить наглумилась?
Чи ще морози будуть скаженіти?
Доволі, вже й діброва зажурилась
І простяга до сонця змерзлі віти.

Прийди-ж, прийди! Тепла і світла прагнуть
Усі живі створіння, всі ростини,
І без твоєї ласки замирають.

А прийдеш ти, убори пишні вдягнуть
Садки, ліси, і гори, і долини,
І співи щастя в гаї залунають.

II.

Сонет 2.

Приходь-же, весно: вже готові всі ми
Тебе, богине пишна, зустрічати,
І вглядівши твої зелені шати,
До тебе вийдем з співами гучними.

А ти устами пишними твоїми,
Як рівних, всіх нас станеш цілувати.
І от тоді почнем ми оживати
І заміцнятись силами новими.

І забренить і полетить угору
Наш спів, окрилений твоїм коханням,
І вславить він твої могутні чари.

Усе до одного пристане хору,
І гімн людей з пташиним щебетанням
В одній гармонії пропиже хмари.

III.

Сонет 3.

Ти все не йдеш, і заклик наш даремний,
Хоть час давно настав твого приходу.
Чому-ж не хочеш ощастить природу?
Чи тим, що в ній живе народ нікчемний?

Так: темні душі й неба покрів темний,
Холодні хмари над серцями з льоду.
Але прийди і як цілющу воду
Подай у серце нам свій вплив таємний.

Під впливом тим добріші станем ми
І крига в серці нашому розтане,
Неначе по̀крів лютої зими.

Від нашої душі злоба̀ відстане,
А промінь твій чуття засвітить ясне,
І довго, довго світло те не згасне.

IV.

Сонет 4.

Я бачив, як дитиночка маленька,
Що ще краси твоєї не зазнає,
В тяжкій недузі руки простягає
До сонця. Весно! ти для всіх як ненька.

Дай знати їй, як вітерець злегенька
Квітки рясні в садочку нахиляє,
Як гай з розко́ши теплої вмліває
І в небі пташка дзвоником теленька.

О, чарівнице! лікарко чудова!
Ти кличеш жити й тих, хто жить не хоче,
Ти гоїш рани вто́мленого духа.

Ось-ось твоя жива поллється мова,
Й життям створіння всяке затрипоче,
Що тую мову тільки раз послуха.

V.

Сонет 5.

Я чув її, ту мову чарівную,
І серце рветься ще її почути,
Найбільше щастя, де найменш отрути,
І щастя те моє, бо я існую.

Та мова душу розважа смутную;
Тоді вже не питаюся, чи бути.
Здається, в вічність-би протяг минути,
Щоб вічно бачить ту красу живую.

О, хутко, хутко вже тебе побачу,
Красо-природо, в шлюбному убранню,
Тебе, утіхо кожному диханню!

Якою-ж піснею тобі віддячу
За радість ту, що в серце налила ти?
Натхни мене й навчи тебе співати.

VI.

Канцона 1.

Вона вже йде,
І серце жде
Її, як кралю молоду,
Іди-ж скоріш,
Мене потіш,
Тобі назустріч я піду.
В ряснім гаю
Журбу свою
Забуду, щастя там знайду,
По муках всіх
До чар твоїх
З сльозами щастя припаду.
Тобі ясній,
Тобі благій
Я розповім свою біду;
Твоїм квіткам,
Твоїм пташкам
Гучні я співи заведу.

Іди-ж мерщій!
В природі всій
Я чую вже твою ходу.
Красо моя!
Зустріну я
Тебе, як кралю молоду.

VII.

Канцона 2. Сестина 1.

Вже хмари не такі густі й холодні;
Їх сонце промінем своїм розбило.
Воно осяло і зогріло землю
І щедро всім дало свого проміння;
Дало його й на наші вбогі хати,
І всяк його приймає, скільки хоче.

Воно нікого поминуть не хоче;
Не як земні ті світища холодні,
Що їх проміння не про вбогі хати.
І кайдани зими воно розбило
Не за-для тих, що від його проміння
Шатром готові-б захистити землю.

О, сонечко! давай нам більш на землю
Проміння, бо земля тепла вже хоче;
А наші всякі штучнії проміння
Палаці хай освічують холодні.
О, сонечко! коли-б-же ти розбило
Той дах, що скрив від тебе наші хати.

Щоб темряви не знали наші хати!
Осяяні—вони осяють землю.
Бо світло, скоро кайдани розбило,

Вже без упину піде скрізь, де хоче.
А нори темні і сніги холодні
Не скриють від землі його проміння.

Тебе, благе небеснее проміння,
Тебе вітають наші вбогі хати,
Бо ти зогріло нам чуття холодні.
Любов небес—ти вчиш любити землю,
І серце землю всю зогріти хоче
Бо ти в ньому холодний лід розбило.

Ще лихо нам бажання не розбило
Іти туди, де сяє нам проміння.
І серце бути в темряві не хоче.
Ми на землі будуєм наші хáти,
Але з небес ми візьмем світ на землю,
Щоб він світив і грів серця холодні.

Холодні хмари, сонце, ти розбило!
Пошли-ж на землю більш і більш проміння,
Бо наші хáти тьма повити хоче!

VIII.

Сонет 6.

На небо знову сонце випливає,
Щоб докінчить звитяжную роботу...
Але покинь тепер свою турботу:
Вже ворогів твоїх давно немає.

Поглянь на все розложище безкрає:
Там крига й сніг, твого вжахнувшись льоту,
Розтанули, щоб дать води болоту,
Та вже й воно від тебе висихає.

І сонце бачить, що війну скінчило,
Бо бачить поле вільним знов і чистим,—
І стало з лютого благим і милим.

І де вогнем палючим, променистим
Воно сніги ворожі розтопило,
Зростило там трави зелений килим.

IX.

Сонет 7.

Вже скрізь травиця пишна землю вбрала,
Поглянь на гору, як там на узбочі
Природи сили молоді, робочі
Її засіяли без плуга й рала.

Дай, боже-ж, щоб по вік вона пишала
І тішила всі стомленії очі;
Дай, боже, щоб з холодної півночі
Вона зими ще довго не зазнала!

Нехай не схне й не зітнеться косою,
А зеленіє промінем зогріта
І скроплена небесною росою,

Бо так не втішуть пишною красою
Усі багатії дарунки літа,
Як та травиця втішила собою.

X.

Сонет 8.

Був день ясний,—і враз зібрались хмари;
Але від них не будьмо в безнадії,
Бо то бажані гості веснянії,
Що не приносять нам на землю кари,

Але несуть дощу благії да́ри
Щоб дать поживу на жита новії,
А пишно вбрані луки молодії
Прибрати ще в нові, ясніші чари.

І дощ пройшов. Сіяє знов проміння
З ясних небес над пишною землею,—
Вона-ж така хороша стала й свіжа,

Неначе в ті щасливі дні творіння,
Коли ще не глумилися над нею
Ні лютий звір, ані людина хижа.

XI.

Сонет 9.

Весна все дужче розправляє крила,
Дерева вже вдягли новеє вбрання:
О, весно, весно, чистеє кохання,
Якби ти й кожне серце обновила!

Якби й наш дух та так красою вкрила,
Що без злоби, зневір'я й горювання
Твоїх пташок ми чули щебетання.
Чи над людьми твоя краса безсила?

Але я все-ж тебе благословляю,
Щасливий тим, що міг тебе спізнати,
Я не хотів-би землю покидати.

І тільки смутно, що з такого раю
Зробили ми долину мук безкраю,
Де тільки й можна плакати-ридати.

Надруковано 1892.

ДО ПОЕТА.

(Посвята всім голодним поетам).

Поете, не хвались, чи маєш хліб, чи ні!
Якеє нам до того діло?
Ввесь обов'язок твій—складати нам пісні,
Але не дбать про власне тіло.

Не будем ми питать, чи їв ти, чи не їв,—
Чи ліпше нам, чи гірш від того?
А може загуде ще краще віщий спів
З харчів Антонія святого!

Коли сатирик ти, то голод добрий тим,
Що дасть сатирі більше злости;
Як лірик ти, то знай, що з черевом легким
Літати легше в високо́сті.

Голодний день-у-день, або хоч через день,
Зміцниш ти в утлім тілі духа,
І гостро так утнеш, що від твоїх пісень
Ми всі позатуляєм вуха,

І скажем: „Песимізм в зображенню життя
В йому занадто розвинувся,
А справжній був поет, та шкода, що пуття
Не буде з його, бо схитнувся."

І пожалкуємо, бо добрий ми народ,
Бо добрість—наша певна хиба;
Не раз, наслухавшись сумних яких пригод,
Ми раді навіть дати хліба.

А ти не дбай про хліб,—то був-би з тебе глум,—
Тобі бо їсти не подоба:
Ти джерело пісень, творець високих дум,
А не звичайная особа.

Втішайся-ж нектарем, амброзію глитай,
Співай, та тільки щоб не сумно,
Бо в вік наш поступу журитись через край
І непрактично й нерозумно.

А як, знесилившись, ти ляжеш у труні,
Тоді-то нам тяжкі клопоти!
Складати некролог, хвалить твої пісні
Й твої нескінчені роботи.

Ми будем битися за те, хто ближчий був
До тебе з нас, як жив ти в світі;
Ми будем плакати, що рано полинув
Ти геть від нас у пишнім цвіті.

І слово кожнеє, яке єси пророк,
Смутить нам буде серце бідне;
І так тужитимем, аж поки нам за рік
Про тебе пам'ять не обридне.

1893.

СОН.

Я бачив сон, немов зібрались ми гуртом,
Щоб справити велике свято;
Багато нас самих сиділо за столом,
І ще прийшло гостей багато.
І гості ті були неначе й не чужі,
Але було й одміну знати,
Як кинулись вони прожогом до їжі,
Забувши нас і привітати.
І бенкет розпочавсь; як хижі ті вовки,
Глитали гості нашу страву,
А ми сховалися в далекії кутки
І відтіль їм співали славу.
І як хто з них шпурне обгризений шматок,
Ми кидались, як ті собаки,
Ловили, хто пійма, й вернувшися в куток,
Слізьми вмивалися з подяки.
А гості жерли все; роздулися як піч,
І, страшно вирячивши очі,
Нас лаять почали, ми-ж слухали ту річ,
Як слухають слова пророчі.
І кажуть гості нам: „Ми бити вас прийшли,
Чи хочете,—ми вас скараєм?"
А ми вклонилися і смирно відрекли:
„Від вас батіг нам буде раєм."

І гості крикнули: „Давайте-ж нам батіг,
Бо в нас немає чим вас бити."
І миттю кожен з нас по батога побіг,
Щоб волю тих гостей чинити.
І пуги принесли і полягли самі,
Немов на тирлі тії вівці,
Та й кару прийняли, а як устали ми,
Було червоно на долівці.
Вони-ж гукнули знов: „Скажіть ви нам тепер,
Чи нас ви любите як бога?
Чи не ховаєте в душі яких химер
Та проти нас заміру злого?"
І знов ми відрекли: „Ми любим тільки вас!
Нема в нас іншої святині."
„Так доведіть-же нам, як любите ви нас,
І покажіть на власній спині!"
Тоді на честь гостям звірями стали ми
Й змішалися в безладній січі:
Ми бились, різались, топтались чобітьми,
І брату брат плював у вічі,
А інший сам собі давав ляща в лице
І смикав голову чубату,
А гості тішились та, дивлячись на це,
Аж реготали на всю хату.
І снилося мені: ми Матір волікли,
Хто за косу, а хто за ноги,
Зривали одіж їй і били і товкли,
Аж кості хрускали в небоги.
І стався дикий крик, пекельний, навісний...
Враз бризнули струмки криваві...
Тут кинувсь я від сну, але той сон страшний
Мене не кидає й на яві.

У серпні 1893.

ПОСВЯТА.

Зінаїді Р-ькій.

1.

Чи згадуєш, як ми колись
Зійшлись на розмову гарячу?
Тоді я ще вперше тебе
Незнану землячку побачив.

Там пишні розмови були,
І фраза підгонила фразу;
Ти-ж мовчки сиділа, й не міг
Тебе я спізнати відразу.

І тільки я потім дізнавсь,
Що мовчки ти серцем боліла,
Що фрази не треба тобі,
А треба спасенного діла.

2.

Якóсь прочитала мої ти пісні
І де-які з них похвалила.
О, зірко! Найкращая пісня в мені,
Її-ж і списати несила.

О, зірко! Найкращий сюжет я зберіг
Великий і разом багатий:
Я довго не вмер-би, якби-то я зміг
Всю душу твою змалювати.

3.

„Я дуже недобра," сказала вона
І враз осміхнулась любенько.
„То бридко!" сказав я, а нишком додав:
„Яка-ж бо ти добра, серденько!"

4.

Дівчино! дізнатись була ти цікава,
Чи дуже люблю я природу.
Дівчино! природа—то тільки оправа
На образ, ясну твою вроду.

Байдуже, які в картини обводи,
Аби малювання майстерне.
Край тебе вся инша пишнота природи
Уваги моєї не зверне.

5.

Хтось глянув на небо і в мене спитав:
„Де зірка найкраща з-між божого дива?"
Я-ж глянув на личко твоє і сказав:
„Обидві найкращі—і права, і ліва."

6.

Дрібнесенький дощик тоді накрапав,
Як їхала ти з цього краю.
„То сльози, хтось каже, то небо рида
За пташкою нашого гаю."

І з неба холодного сльози лились,
Бо хмара була в безнадії:
А в мене на очах блищали тоді...
Краплини, мабуть, дощові.

7.

Чи ти спогадаєш про мене колись,
Бо ми не надовго зійшлись.
Для тебе рідніщим від иншого люду
Не був я, а може й не буду.

Але чи бажаєш, дівчино, чи ні,—
Не зовсім чужа ти мені:
До віку про тебе забути не мушу,
Бо в серці ношу твою душу.

8.

Хай сонце байдужно по небу пливе,
Проте, його любить усе, що живе.
Хай зірка не знає,
Для кого сіяє,—
Крізь небо безкрає
Вітаєм її.

І ти, моя зоре, не знаєш того,
Що світиш промінням для серця мого,
Що з иншого краю
Тебе я вбачаю,
До тебе звертаю
Всі думи свої.

9.

Як згадую личко твоє чарівниче,
Як голос твій любий мов здалека кличе,
Тоді в моїм серці натхнення палає,
Тоді моє серце піснями лунає.
Тоді я гадаю, що може здолаю
В піснях змалювати тебе, мій ти раю,
І вроду чудову, й чудову душу,
І тими піснями всім серце порушу.

Але як побачу тебе я зблизенька,
Яка ти хороша, яка ти миленька,
І стану рівняти з піснями моїми,—
Якими-ж пісні ті здаються дрібними!
Даремно шукаю в холодному творі
Твій образ чудовий, ясніший од зорі,
І бачу, що марні були всі заміри
Те в міру вложити, що гарне без міри.
І разом покину ледаче писання,
І в серці повстане єдине бажання—
До віку читати на личку твоєму
Найкращого серця найкращу поему

15. VIII—5. IX. 1894.

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ.

Тихесенький вечір
На землю спадає,
І сонце сідає
В темнесенький гай.
Ой, сонечко ясне,
Невже ти втомилось,
Чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

Світи ще годину,
Бо рано ще спати,
Милуй нас як мати,
Теплом обгортай.
Ой, сонечко ясне,
Невже ти втомилось,
Чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

Без тебе так страшно
І темно надворі,
Хоч місяць і зорі
Освітять наш край.
Ой, сонечко ясне,
Невже ти втомилось,
Чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч—прощай!
Ой, сонечко ясне,
Невже ти втомилось,
Чи ти розгнівилось?
Іще не лягай!

Друковано 1896.

ПОЕТ, ГРЕЦІЯ Й ДЕРЖАВИ.

Поет.

Що бачу я? В Європі знов
Панують хижі, дикі сили!
І Кандію скропляє кров,
Як окропила Термопіли.
О, не лякається султан,
Бо хто-ж обстане за свободу?

Грецiя.

Вперед! на Турків! за Критян!
За волю братнього народу!

Поет.

Хвала вам, Елліни, хвала!
Народе, славою окритий,
Руїна довга не змогла
Твій дух великий загасити.
Але багато ворогів...
Тебе-ж—недоля порізнила.

Греція.

Вперед! На ката! За братів!
Любов потужніша, ніж сила.

Поет.

Нехай-же, Греки, вас веде
Любов, що й смерти не боїться,
І хай завзяття молоде
Старою славою зміцниться.
Усі народи, кожний край,
Елладо, стануть із тобою.

Держави.

Там б'ють людей? Ну, що-ж! Нехай,
Нехай їх б'ють... в ім'я спокою!

Поет.

Народе Критський! не хились
І не тремти за власне житло;
Елладо! ти дала колись
Європі всій духове світло;
Якщо твій меч тепер слабий,
Вона зміцнить твою потугу.

Держави.

Вперед! На Греків! Бий їх, бий!
В ім'я культури за катюгу!

Греція.

За віщо-ж ви повстаєте
На нас? Ми боремся за брата.
Невже караєте за те,
Що дорога нам рідна хата?
Чи та́к боронять християн
Їх одновірці, їх брато́ве?

Держави.

Ура!! На Греків і Критян!
На християн, в ім'я Христове!

22. III. 1897.

TE DEUM.

У Мадриді дзвонять дзвони,
Всіх скликають до собору,
А в соборі тиск попівства,
Дим кадильний в'ється вгору.

Від престолів до притворів
Заповняють храм побожні,—
І старі й малі зійшлися,
Люди прості і вельможні.

Та й не диво, бо такому,
Хто прийти не був-би радий,
Певно-б кари не минути
Від святої Германдади.

Загули величні співи,
Прогули та й змовкли знову,
І одразу на амвоні
Кардинал стає на мову.

І казання зачинає:
„Християни! Божі люди!
Не для простої молитви
Тут зійшлися ми зівсюди;

„А щоб стати перед богом
Із подячними сльозами
За незмірну тую ласку,
Що з'явив він перед нами.

„Він ознаку дав нам з неба,
Він з'явився перед людом,
І сьогодні вранці рано
Звеселив народ свій чудом.

„Наш великий інквізитор—
Віри стовп і оборона,
Перед ким не може скритись
Навіть думка беззаконна,—

„Наш великий інквізитор
У замисленню тяжкому
По нічній роботі рано
Йшов над кручею додому.

„Стежка там лежить над яром.
Яр-же той глибокий, діти,
Там на дні лежать каміння,
А між ними пес забитий.

„І нараз від біса пхнутий
Полетів наш батько в кручу,
І вже був зовсім готовий
Смерть прийняти неминучу.

„Але тут і сталось чудо,
Тут і дав господь ознаку:
Впав наш батько не на камінь,
А на здохлу ту собаку!

„І не вбився... Значить, бог наш
Догляда за нашим краєм.
От за віщо з щирим серцем
Цей Те Deum ми співаєм.

„І тому..." Але в цій хвилі
Кардинал замовк зненацька.
Бачуть: поруч з кардиналом
Постать ще якась юнацька.

А юнак почав казати:
„Не дури людей брехнею!
Бачить бог, чого ми просим,
Не устами, а душею!

„Бачить наші муки люті,
Бачить, як ми нием з туги,
Як знущаються над нами
Германдади вірні слуги.

„І справдить молитву нашу.
Слів тепер у нас немає,
Але бог у кожнім серці
Ось які слова читає:

„Дай нам, боже, щоб за ката
Ми вже більше не молились.
Щоб і тілом і душею
Всі ми вільними зробились,

„А найперше дай, щоб згинув
Інквізитор наш великий,
Та щоб більше не було їх
Нині, прісно і во віки!"

І „амінь"—*шибнуло* зразу
З грудей цілої громади,
Та юнака вже вхопили
Вірні слуги Германдади,

І скарали: покотилась
Голова його відтята,—
Але вже тепер ми знаєм,
Як молився Мадрид за ката.

16. III. 1901

ЗАСПІВАВ-БИ Я.

Заспівав-би я про зиму,
Що в пречисті білі шати
Одягла наш край повсюди...
Шкода праці, шкода риму,
Бо не можна-ж не згадати,
Що зимою мерзнуть люди.

Заспівав-би я про літо
З колосистими житами
І з гаями голосними...
Ох, те жито—панське жито,
А гаї шумлять над нами
Лозанами дошкульними!

Може-б міг я розповісти
Про красу чужого краю,
Гори, моря, синю воду?
Там кричать про них туристи,
Я-ж їх слів не дочуваю
Крізь всесвітній плач народу.

26. XI. 1902.

УКРАЇНІ.

Ти звеш мене, й на голос милий твій
З гарячою любов'ю я полину;
Поки живуть думки в душі моїй,
Про тебе, ненько, думати не кину.
Як мрію чистую з найкращих мрій,
Я заховаю в серці Україну,
І мрія та, як світище ясне,
Шляхом правдивим поведе мене.

Нехай той шлях важкий, нехай тернистий!
Але хіба тоді квіток шукать,
Коли тебе, твій любий образ чистий
Несхнучі сльози тяжко туманять?
Коли твій геній навіть променистий
Онемощів і почина згасать?
О ні, того скарають муки люті,
Хто зможе в час *такий* тебе забути!

В біді твоїй рідніша ти мені;
Тобі несу я сили всі, що маю;
І працю тиху, і мої пісні
На вівтар твій побожно я складаю.

Натхни-ж мене! Нехай у мертвім сні
Я днів моїх даремно не загаю!
Нехай я знаю, що не дурно жив,
Що за життя тобі я заплатив.

Коли я був дитиною малою,
Красу твою повсюди я вбачав,
Здавалась ти веселою, ясною,
Мене твій вид веселий чарував,
Тоді я ще душею молодою
Про муки тайнії твої не знав;
Тепер-же бачу я твої страждання,
І ще зросло моє к тобі кохання.

Прийми-ж мої пісні, як дар малий
Великої і вірної любови!
Що зможе дати мій талан слабий
В скарбницю любої твоєї мови,
Він певно дасть, і знай, що в час страшний
Твій син тобі не пожаліє крови,
І що не спинить страх усіх погріз
Моїх пісень, моїх за тебе сліз.

30. VIII. 1888.

НАД РУЇНАМИ.

I.

О, плачте ви, хто сльози ма' в очах,
О, плачте над руїнами святині!
Нехай побачу я ще в тих сльозах,
Що в вас душа ще досі не в руїні.

Але ні краплі сліз в очах ясних!
І погляд мов чужий усім стражданням...
І чую я один веселий сміх
В краю, де треба-б бути самим риданням...

II.

Мені снився величний, зруйнований храм:
Обгорілії стіни не мали дахів,
Малювання пропало від диму й від плям,
А в побиті шибки буйний вітер шумів.

Мені снилось, що серце боліло моє,
І що смутно питав я руїну німу:
„Де-ж поділися ті—чи вони може є,—
Що тут богу служили й молились йому?"

Мені снилось, що голос до мене сказав:
„Подивись і вважай!"—І побачив я там,
Що відновлений храм образами сіяв,
І що співи побожних наповнили храм.

„Придивись і прислухайсь!"—Я знову почув.
І вже речі нові з'явились мені,
Замість гімну танець недоладній загув,
А по стінах повисли малюнки брудні.

„Придивись іще раз!"—Я почув, і... нема
Вже нічого, й картина змінилася вмить.
То не храм, але попелу купа сама,
То не люд, а гадля та гробацтво кишить.

1891.

ПЕРЕМОЖЕЦЬ.

(Байка).

Чого це, Петре, ти такий сьогодні радий?
Веселість на виду і пляшка на столі...
Чи не уряд добув високий від громади?
Чи в спадщину дістав гарненький шмат землі?
„Не догадаєшся; такі дрібні причини
Не піднесли-б отак угору настрій мій.
Але сьогодні я справляю роковини.
От подивись лишень: у книжечці оцій
Події списані мої на всякі дати,
І як погляну я в цю книжку перед сном,
То й знаю, в честь чого мені бенкетувати
І чи горілкою відбутись, чи вином.
Он тут записано, що в місяці такому,
Такого саме дня, який у нас тепер,
Позаторік я дав Кирилові Швидкому
Такого стусана, що ледве він не вмер.
І перемогу цю святкую я що-року.
Прослав-же, друже, й ти лицарський мій кулак."
„О, знаю, часом він важкий собі, нівроку...
А що це в тебе там під оком мов синяк,
Ще й не аби-який?"

„Під оком?—То дурниця;
Від синяка того я ще не пропаду.
То вчора нам з Яцьком прийшлось не помиритися,
Так він мене черкнув легенько по виду."

1909.

ВЖЕ ГОДІ ПЛАКАТИ.

Вже годі плакати! Нехай із уст смутних
Не йде в нас слово безнадії,
Нехай душа болить і мліє з мук страшних,
Сльоза-ж не скотиться на вії!
Святиня та сльоза... Її не будем лить
На очах тих, що нас катують,
Вони-б ще збільшили той біль, що в нас болить,
А з наших сліз вони глузують.
Не будемо давать ми виразу чуттям,
Що так з душі на волю рвуться.
Нехай задавлені вони зміцняться там
І в праву ненависть складуться.
Огида до неправд, насильства, кривди й зла
Огнем у грудях заіскриться,
І мова, що в катів під вертшлягом була,
Міцною зробиться, як криця.
Не очі повні сліз тоді покажем ми,
Не пісню зложимо журливу.
Ні!.. Гордо станем ми перед всіма людьми
З грозою праведного гніву.
Кохання істини на шлях нас наведе,
Натхнення дасть і сили слову.
І наш гарячий ямб грімницею впаде
На кривди гидкую будову.

29. IV. 1889.

ТАК СМІЙТЕСЯ!..

I.

О, де набрати слів? Де виразів найти
Для мук, що душу всю шматують,
Коли я подивлюсь, як лютії кати
У нашій хаті бенкетують?
Що-дня те бачити! І очі ще мої
Не вийшли разом із сльозами?
І не згоріли ще від сорому в огні
Уста, закуті кайданами?
Який-же сором нам! Так смійтеся-ж із нас
Ви, горді волею народи.
Це перед вами ті, що в божевільний час
Самі відкинулись свободи.

II.

Так смійтеся тепер! Але вже близько дні,
Що оживе наш люд забутий,
І ті, що слухають од нас пісні,
Почують голос ще нечутий.
І правди світ ясний, якого не було,
Здивована земля побачить,
І світом тим новим гнобителям на зло
Народ великий наш оддячить.

1889.

НЕ БУДЕМО МИ ЙТИ...

Не будемо ми йти на ворога свого,
Щоб з ним кривавим боєм битись.
Ми знаєм не на те про варварство його,
Щоб дикости від нього вчитись.

Хай ніж і кайдани зістануться тому,
Хто иншого не має права;
Для нас-же, щоб розбить страшну свою тюрму,
Дісталась праця не кривава.

Ненавидим ми зло, проти нього стоять
По всякий час душа готова;
Але на згин йому не будемо вживать
Ми зброї иншої—пріч слова.

Ми тим поб'єм його, що чесні почуття
У всі серця вкладати будем,
Що скрізь понесемо правдивеє знаття
І в головах думки розбудим.

І прийде час, коли між усіма людьми
Ідею любо привітають.
Нехай тоді встають усі раби пітьми—
Вони її не подолають.

1. V. 1889.

НЕВЖЕ ДЛЯ НАС.

Невже для нас одних минають дурно роки,
Як перейшли вже сотні літ?
Невже не кинем ми й тепер свій сон глибокий,
Коли вже всі вітають світ?
Коли добро життя спізнали й полюбили
Найменші людності землі,
Коли вже всі, хто міг, на працю поспішили—
Робити на своїй ріллі?
А ми ще все спимо, і міцно так нам спиться...
Чи шкода нам себе будить?
Чи досить нам того, як часом нам приснiться,
Що в нас іще життя тремтить?
Чи як гукнем крізь сон, що ми ще не померли,
То тим себе ми спасемо?
Чи може нам тепер, як нас кругом обдерли,
Спасіння з'явиться само?
Нещасний краю мій! Ти як мала дитина,
Що, сівши в човен без весла,
Дримає без страху; аж ось пройшла хвилина,
І хвиля човен понесла.
І він пливе, пливе; веселим роєм мрії
Перед дитиною блищать,—
А нижче ждуть її пороги кам'яні,
Що в шмаття човен потрощать.

21. IX. 1890.

ЩАСЛИВИЙ КРАЙ.

Десь далеко єсть країна
Пишна, вільна, щастям горда,
Кожний там живе щасливо—
Держиморда, держиморда.

В тій країні люблять волю,
Всяк її шука по змозі,
І про неї розмовляє—
У острозі, у острозі.

Там усяк говорить правду
Непідкупними устами,
Там за правду щира дяка—
Батогами, батогами.

Там неправді та злочинству
Не вважають і на волос,
Там злочинних зараз лають—
Та не вголос, та не вголос.

Там уряд „блюде“ закони,
Дба про всіх, немов про рідних,
За провинності-ж карає—
Тільки бідних, тільки бідних.

Суд там скорий: як ти винен,
То зашлють „без проволочки",
А не винен, то й відпустять—
Без сорочки, без сорочки.

В тій країні всякий може
По заслузі шани ждати:
Там на те хрести й медалі
Для багатих, для багатих.

Там тверезість у повазі,
Видно скрізь тверезу спілку,
Всі там п'ють самую воду—
Та горілку, та горілку.

Там усі народ робочий,
Там нарівні з мужиками
Всі пани працюють щиро—
Язиками, язиками.

Там широка воля слову:
Кожний пише все, що знає,
І цензура ліберальна—
Все черкає, все черкає.

Там письменникам за працю
Сам уряд складає дяку
І з тріумфом їх провадить—
В Сибіряку, в Сибіряку.

Там говорять по-французьки
Не то значні, а й лакеї,
А пани всі мови знають,
Крім своєї, крім своєї.

Там зійшлися всі народи:
Москалі, „Хахли“, Поляки,
І живуть вони так дружно—
Як собаки, як собаки.

Там живе племін усяких
Престрашенна мішанина,
І за те той край зоветься—
Русь єдина, Русь єдина.

3. I. 1886.

ПІСНЯ ПРО ВІЩОГО ВАСИЛЯ.

„Как ныне сбирается
вещий Олег..."

Пушкин

Гей, нині лаштується віщий Василь
„Хахлам" нерозумним помстити,
Їх вірші і прозу за буйний їх стиль
Він буде черкати й палити.
Схопив оливець і в цензуру біжить,
Од гніву засапавсь і страшно харчить.

Уже до цензури дійшов він як-раз,
Уже він стоїть біля ґанку,
Аж зирк—і побачив: приніс відкілясь
Нечистий до нього циганку.
Наш славний Василь у циганках кохавсь,—
Підбіг він до неї і зразу спитавсь:

„Скажи мені, люба циганко моя,
Чи буду в житті я щасливий?
Чи скоро поляже на мене земля,
Щоб ворог радів обридливий?
Скажи мені правду, не бійся мене,—
За це тобі буде лобзання смачне!"

„Циганці не страшно твого оливця,
Твого-ж поцілунку не треба,
Не треба й для наших думок видавця,
Нема в нас цензури, крім неба.
Хоч доля людськая сховалась у млі,
Та бачу твою на бридкому чолі.

„Так слухай гаразд і, гляди, не забудь!
Що-дня тепер маєш ти свято:
І „Слово“ й „Киянин“ до тебе несуть
Хаптурів усяких багато;
Забрав ти життя у небоги “Зарі“,
Завидують інші тобі цензорі.

„Боїться тебе газетярів сім'я
Й письменники всі українські,
Бо звісна поганая вдача твоя—
Поводиться з ними по-свинськи.
Нема тобі кари за вчинок бридкий:
Є в тебе незримий хранитель міцний.

„І твій оливець з магазину Пето
Не зна собі впину в сваволі:
Черка він усе; не напише ніхто
Ні одного слова по волі.
Черкав-би ти й твори жандарма, ченця...
Та приймеш ти смерть од твого оливця“.

Василь осміхнувся; одначе поблід,
Затрясся в якійсь лихоманці,
Шурхнув до цензури, забувши, що слід
Копу доручити циганці.
Прибігши до хати, кликнув писарів,
Узяв оливця і з жалем говорив:

„Прощай-же, мій друже! ти був той струмент,
Що ним я багато нашкодив:
Тобою вкраїнське письменство умент
Я нищив, на ка-зна-що зводив.
Тепер не тобі вже ті твори черкать
І любим черканням мій дух звеселять."

„Візьміть, писарі, оливця ви цього
І зараз його поламайте;
У яму помийну закиньте його
Та иншого зараз подайте!"
Тоді писарі з оливцем одійшли
І зараз нового йому принесли.

Гуляє Василь з товариством своїм,
Черкають нелюбії твори,
Але з усіма не упоратись їм:
Вони напливають, як море.
І віщий Василь ту пору́ пригадав,
Як він одразу́ все письменство черкав.

„А де мій товариш?"—Василь проречe:
„Куди оливець мій подівся?
О, як я черкав ним колись гаряче!..
Тепер-би мені знадобився!"
І відповідь чує: „Звелів єси нам,
І в ямі тепер він гниє із сміттям."

Тоді Василя обхопила журба
І трясця від жалю напала.
„Циганко! побила-б тебе коцюба,
Як ти мене дурно лякала!
Служив-би ще й досі мені оливець...
Піду-ж хоч побачу його попілець."

І віщий Василь на задвірок біжить,
За ним секретар його милий.
І бачать: у ямі в помиях лежить
Бідаха оливчик потлілий,
Свиня над ним рохка, ворушить черва,
І кухар помиї на нього злива.

Василь по коліна до ями вступив
І мовив: „Спи, вірний мій брате!
Старий твій хазяїн тебе пережив,
І в час, як я буду вмирати,
То другому вже не тебе передам:
Він инший десь найде на страх ворогам.

„Так ось моя смерть! Ну, від цього-б навряд
Я скорої смерти діждався!“
Тим часом з недогнилків цензорський яд
Гарячим стовпом піднімався;
Мов пара отрутна штрикнув його в ніс,
І скрикнув Василь, і вхопив його біс.

В світлиці цензурній коновки бряжчать
На тризні сумній Василевій;
Пан Ромер з Самійлом край столу сидять
І цідять із пляшки дешеве.
Вони поминають завзятця свого
І як Українці жахались його.

1888.

СОБАКИ.

„Съ означеннаго числа вступаетъ в силу постановленіе думы. Всѣ собаки безъ намордника будутъ признаваемы бродячими и подлежатъ уничтоженію".

З київських газет.

Що за славний день сьогодні,
Що за радість для народу,—
У собак кусливих міських
Вже відібрано свободу.

А котра й на волі ходить,
То намордник має кожна,
Так що може тільки гавкать,
А кусатись їй не можна.

Тим-то я такий веселий
І без палиці ходжаю,
Бо мої литки й одежа
Будуть цілі, добре знаю.

Але що це? Милий боже!
Йде Новицький тротуаром,
А там далі суне Ромер...
Лихо! згину я задаром!

Без намордників чвалають,
І до мене. Я з дороги.
„Отченаш“ читаю нишком
Та мерщій од їх у ноги!

Як одбіг уже далеко,
Став тоді я міркувати:
Як то шкода, що не можна
Постановам віри няти!

Пишуть, пишуть постанови,
Певно є для них і книга,
А далеко безпечніше,
Як людина швидко біга!

1888.

ВСЕРОСІЙСЬКЕ СВЯТО.

(Коронація).

За дозволом від цензури
Русь єдина звеселилась,
Заквітчалась прапорцями,
Каганцями засвітилась.

За дозволом від цензури
Ввесь народ кричить, як дикий:
Слава нашому цареві!
Слава, батьку наш великий!

Близькі до народу власті
Зблизились ще більш... до тіла,
Заохочуючи в спину,
Щоб юрба ще більш раділа.

І республіки далекі,
Що за волю стать готові,
Відпоручників прислали
Поклонитись батогові.

І пиячить і гуляє
Русь, немов несамовита.
Підбодрилась і особа,
З ласки божої не вбита.

Щоб віддячити підданих,
Маніфест особа пише;
„Всяк, не вбитий нами досі,
Хай собі потрошку дише.

„Повернути всіх повстанців,
(Що в Сибіру вже померли).
Дарувати всім податки,
(Що за день старанно здерли).

„З кого зідрано вже шкуру,
Вдруге шкури не здирати.
Наш Сенат ту нашу волю
Має розпублікувати.

„Дуже раді ми з любови,
Що піддані нам явили,
Як шість тисячів народу
Нам на славу задавили.

„За таку лояльність люду
Мертвих кажем поховати,
А котрі не додавились,
Тим по шклянці пива дати."

DUETTINO.

I.

Вона (con amore)

Скоро місяць ясний гляне,
Сонця промінь згас.
Мій редакторе, мій пане,
Вийди хоч на час.
Я, твоя газета люба,
Жду тебе давно,
Поки хтось нагострить зуба,
Виглянь у вікно.
Завтра я з друкарні рушу,
Перш ніж освіне,—
То вдихни-ж у мене душу,
Підпиши мене.

II.

Він (sotto voce).

Рад-би, серце, підписати,
Я твій пан і раб,
Та не можу вийти з хати,
Бо зовсім заслаб.

Припекло мене свободи
Сонечко ясне,
Лікарі-ж для прохолоди
Держать тут мене.
Справді, сонця тут немає,
То й не припіка;
Тільки шкода—не сягає
До вікна рука.

Друк. 1906.

МРІЯ БЮРОКРАТА.

Як гляну на місяць і зорі червоні,
Хотів-би я вгору летіти в балоні,
Покинув-би службу і землю прокляту,
Де так небезпечно тепер бюрократу,
Де вільності всякі заводять премьєри,
Де людям поважним грозяться ес-ери,
Де легко маєтку позбутись до-щенту,
Де цінять так низько державную ренту.

Ой, дайте-ж балона! я землю покину;
Самі вже спасайте крамольну країну,
Нехай вам голота диктує закони;
Мене-ж авансуйте та дайте прогони:
Копійку на милю земної орбіти,
Щоб стало з залишком на місяць летіти...
А може я кину цю любу химеру,
І, грошики взявши, махну на Рів'єру.

Друк. 1906.

НОВИЙ ЛАД.

„Обридло нам у рабській ролі!"
„Ви певні в тім?"—сказав прем'єр.
„То нате вам шматочок волі.
Чи всі вдоволені тепер?
Чи може ще хто-небудь стане
Невдячно лаять наш уряд?
Вітайте-ж, любі громадяни,
Новий конституційний лад!

За вашу смирність християнську,
Хоч і гарячі ви були,
Ми вам на вольність громадянську
Куценьку хартію дали.
Її ще Трьопкин перегляне,
Щоб був у ній міцніший склад...
Вітайте-ж, любі громадяни,
Новий конституційний лад!

Я ваш добродій і прибічник,
Даю всі вольності, але
Не винний я, що мій помічник
На вас погромників нашле.
(Щасливий буде, хто пристане
До них—скажу вам на-здогад!)
Вітайте-ж, любі громадяни,
Новий конституційний лад!

От ми дали вам волю друку,
Хоч поки що не для книжок,
І тільки цензорові в руку
Вложили добрий батіжок.
То є знаряддя непогане
І вам багато дасть порад...
Вітайте-ж, любі громадяни,
Новий конституційний лад!

Життя солодкого бажаю
Я всім так саме, як собі,
І через те вас поспішаю
Мазнути медом по губі,
Злижіть мерщій, а то розтане,
А вдруге чи мазну—навряд.
Вітайте-ж, любі громадяни,
Новий конституційний лад!

Виборче право я вже скроїв
Для всіх... кого я сам обрав.
Тепер я людність заспокоїв...
Що?! вам схотілось рівних прав?
Пани те саме що й селяни?!
Давайте-ж вольності назад!
Тепер вітайте, громадяни,
Новий конституційний лад!"

10. І. 1906.

МІНІСТЕРСЬКА ПІСНЯ.

В недобрий час
Зібрали в нас
Оту Державну Думу:
За тридцять днів
Од тих послів
Ми досить маєм глуму.

Тут їх п'ятсот—
Розкриють рот
І слухать нас не хочуть.
А от раніш—
„Мовчи та диш!"
Бувало, всі шепочуть.

Де ті часи,
Як голоси
Начальство тільки мало,
І як воно
Само одно
Усім порядкувало!

Ніхто не знав
Якихсь там прав,
Корились мовчки долі;
Тепер-же—глянь—
Усяка тварь—
Землі бажає й волі.

Та ще коли-б
Єдиний хліб
Вони бажали мати,
То ще-б нехай,
А то ввесь край
Хотять до рук прибрати.

Якийсь Грицько
Чи там Стецько
Очухався від бійки—
І вже кадет,
А кабінет
Не варт йому й копійки.

Оттак-би взяв
Та й одчухрав
Отих творців законів!
Та от напасть:
Тоді не дасть
Европа мілійонів.

Ні, хай їм кат!
Без грошенят
Не здавимо їх крику.
Ми вчиним бій,
Як граф Сергій
Здобуде нам позику.

І вже в той день
Ми їм пісень
Не будемо співати,
А просто всіх
За карк та в міх
З високої палати.

1906.

ДУМА-ЦЯЦЯ.

Чи є в світі молодиця,
Як та Дума чорнолиця?
Бережіться, добрі люди—
Всім тепера лихо буде.
Дума серце, Дума любка,
Дума патрана голубка,
Дума смирна, як ягничка,
Дума цяця-молодичка.

Гей, суспільности вершечки,
Поживайте пиріжечки
І казенні, і приватні,
Смачні, теплі, ще й безплатні.
Попоївши, спіть у просі;
Вам нема страху в запросі,
Не насупить свого личка
Дума цяця-молодичка.

А Грицьки, Стецьки й Омельки
Вже не прагнуть хай земельки:
Всі-ж вони в земельку ляжуть,
А коли лягать—їм скажуть.
Що там плата заробітна,
Поки є полова житня;
А нема, то й те дурничка,—
Скаже цяця-молодичка.

Хай собі живуть і хлопи,
Сіють, жнуть, кладуть у копи,
А поїсти й ті зуміють,
Що не жнуть і що не сіють.
Дума дасть нові закони,
Добрі кари й заборони,
Ощастить нас невеличка
Дума цяця-молодичка.

І не буде вже кричати
Наша третя, наша мати.
Як розмови час настане,
На міністрів тільки гляне!
Ті-ж нам зроблять і без мови
Всі спасенні постанови,
І на згоду, як теличка,
Мекне цяця-молодичка.

1907.

ІСТИНО-РУСЬКІ ЗАСЛУГИ.

Нам, щиро-русам, вічна слава!
Схиліться-ж перед нами всі,
Бо через нас стоїть держава
В такій величності й красі.
Хоч погляд є такий загальний,
Що наша Русь сліпа й німа,
Зате в нас лад патріярхальний
І конституції нема.

Хто сміє вимагати школи,
Яку народ-би розумів?
Вона-ж була-б гніздом крамоли
І неслухняности рабів.
Дарма, що в нас оповиває
Народи всі страшна пітьма,
Зате в нас розрухів немає
І конституції нема.

Злочинці ще хотять земельки,
Щоб кожний злидень мав ланок...
Дурні! Хіба в заможних з пельки
Дамо ми видерти шматок?
Хоч ми шлемо в Сибір голоту,
Де всім наділи дасть чума,
Зате в нас менше тут клопоту
І конституції нема.

Недоторканости статути
Хтось хоче занести в наш край...
Але-ж кого і чим торкнути,
Зна добре кожний поліцай.
То річ дрібна, що сліз пролитих
Земля вже наша не прийма,
Зате-ж так мало в нас небитих
І конституції нема.

Добробут людям, замість хлосту,
Могли-б ми дать, та чорта з два:
Ми певні, що на душу просту
Заможність дуже зле вплива.
Хай будуть голі всі народи
В державі нашій, то дарма;
Зате немає в нас свободи
І конституції нема.

1911.

ОБОРОНА СТОЛИЦІ.

(Історичне оповідання).

Плач і лемент у столиці; німці йдуть, жахнувсь уряд
І зійшовсь мерщій на раду, як-би їх прогнать назад:
„Не даваймо Петербурга,—всі кричать,—він дав нам лад;
„Він те огнище, з якого йде спасенний дим і чад;
„Він наш захист від культури, він сваволі пишний сад,
„Де на шкурах з инородців спить російський ретроград...“
Та не врадили міністри, чим відсунуть свій упад.
„А кликнімо старця Гришку, чи не дасть яких порад,
„Він не тільки-ж для панянок повний чарів і принад,
„Він премудрий, хоч не вчений, він думок державних [склад.“
І прийшов він, і міністри всі по черзі, ставши в ряд,
До руки його припали, руський творячи обряд.
Як скінчили-ж цілування, він промовив: „що-ж, навряд,
„Вам рятунку сподіватись від полків та від бригад.
„Треба мати силу зброї й військовий увесь доклад,
„А грошви тут треба скільки, знає кожний казнокрад...
„Ні вже, краще я сховаю наш преславний стольний град;
„Хай не знайде Петербурга ні один німецький гад.“
Тут замовк побожний старець, помолившись, почухав зад
І рече: „нехай-же буде з Петербурга Петроград.“

1914.

ПАТРІОТА ІВАН.

Що за славний патріота
Наш Іван, якби хто знав!
Тільки що роззявить рота,
Про народ уже й почав;
А казать промову стане,
То й не жди, щоб був кінець.
Патріоте наш Іване!
Ти, їй-богу, молодець!

В його дух зовсім народній:
Не пізніш, як за сім рік
Стане він (хоч благородний)
Говорити, як мужик;
Ще й книжки писати стане
Про народ наш Іванець.
Патріоте наш Іване!
Ти, їй-богу, молодець!

Він читав книжок багато,
Зможе де-що й цитувать;
В голові його напхато
Стільки, що й не розібрать.
Стріне трудність—тільки гляне,
Вже й знайшов їй рішенець.
Патріоте наш Іване!
Ти, їй-богу, молодець!

Убрання на ньому гарне.
Він естетик. Ні одно
Слово з уст його вульгарне
Не злітало вже давно.
А на балі... Серце в'яне,
Як він піде у танець.
Патріоте наш Іване!
Ти, їй-богу, молодець!

Працю він шанує дуже.
„В праці все, мовляв, лежить."
Тих, хто батьківщині служе,
Радий скрізь він похвалить.
Він і сам колись пристане
До роботи... в гаманець.
Патріоте наш Іване!
Ти, їй-богу, молодець!

1888.

ПАТРІОТИ.

Два хлопці укупі стояли,
А третій дивився оддалі,
Як ті гаряче розмовляли
Про долю своєї землі.

Один у широкій промові
Народні права боронив;
Він докази всі наукові
По пунктах як слід розложив.

Народню окремність натури
І склад особливий думок,
І давність своєї культури,—
Довів він усе те з книжок.

А другий про теє доводив,
Як дійде народ своїх прав,
І в поступі инших народів
Він місце йому показав.

Так двоє вели язиками
Роботу для краю свого,
Гукали й махали руками,
Де річ вимагала того.

А третій не мовив нічого:
Він мовити красно не міг,
Але за-для діла святого
І жив він і в землю-б поліг.

Ті двоє, з балачки втомившись,
Веселі собі розійшлись,
А третій стояв зажурившись
І наче дивився кудись.

Але він не тую картину
Вбачав, що круг його була:
Він бачив душею Вкраїну
І все, що вона добула.

Вбачались йому патріоти
Із купою слів голосних,
А поруч мільйони голоти,
І темність і вбожество їх.

III. 1889.

ВОЗСОЄДИНЕННИЙ ГАЛІЧАНИН.

(Промова).

Поважний зборе! хочу я
Вам розказать душі для втіхи,
Які Галичина моя
Зробила в р у с к о с т і успіхи.
Я дуже-б легко вам довів,
Що ви тепер, як бог для неї.
Ах, дайте, дайте сто рублів
Слузі всеруської ідеї!

Наш Галич прагне вже давно
До матінки прийти в обійми.
Він зна, що захід—то багно,
І він освіту східну прийме.
То певно так. Без зайвих слів—
У вас учені—Прометеї.
Ах, дайте, дайте сто рублів
Слузі всеруської ідеї!

Письменство ваше—то для ран
Бальзам духовний. Всяк те знає.
Як жаль, що з твердих Галичан
Ніхто нічого не читає!
Але пошліть їм з п'ять томів
Х е р а с к о в о ї епопеї...
Ах, дайте, дайте сто рублів
Слузі всеруської ідеї!

Хоча тепер в краю моїм
Ще всі Русинами лишились,
Але вже стидно їм самим,
Що не в Москві вони родились.
Повірте, що вони батьків
Соромляться з біди тієї.
Ах, дайте, дайте сто рублів
Слузі всеруської ідеї!

У нас ще мова рідна є,
Але я вияснив докладно
Переконання те своє,
Що в їй двох слів не скажеш складно,
Що то єсть мова пастухів,
А не суспільности всієї...
Ах, дайте, дайте сто рублів
Слузі всеруської ідеї!

У нас Шевченко єсть, я чув,
Але про нього вже ні слова,
Який-би гарний він не був,
Не більший він від Хомякова;
Хоч я того й не зрозумів,
Дарма: voluntas fiat Dei!
Ах, дайте, дайте сто рублів
Слузі всеруської ідеї!

Над нашим краєм за наш край
Ми помстимось, ви так і знайте.
Хоч против нас усі,—нехай,
Нехай працюють, не вважайте,
Ось я до вас себе привів,
Другі-ж усі—то все пігмеї!
Ах, дайте, дайте сто рублів
Слузі всеруської ідеї!

26. X. 1890.

НА ПЕЧІ.

(Українська патріотична дума).

Хоч пролежав я цілий свій вік на печі,
Але завжди я був патріотом—
За Вкраїну мою, чи то вдень, чи вночі,
Моє серце сповнялось клопотом.

Бо та піч—не чужа, українська то піч,
І думки надиха мені рідні;
То мій Луг дорогий, Запорожська то Січ,
Тільки в форми прибралась вигідні.

Наші предки колись за-для краю свого
Труд важкий підіймали на плечі;
Я-ж умію тепер боронити його
І служити, не злазячи з печи.

Еволюція знàчна зайшла від часів,
Як батьки боронились війною,—
Замість куль і шабель у нових діячів
Стало слово гаряче за зброю.

Може зброя така оборонить наш край,
Але й з нею прекепська робота:
Ще підслухає слово якесь поліцай,
І в холодну завдасть патріота.

Та мене почуття обов'язків своїх
Потягає служити народу;
Щоб на душу не впав мені зрадництва гріх,
Я знайшов собі добру методу.

Так нехай-же працюють словами й пером
Ті, що мають дві шкури в запасі...
І, розваживши так, я віддався цілком
Праці тій, що єдине на часі.

На таємних думках та на мріях палких
Я роботу народню обмежу;
Та за те-ж для добра земляків дорогих
Я без мрій і хвилини не влежу.

І у мріях скликаю численні полки
З тих, що стати за край свій охочі,
Слово-ж маю на те, щоб ховати думки,
Якщо зраджують їх мої очі.

До письменства я кличу,—звичайно, в думках,—
Щоб світило над нашою ніччю,
Хоч, на жаль, мати книжку народню в руках
Я признав небезпечною річчю.

О, країно моя! я звязав свій язик,
Щоб кохати безпечно ідею;
Але в грудях не можу я здержати крик
У годину твого ювілею.

„Ще стоїть Україна! Не вмерла вона
І вмирати не має охоти.
Кожна піч українська—фортеця міцна,
Там на чатах лежать патріоти."

Слава-ж нам! бо коли-б дух народу погас,
Не стерпівши свого лихоліття,
То по ньому хоч зо два примірники з нас
Дочекають нового століття.

Слава нам! хоч-би вмерла Вкраїна колись,
Її слід буде легко шукати;
А щоб краще навік ті сліди збереглись,
Буде зроблено з нас препарати.

26. X. 1890.

ПІСНЯ ПРО СВОБОДУ.

(Перерваний монолог).

Гарно вбрана світлиця в українському стилі. Ніч. На сцені поет, настроєний умірковано-заспокоєно, але урочисто.

Поет.

Найкращий день у місяці тому,
Що втішив нас новим державним ладом,
Що Жовтнем звуть, а де-хто Листопадом
(Яке я сам ім'я йому прийму
І як той місяць буду називати,
Я ще цього питання не рішив,
Бо в Київську „Просвіту" не вступив
І не послав на „Раду" передплати),
Найкращий день одсвяткували ми,
Великої події роковини.
Відколи й нам для рідної хатини
Заблисло сонце з лютої пітьми.
І от цей день ми славили тихенько,
Було це свято зовсім мовчазне,
Але тепер тремтить моє серденько,
І дух якийсь підбурює мене
До співів радісних. Мовчати годі!
Зложити треба пісню голосну,
Величний спів зложити в честь свободі!
Ну-ж, на бандурі струни підтягну.

Бере семиструнну гітару й настроює: ре, сі, соль.

Яким-же вступом пісню я почну,
Щоб був палкий, і вдячний, і безпечний,
І сміливий і до начальства гречний?

Бренькає прелюдію.

Настроєна бандура в соль мажор
І вже в душі співає цілий хор.
Allons!

Співає.

„Вітаю цей величний день,
Велику історичну дату,
Що принесла й у нашу хату
Для думки волю й для пісень."

(Бринь, бринь, брень, брень!).

Хоч за пісні садовлять теж за грати,
Але звичайно можна їх співати,
Принаймні ті, що складені без слів...
Ой, боже мій! а я слова співаю!..
Ні, спершу вікна всі позатуляю.
Та чи гаразд я двері зачинив?

Іде до вікон, спускає завіси й ще затуляє їх подушками; потім іде до дверей, защіпає їх і підпирає столом.

От вільний я тепер і незалежний,
Як вітер степовий, або як птах.
Далеко зник од мене рабський страх,
І можу я піймати тон належний.

Співає.

„Душе моя, журбу покинь:
Нема за вільне слово кари.
Лети-ж, мій співе, геть за хмари,
Під саме сонечко полинь!"

(Брень, брень, бринь, бринь!).

Неначе щось застукалось на дворі...
І хто-б це міг прийти сюди вночі?
Невже це не бажані слухачі?
Як так, то краще гратиму в мінорі.

Перестроївши струну сі на сі-бемоль, бере кілька акордів.

Тепер виходить щось зовсім сумне
І жалібне, неначе плач надгробний.
Та вже не можна п р и т я г т и мене:
Мій спів до марсельєзи не подобний;
А вже-ж що ні, смирнесенький мотив
Зробився; а свободі що тональність!
Аби я славити її хотів
Та скинув з себе всяку одвічальність.

Співає.

„Тепер до віку рідний край
Не може вже душею вмерти!.."

Г о л о с з а д в е р и м а.

Хто тут співає? одчиняй!
Тут не дозволені концерти!!

П о е т (збентежений).

Таки прийшли! тепер-же я пропав!
А я гадав не заробити кари.
Чому я мовчки не відсвяткував?
Чи вже було-б співати без гітари,
А то—концерт... Якая-ж це стаття?
І як її в-останнє роз'яснили?..
О, поможіть мені, небесні сили,
Урятувати хоч своє життя,
А ти, бандуро, в цю страшну хвилину
Лицарську смерть прийми за Україну.

Розбиває гітару на тріски і вкидає їх у грубку. Знадвору чутно крики й тріщання. Двері падають. Завіса теж падає.

1909.

ГОРЕ ПОЕТА.

Люди добрі! пожалійте
Бідолашного піїту,
Що від горя, від наруги
За слізьми не бачить світу.
Розкажу вам все. Учора
Я зайшов собі в крамничку,
Щоб на вечір запастися—
Лойову купити свічку.

І гидкий, поганий крамар
(Чи була що в світі гірше?)
Загорнув мені ту свічку
У мої чудовні вірші!
Від зневаги, від досади
Не заснув я цілу нічку.
Боже! У мою поему
Лойову вгорнули свічку!

Ту поему вірш по віршу
Я складав старанно, пильно,
Перелічував трохеї,
Розміряв їх так прихильно;
Розкуйовдивши волосся,
Не одну писав я нічку,—
І в чудовную поему
Лойову вгорнули свічку!

Я, скінчивши ту поему,
Сам відніс її в цензуру,
Сам продав її в книгарню,
Сам продержав коректуру.
Видавець мені за неї
По копійці дав за стрічку,
І в такий утвір коштовний
Лойову вгорнули свічку!

Ні, не хочу більш терпіти
На землі неправди злої!
Хай-же смерть мене сховає
Від наруги навісної!
Напишу останні вірші,
Та тоді із мосту в річку...
Як? в мої чудовні твори
Лойову вгорнули свічку!

Напишу я в заповіті:
Хай сховають мене в полі,
Хай високий хрест поставлять,
Щоб виднівсь на всім роздолі.
На хресті-ж, на вічний спомин,
Мідну хай приб'ють табличку
І напишуть: „В його твори
Лойову вгорнули свічку."

6. І. 1886.

ПРИГОДА.

Я над берегом пишним Дніпровим
Під кущами самотний сидів,
І в моїм гаманці шагреновім
Було цілих п'ятнадцять рублів.

Я сидів і дивився на воду
І про речі поважні гадав;
Про призначення людського роду,
Про значіння моральних об'яв.

Я казав: „Безперечно, людина
Є вінець для створіння всього;
О, якая чудова картина
Його розум, моральність його!"

І я став на цю тему гадати,
І не міг я втриматись од сліз,
І щоб хустку до носа дістати,
Я в кешеню рукою поліз.

Але... гвалт! де-ж гаман мій подівся?!
І я сльози ще дужче пустив,
Головою на руки схилився
І засмучений так говорив:

„Хоч людина chef d'oeuvre у природи,
А злодюга—створіння вінець,
Але... нащо-ж робить такі шкоди,
І навіщо тягти гаманець?!"...

1888.

ІДЕАЛЬНИИ ПУБЛІЦИСТ.

Він пише сміливо, не боячись нікого—
Слабого,
Усе, що вказує йому його натура
Й цензура.
Він може написать філіпіку завзяту
За плату;
Він скаже, що зголà порядки всі лихії—
Чужії,
Що стогне ввесь народ, тяжким забитий горем—
За морем.
Він біди згадує країв усіх нещасних,
Крім власних.
Він пише, як зробить, щоб став багатшим кожний
Вельможний.
Він хоче, щоб народ ізмалку міг навчатись—
Вклонятись.
Він прагне, щоб і пан придбав потрібні знання—
Здирання.
Не вміє він брехать і дурно гроші дерти—
По смерти.

Друк. 1891.

ПОЕТ ФЕЛЬЄТОНІСТ.

Яка чудова літня ніч!
Вгорі, внизу—повсюди диво!
(Почну писать, це добра річ,
А чей-же зароблю на пиво).

Прозора сутінь полягла
На гай, на поле і на хати...
(Але, чортяка-б їх взяла!
Як тяжко римів добирати!)

Он зірка блиснула на мить
І знову зникла десь у хмару...
(А дуже знать мене кортить,
Чи матиму рублів хоч пару?)

Уже край неба заяснів;
Он місяць сходить за горою...
(Як дасть редактор п'ять рублів,
Піду вечеряти з Наною).

Друк. 1891.

БОЖИИ ПРИКЛАД.

„Працюй, Іване," пан казав,
І не вважай на втому:
Від бога нам такий закон
В його письмі святому.

„Адже-ж сам бог шість днів робив,
Поки скінчив роботу,
Спочив-же тільки в семий день
Від праці та клопоту."

Іван спинивсь на борозні:
„То річ, мосьпане, друга!
Одно—творити язиком,
А друге—перти плуга.

„Але за прикладом святим
Я радий поспішати;
Скажіть-же, що робив господь
В день восьмий і дев'ятий?"

28. XI. 1902.

ВІД ЧОГО ЛЮДИ ЛИХІ.

Я довго-довго міркував,
Чого то в світі стало,
Що так багато є людей,
А добрих з них так мало.
Що вже не жди від їх добра,
А всякої напасти,
Що на 'дного, що вміє дать,
Є сто, що вміють красти.
Чого ми бачим скрізь війну,
А не братерську спілку,
Чого ми любим пити кров
Ще більше, ніж горілку.
Я зрозумів усе, як став
Святе письмо читати,
Щоб зрозуміти й ви могли,
Ось точні вам цитати.
„Створивши світ, подумав бог
Про створіння людини,
І от узяв та й накопав
Пудів з чотирі глини,
І замісивши з кізяком,
Як для обмазки хати,
Зліпив Адама й під тинок
Поставив просихати.

А як здалось, що він просох,
Дмухнув у нього душу,
Тоді в садок едемський свій
Пустив його під грушу."
Як можна бачить вам із цих
Подробиць історичних,
У справі цій не обійшлось
Без помилок технічних.
Найперше: нащо вжив творець
Звичайну жовту глину,
Коли він легко міг найти
Багато каоліну;
По-друге, глину з кизяком
Який ганчар замісить?
Якби якийсь таке зробив,
Його-б могли повісить.
Нарешті, необачно й те:
Вдихати дух у форму,
Не пропаливши на огні
Її як треба, в норму.
Адам розсохся вже, як ждав
Фабричної ще марки,
Тоді-ж із його дух святий
Геть вилетів крізь шпарки.
Лишились глина та кізяк
Основою людини,
Тому-то люди по цей час
Не ліпше від скотини,
І через те душа людська,
Від першої минути,
Не божеством, а кизяком
До віку буде тхнути.

1920.

ШЛЯХИ.

Я більш люблю шляхи земні,
Аніж шляхи космічні.
На те я маю сто причин,
І всі вони логічні.
Візьмім залізну колію:
Ви їдете до Львова,
Або до Відня (про Москву
Я не кажу ні слова).
Взяли білет, у торбу хліб
Поклали на дорогу,
До того ще, як гроші є,
Пів-літри на підмогу,
На лавку сіли та й—марш-марш!
Вози загуркотіли,
І ви поїхали, як пан,
Туди, куди хотіли.
Спокійно й чемно, а як хтось
Украде ваш пакунок,
Моральну втіху вам подасть
Найближчий постерунок.
Ви в кожнім разі, ручусь вам,
Доїдете до міста,
Якщо катастрофа якась
Із вас не зробить тіста.

В дорозі-ж—то-то вам добро!—
Повз вас іде картина
Гаїв, ланів, руїн і міст,
Неначе фільма з кіна.
І з світом зовнішнім звязок
Ви маєте на диво:
На кожній станції буфет,
Де є горілка й пиво.

Але небесні шляхи—
Щось зовсім невигідне.
Візьмім такий от паротяг,
Як наше сонце рідне.
(Бо ще багато є й чужих,
Сказати в дужках треба).
Куди веде свої вози
Та „колісниця Феба"?
Іде, точніш сказать, летить
Кудись до Геркулеса,
А не подбали колію
Їй дати під колеса.
І вісім тих возів-планет
Прив'язані на шнурі
Летять із нею; крутячись,
Немов їм тісно в шкурі;
Бо нічийого багажу
В них напхано без міри,
І тільки що сферичний дах
Обсіли пасажири.
Ногами в одну точку всі
І врозтіч головами:
Не розбереш, хто з їх сидить
Не до-гори ногами.

До віку їдуть. А куди?—
Маршрут їм не відомий,
І перед ними краєвид
Однаковий до втоми.
Вагони добрі, що й казать,
Але я маю гадку,
Що краще-б дать для злуки їх
Якийсь місток, чи кладку,
Щоб доживотний пасажир
Мав право до закону
І змогу завжди перейти
До иншого вагону,
Коли в своєму вже нема
Спокійної минути,
Коли сусіди—вороги,
Що не дають дихнути.

Нещасний наш вагон—земля!
Я присягтись готовий,
Що це товарячий вагон,
А вже-ж не особовий.
Розгляньте пасажирів склад
Такий, який він нині:
Тут домінує всякий звір,
Або звичайні свині.
А люди, що між ними є,
Найбільше людожери.
Ах, дайте, дайте нам місток
До Марса, до Венери!
Не нищать може там людей,
Не продають на ринку;
Чи може втомлена душа
Зазнала-б відпочинку,

І десь я там зложити-б міг
Хвалу природі-неньці,
Бо може-ж там нема Че-Ка
І всяких конференцій.

18. V. 1922.

ПОЕЗІЇ, ПРИСВЯЧЕНІ УКРАЇНСЬКИМ ДІЯЧАМ.

УКРАЇНСЬКА МОВА.

(Пам'яті Т. Шевченка).

Діямант дорогий на дорозі лежав,—
Тим великим шляхом люд усякий минав
І ніхто не пізнав діямента того.
Йшло багато людей і топтали його.
Але раз тим шляхом хтось чудовний ішов
І в пилу на шляху діямант він найшов.
Камінець дорогий він відразу пізнав.
І додому приніс і гарненько, як знав,
Обробив, обточив дивний той камінець
І уставив його у коштовний вінець.
Сталось диво тоді: камінець засіяв
І промінням ясним всіх людей здивував,
І палючим огнем кольористо блищить,
І проміння його усім очі сліпить.

Так в пилу на шляху наша мова була,
І мислива рука її з пилу взяла.
Полюбила її, обробила її,
Положила на ню усі сили свої,
І в народній вінець, як в оправу ввела,
І як зорю ясну вище хмар піднесла.
І на злість ворогам засіяла вона,
Як алмаз дорогий, як та зоря ясна.

І сіятиме вік, поки сонце стоїть,
І лихим ворогам буде очі сліпить.
Хай-же ті вороги поміють скоріш,
Наша-ж мова сія' що години ясніш!
Хай коштовним добром вона буде у нас,
Щоб і сам здивувавсь у могилі Тарас,
Щоб поглянувши сам на створіння своє,
Він побожно сказав: „Відкіля нам сіє!"

12. XI. 1885.

НА РОКОВИНИ СМЕРТИ ШЕВЧЕНКА.

Умер поет! І струни голосні
Порвалися, замовкнули навіки.
Ми стали сиротами, і сумні
Ми понесли у серці жаль великий.
І довго плакали... І от тепер
Що-року згадуєм сумну пригоду.
Але чи справді вмер він? Ні—не вмер!
Поет живе в серцях свого народу!

Його душа в святих його словах
Одбилася акордами смутними;
Вона живе і в тих благих сльозах,
Що над його піснями пролили ми;
Вона живе, вітає проміж нас
Надією на щастя, на свободу:
Любить народ навчає кожний час—
Поет живе в серцях свого народу!

Поет живе! Ми слухаєм його:
Ми чуєм заповіт його священний—
Учитися, кохати край стражденний,
І не цуратись рідного, свого.
І всі ми, скільки є, в душі своїй
Клялись тих дум не зраджувати зроду,
І справдимо ми заповіт святий,—
Поет живе в серцях свого народу!..

25. II. 1888.

ВІНОК ТАРАСОВІ ШЕВЧЕНКОВІ

в день 26 лютого.

I.

І ще один сьогодні рік минув,
Кобзарю любий наш, від того часу,
Як голос твій замовк для України,
Навік замовкла пісня голосна.
Ще раз нам світить день сумного свята,
Той день, що нам нагадує ще більш
Того, хто нас покинув.
Та не тільки
В цей день ми згадуєм тебе, Кобзарю,
Тебе, наш батьку, віщий наш пророче!
Чи зможе той, у кого є хоч трохи
Любови в серці до свого народу,
Хоч день один про тебе не згадати!
Народу син, ти син його найкращий,
Ти був його борцем за людську долю.
В часи неволі, злиднів і темноти
Твій дух світив йому промінням сонця.
Як він терпів, корився мовчки долі,—
Твій голос був його болючим криком.
Як він забутий був у цілім світі,—
Ти розповів його колишню славу.
І в час, як ним мов крамом торгували,
Ти показав його високу душу.

Ти в серці ніс тягар його великий,
Святий тягар народньої скорботи,
І переливши в слово голосне,
У образах живих живеє горе
Усім очам незрячим показав,
І поки житиме народ твій рідний,
Твоя душа не вмре в його душі.
Твій рідний край не раз оплаче гірко
Того, хто так його оплакав долю.
Ні, не забудемо тебе, Кобзарю,
До віку.

II.

Будем, будем пам'ятати
Нашу втрату, нашу згубу:
Не прибудеш ти співати
Пісню смутку, пісню любу.

Не розкажеш нам про славу
Та про давні події,
Щоб ізнову в душу мляву
Влити втіхи та надії.

За хвилиною хвилина
Рік за роком проминає.
І сумує все Вкраїна,
Що тебе між нас немає.

III.

„Тебе нема!" вже довгий час
Ми кажемо з журбою,
А хто-ж зуміє з-проміж нас
Співати за тобою?

Багато нас тепер співців,
Та в нашім хорі чути
Гучніше инших голосів
Твій голос незабутий.

Багато ми складаєм слів,
Чимало в їх і змісту,
Та тільки в нас, твоїх синів,
Твого немає хисту.

І ми, так саме як і ти,
Кохаєм Україну,
Готові їй допомогти
Й служити до загину.

Ні, в нас, хоч любимо її,
Немає в серці сили,
Бо ми з душі скарби свої
Потроху розгубили.

IV.

В твоїх піснях високий творчий геній
Дивує нас.
Як сталось те, що в боротьбі щоденній
Він не погас?
Що не могли йому підбити крила
Неволя й гніт?
А доля їх на тебе наложила
З дитячих літ.
Твоє життя, коли його згадати,
Наводить сум,
Та не могло від тебе одібрати
Високих дум,

І в час, як ти в неволі нудив світом
На чужині,
В твоїй душі все квітли пишним цвітом
Твої пісні.

V.

В піснях, що ти покинув нам,
Ти образ дав душі святої:
Вона була величний храм
Любови до сім'ї людської.

Гарячим серцем ти кохав
Усіх, забувши власні рани,
І в слові тільки тих карав,
Хто на людей кує кайдани.

Самотна над Дніпром стоїть
Тепер могила над тобою,
Але над нами тут горить
Твій дух зорею провідною.

II. 1906.

ДУМКА.

(На смерть Трохима Зіньківського).

О, бідний, бідний краю мій!
Як мало маєш ти надій;
Але й вони одна по одній—все зникають.
Твої найкращії сини
Або живуть для чужини,
Або, як вірні, то не живши помирають.
Нема добра з дітей твоїх:
Дарма благі заміри їх,
Бо наче фатум злий нависнув над тобою,
І тих, хто вірним був-би ввік,
Він, наче загодя прирік
На скору смерть без боротьби, без бою,
Щоб не лишився ні один,
Хто-б захотів твоїх руїн,
Хто-б захотів тебе з занепаду підняти;
Хто-б щиру працю положив,
Не боячися ворогів,
І не ждучи за подвиг благородний плати!..
Ох! не багацько тих у нас,
В кого святий огонь не згас
І в серці жевріє незрадливе кохання!

Чи вже-ж і той огонь горить,
Щоб тільки блиснути на мить
І освітить собі хвилину погасання?!
І смерть бере в нас силоміць
Їх щирість думки й серця міць;
І замість подвигів — їх доля — домовина!..
А ми, вже поховавши їх
Та придивившись до живих,
Дізнаємо, кого втеряла Україна!!..

Друк. 1891.

НА СМЕРТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.

Світла зірка, та й за гору скрилась,
Пишалась гарна квітка, та й пожовкла,
Співала пташка, та й навіки змовкла,
І в серці туга залишилась.

І серцеві не можна не боліти,
Дарма, що инші в небі зорі сяють,
Що инші ще в гаю пташки співають
І процвітають инші квіти.

І будуть инші ще... Та серце знає,
Що вже тебе, душе висока, чиста,
Хороший квіте, зоре промениста,
Найкраща пташко, більш немає.

І довго ще, як серце піднесеться
На крилах образів твоїх високо,
Не раз блисне сльозою наше око
І болю крик з грудей озветься.

Защо недоля наша невблаганно
Кепкує так! Завіщо постать мила
Тієї, що життя й красу творила,
У небуття пішла так рано!

1913.

П О С Т У П.

(З ямбів Barbier).

На віщо придались, мій боже, всі картини,
Що нам історія дає,
досвід той тяжкий, що вічно для людини
З сумних пригод її встає?
Коли розпуста й зло так само будуть жити,
Як і в минулії віки.
Коли за всі часи чинити будуть діти
Все те, що діяли батьки?
Нещасні, навісні, ми голови квітчали,
І світ дивуючи радів.
Як ми в той літній день одразу всі співали
Свободі в честь величний спів.
Ми славили гуртом, у запалі святому,
Її, як злото, чистий вид;
Не знали ми тоді, що буде нам потому
З тії богині стільки бід!
Ми сподівалися небесного спокою,
Нам снилася ясна блакить,
А хмари сходились у нас над головою,
Щоб наше свято замутить.
І от тепер ми знов, як за часів неслави,
Розпусту бачили гидку,
Мерзенне зрадництво, кривавії забави
І дикую жагу скотську.

І знову бачимо, що й предки наші зріли,
Як кров'ю плинули річки,
Як уночі не раз нещасні неньки мліли,
Як сипались од куль шибки,
Як з помсти дикої царя вбивали люди
І билися в боях страшних,—
Палкий багнет жінкам проходив наскрізь груди,
Колов дітей на лоні їх!
І лютої доби злочинства всі колишні
За наших повстають годин,
І вже не певні ми, що світ в ході одвічній
Вперед пройшов хоч крок один!

1889.

З БАЙРОНА.

Мій дух, як ніч. О, грай скоріш:
Я ще вчуваю арфи глас.
Нехай воркує жалібніш,
І тішить слух в останній час.
Як ще надія в серці спить,
Її розбудить любий спів.
Як є сльоза—вона збіжить,
Поки мій мозок не згорів.
Але суворо й смутно грай,
Додай жалю в свій перший звук.
Молю тебе, заплакать дай.
Бо розпадеться серце з мук.
Воно в собі терпить давно,
Вже в йому вщерть тяжких образ;
Як не поможе спів, воно
Від мук страшних порветься враз.

Друк. 1890.

З БАЙРОНА.

О, плачте над тими, що плачуть край рік Вавилону,
Над тими, чий храм у руїнах, а край тільки сниться.
О, плачте, бо Юдина арфа не дасть уже дзвону!
О, плачте—де бог жив, безбожні там стали селиться.

І де вже Ізраіль скривавлені ноги обмиє?
Коли вже Сіон знов співатиме співи чудовні?
Чи скоро від гімнів Іюдиних серце зрадіє,
Що билось так хутко на їх голоси невимовні?

Племена вандрівні, підбились ви, серце втомили.
Чи знайдете-ж спочин? Чи злинете духом угору?
Пташина гніздо своє має, лисиця теж нору,
В людей є свій край, а в Ізраіля тільки могили.

Друк. 1896.

П Т А Ш К И.

(З Беранже).

Зима. Сумнішають хатини;
Поля замерли в тихім сні;
Пташки в далекій країни
Несуть кохання і пісні.
Та де-б вони гніздо не звили,
Все будуть край наш пам'ятать:
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

Їх виганяє доля з хати
І нам сумніш стає, ніж їм:
Тепер ніхто нас утішати
Не буде співом чарівним.
Летіть-же ви в країни милі
Щасливим людям щебетать!
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

Немов пташки до гнізд прикуті,
Ми заздримо легким пташкам.
Негодонька, морози люті
З півночи йдуть на горе нам.

О, чом-же ми не маєм сили
Летіти, зиму переждать?..
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

Вони нас, бідних, ізгадають,
І тільки вернеться тепло,
Старого дуба відшукають,
Де їх гніздо торік було.
Щоб знали ниви почорнілі,
Що прийдуть дні щасливі вп'ять:
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

Друк. 1888.

ЦАР ГОРОХ.

(З Беранже).

Колись був славний цар Горох,
В історії не знаний.
Без слави добре спав за трьох,
Немов простий підданий.
Замість корони тільки й мав
Ту шапочку, що надівав,
Як спав.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!
В хатинці жив він, добре їв
Разів із п'ять на днину,
Що-дня державу об'їздив,
Для того й мав шкапину.
Не мав озброєних вояк,
Але держав він двох собак,
Он як.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!
Охоту мав він до пиття,
І пив зовсім не воду

За те усе своє життя,
За благо пив народу.
З вина він брав собі дохід
Від бочки глек, та й пив як слід
В обід.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!
Ніхто не вмів-би так як він
Подобатись дівчатам.
Мабуть його не без причин
Піддані звали татом.
На рік разів чотирі-п'ять
За городом учив він рать
Стрілять.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох. ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!
Він не бажав нових країн,
І був сусіда тихий!
З законів тільки й мав один,
Щоб кожний жив для втіхи.
Народ при ньому сліз не знав
І вперве, як його ховав,
Ридав.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!
Портрет його, як знаєм ми,
Ще приховавсь до нині.
Тепер він вивіска корчми
Найкращої в країні.

Народ туди вчащає пить,
І тільки той портрет уздрить,
Кричить:
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!

СЕНАТОР.

(З Беранже).

В мене жінка—честь моя і слава,
Очі в неї, як зірки горять.
Через жіночку-ж добув я права
Дорогого пана другом звать.
В самий день, як з нею повінчався,
Я з самим сенатором спізнався.
Маю щастя нечуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

Ряд подій його—передо мною.
Вже-ж таких, як він, нема, на жаль!..
Із моєю Розою зимою
До міністра їздив він на баль.
А мене де-небудь як спіткає,
Зараз перший руку простягає.
Маю щастя нечуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

Біля Рози вдатний він на жарти,
Знає, чим її розвеселить.
А зо мною часом грає в карти,
Як вона заслабне та лежить.
Іменин моїх не забуває,
В день нового року нас вітає.
Маю щастя нечуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

По обіді иноді зимою
Сидимо ми. Сніг страшний мете.
Він до мене з ласкою такою:
„Чом-же ви в проходку не йдете?
Будьте, друже мій, без церемоній!
Я вам дам свою карету й коні."
Маю щастя нечуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

Раз увечері притьмом намігся
Та й повіз нас до свого села.
Пив я там вино, що аж знемігся...
Роза в иншій хаті спать лягла.
Та й найкраще ліжко в тім будинку,
Відступив він для мого спочинку!
Маю щастя нечуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

Як у мене хлопчик народився,
Я за кума попросив його.
І якби тоді хто подивився,
Як він пестив хлопчика мого!
І цілує, й на руках колише...
Певно, в заповіт його запише.
Маю щастя нечуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

У компанії він любить сміхи,
Я-ж буваю гострий на язик:
На обіді якось, для потіхи,
Я пришив йому такий гаплик:
„Кажуть, що моя до вас шаноба
Додала мені... ріжки до лоба."
Маю щастя нечуване!
Маю честь велику!
Ах, вельможний, ясний пане,
Ваш слуга до віку.

1906.

БОЖЕСТВЕННА КОМЕДІЯ.

(Данте).

ПЕКЛО.

Пісня третя.

Зміст.

Поет приходить до пекельної брами і читає страшний напис над нею. Ввіходить туди за добрим учителем і бачить у сінях пекельних кару полохливих, що на землі не проявляли життя. Прибуває до Ахерону, де пекельний поромщик перевозить прокляті душі і там ударений блиском страшенного світла, падає в глибокім сні.

„Крізь мене йдуть по городу скорботи;
„Крізь мене йдуть до вічного плачу;
„Крізь мене йдуть межи народ пропащий.
„Моє настання вирік божий суд;
„Мене створила дивная могутність
„І вищий розум з першою любов'ю.
„До мене створених річей нема,
„Крім тих, що вічні, й я до віку буду.
„Лишіть надію, хто сюди ввіходить."
Такі слова, що мали чорний колір,
Над воротьми написані вздрів я
Й сказав: „Учителю! страшна в їх думка."
І він тоді мені прихильно мовив:

„Тут треба всяке кинути вагання
І всякий страх повинен тут умерти,
Дійшли ми вже туди, де, як казав я,
Побачиш ти нещасну ту громаду,
Що загубила благо розуміння."
Тоді мене рукою взяв за руку,
І, любим поглядом мій дух піднявши,
Увів мене до місця таємниць.
А там зітхання, стогін, крики, муки
В беззоряним просторі розтинались;
І те почувши, я з жалю заплакав.
Всілякі мови, дикії прокльони,
Слова скорботи, викрики скажені,
Хрипкі та гострі гласи, рук плескання,
В одній змішались неустанній бучі,
Що не вгаває в вічнім тім тумані
І крутиться, як той пісок од бурі.
І я, що мав обнятий жахом мозок,
Сказав: „Учителю! що це я чую?
Що це за люд таким побитий горем?"
І він мені: „Таку мізерну долю
Дістали бідолашні душі тих,
Що прожили без ганьби та й без слави.
Вони в однім гурті з ледачим хором
Тих анголів, що не були противні,
Ні вірні богу, а були для себе.
Їх небо вигнало, щоб не сплямитись,
Глибоке-ж пекло їх не прийняло,
Бо винуваті там-би ще й пишались."
І я: „Учителю! що є для них
Таке тяжке, що так ридають дуже?"
Одрік: „Скажу тобі зовсім коротко:
Вони не мають сподівання смерти,

А їх сліпе життя таке гидке,
Що заздро їм на всяку иншу долю.
Про їх на світі не зісталось слави,
А милосердя й правда їх гидує.
Не говорім про них; а глянь і йди."
І я поглянувши побачив прапор,
Що несено і кручено так хутко,
Неначе вже нема йому спочину.
За ним така велика низка бігла
Людей, що я ніколи-б не подумав,
Щоб смерть могла їх стільки загубити.
Між ними де-кого пізнав я зараз,
А придивившись тінь пізнав того,
Що полохливо зрікся в важній справі.
Я зрозумів ту-ж мить і в тому впевнився,
Яка то єсть ватага тих ледачих,
Противних богу й ворогам своїм.
Мізерні ці, що не жили й до смерти
Були всі голі, й дуже їх кусали
Великі мухи й оси, що були там.
Вони їм кров'ю заливали вид,
Що падала з сльозами їм під ноги,
І гробаки гидкі живились нею.
І потім, як я став дивитись далі,
Уздрів широку річку й люд над нею
І запитав: „Учителю, я хочу
Довідатись, що то за душі й що
Велить їм хутко так переправлятись,
Як розібрав я в цім непевнім світлі."
І він мені: „Про ці дізнаєш речі
Тоді, як ми свою ходу зупиним
На березі смутного Ахеронту."
Тоді, спустивши соромливо очі

І боячись словами докучати,
Пішов я мовчки до тієї річки.
І от побачив: їде на човні
До нас старий та давній дід, аж білий,
Гукаючи: „Біда вам грішні душі!
Не сподівайтесь більш побачить небо.
Я вас перевезу на другий берег
У тьму довічну, в полум'я та в холод.
А ти, що там, жива людино, ти
Геть відлучись од цих, що вже померли."
А бачивши, що геть я не відходжу,
Сказав: „другим шляхом, у інші двері
На берег прийдеш ти, але не тут,
Бо треба легшого човна на тебе."
А мій привідця: „Не лютуй, Хароне,
Бо воля є на те того, що може
Усе, що хоче. Більше й не розпитуй".
Тоді в поромщика цього болота
Зарослі щоки стали нерухомі,
А круг очей огненні стали кола.
Але ті душі змучені та голі
Пополотніли й клацали зубами,
Почувши дідові жорсткі слова.
І проклинали бога, батька й неньку,
І рід людський, і місце й час і сім'я
Свого почаття і своїх дітей.
Потому всі гуртом вони побігли
Голосячи до берегу лихого,
Що жде всіх тих, що не бояться бога.
Харон-же, чорт з очима як багаття,
Махаючи на них, збирав до купи
І бив веслом таких, що зіставались.
Неначе в-осени спадають листя

Одно по одному, аж поки гілка
Віддасть землі усю свою одежу,
То так Адамове погане сім'я
Кидалось з берега одно по 'дному
На гасло, наче птаство на свистіння.
І так переїздили темну воду.
Та перш ніж од'їздили відтіля,
Вже набиралась їх нова ватага.
„Мій сину," мовив мій прихильний Майстро:
„Оті, що в гніві божому вмирають,
Всі сходяться сюди з усіх країв,
І поспішають переплинуть річку.
Бо суд небесний прискоря їм ходу,
Так що їх страх зміняється в бажання.
Тут праві душі зроду не приходять;
Тепер ти зрозумієш, чом Харон
Лихий на тебе й що та мова значить."
Заледве мовив він, як темне поле
Стряслось так страшно, що мені й тепер,
Як згадую, виходить піт од жаху.
Земля плаклива бурею дмухнула
Й червона блискавка блиснула з неї,
Що всяке почуття в мені прибила.
Я впав, як сном знеможена людина.

ПОЯСНЕННЯ ДО 3-ої ПІСНІ ПЕКЛА.

16. Благо розуміння,—цеб-то благо зріння й почування бога.

58. Дословно: що вчинив через полохливість велике зречення. Догадуються, що тут річ про папу Целестина V, що був раніш бідним пустельником. Обраний у 1292 році, щоб заступив Миколая IV. Трохи згодом він дав себе намовити кардиналові Бенедикту Каєтанові зректися тіяри на його користь. Цей кардинал унаслідував йому під ім'ям Боніфатія VIII. Так пояснює Grangier. Справді це зречення наро-

било багато лиха Італії. Другі коментатори бачать тут Ісава, що зрікся права первородства, Діоклетіяна, що зрікся царства і т. ин.

121. Тут словом Майстро перекладено слово maestro, яке в других місцях переложено словом учитель. Дант називає maestro Віргілія, вчителя свого в поезії. У нас на Україні слово майстро теж має і таке значіння, як у Данта: ученики кобзарські, що готуються стати кобзарями, звуть своїх учителів теж м а й с т р о.

З БАЙОК П'ЄРА ЛАШАМБОДІ.

I.

ШКОЛЯР І РІЗКИ.

Старий учитель раз до школяра казав:
„У вашому садку недавно я назнав
Чудовий кущ ліщини,
Рясний, а пагони пустив по три аршини.
Чи не пішов-би ти увечері в садок,
Та чи не зрізав-би мені хоч з п'ять різок,—
Та вибирай гнучкіші,
Та щоб були цупкіші.
Не бійся, хлопче мій,
То буде кара спині не твоїй,
Що я готую:
Ти любий мій і я тебе шаную,
Бо ти нічим мені не согрішив.
Ліщина тая на твоїх товаришів—
Бо не такі, як ти; за вдачу їх погану
Я дам їм прочухану."
Послухавсь хлопець і приніс різок.
Тоді старий дверима—цок!
Замкнув, та за якусь його стару провину
Ліщиною списав йому всю спину.

Народе! не давай на себе зброї,
Щоб не було й тобі біди такої.

II.

ГОСПОДАР І ВІЛ.

Один господар був свободі друг великий
І зняти він хотів з Вола ярмо навіки.
Але на той замір так Віл йому сказав:
„Відколи я живу, я те ярмо тягав,
І батько мій носив і всі діди носили;
Спасибі богові наш рід не збувся сили.
За ласку дякую; не був-би я волом,
Якби я не схотів зістатись під ярмом."

І люди є такі—дурні, та ще й уперті:
Родилися в ярмі, в ярмі хотять і вмерти.

III.

ЛИХТАР.

На розі вулиці один лихтар мигтів
І брук освічував на п'ять чи шість ступнів,
Але йому здалось, що те його мигтіння
Є не аби-яке проміння.
„Вже годі нам світить на місто це брудне;
Дурний лихтарник хлоп, що засвітив мене,
Не тямить, що в мені за сила,
Що дужчий я за всі світила.
От, кажуть, сонечно погасне, бо старе;
То я світитиму, як тільки сонце вмре.
Несімо-ж світло аж туди, де зорі."
Аж тут розвиднилось надворі,
Прийшов лихтарник, та й, на доленьку лиху,
Те сонце загасив і всю його пиху.

Шанує вас народ, що з себе вас обрав,
Царі, міністри, судді, депутати;
Він доручає вам добути людям прав,
Але хто з вас народ не вміє поважати,
Глядіть, щоб він такого не скарав;
Найвищую владу на вас він міг зложити,
Але хто засвітив, той може й погасити.

IV.

МЕТЕЛИК І КАПУСТА.

Легенький як вітрець метелик над квітками
Літав, сідав то на красолю, то на мак.
Капуста, що колись своїми пелюстками
Його живила, каже так:
„Прилинь до мене, сядь, хоч на одну хвилину,
Мій сину...“
„Пху! Не видав твого дурного качана,
Капусто навісна!“
Сказало паненя летюче:
„Ти бачиш убрання блискуче—
Його я понесу в рясний садок,
До гарних, до пахучих квіточок.“
Йому на цюю горду мову
Капуста каже знову:
„Згадай, мій сину, ти тоді не величавсь,
Як був ще гусенню та мною годувавсь.
Але таких як ти на світі є доволі,
Що в кращій долі
Забули рід і хати відреклись,
Що годувала їх колись.“

Друковано 1896.

ВУЛИЧНИЙ ХЛОПЕЦЬ.

(З Ади Негрі).

Як бачу, що вздовж улиць, повних сміття,
Іде він, сам брудний, а милий,
В жакеті, що подерся на лахміття,
У збитих черевиках, розшалілий,

Як бачу, як по-між возів на бруку,
В штанцях, що світяться дірками,
Він кида на собаку каменюку,
Зіпсутий, з безсоромними словами,

Як він сміятись починa й скакати,
Отой нещасний цвіт тернини,
Я мислю, що в майстерні його мати гине,
Харчів—дасть-біг, в арешті батько!

І серцем починаю я боліти
Й кажу: „Що станеться з тобою,
Обідранцем, без проміня освіти,
Не вдержаним прихильною рукою?

Ти, що як пташка щебетать готовий,
Чим будеш двадцять літ пізніше?
Чи будеш ти створіння найгидкіше?
Чи робітник, чи злодій кешеньковий?

Чи блюзу, чесну робітничу шату,
Ти вдягнеш, чи вбрання в'язниці?
Чи стріну я тебе коло варстату
За працею? Чи то в тюрмі? В лічниці?..“

І так хотіла-б я зійти до його,
Обняти, як дитятко власне,
В гарячім стиску почуття гіркого,
Жалю й журби за те життя нещасне.

І поцілунки всі йому на долю
Хотіла-б разом я віддати,
І плачучи хотілось-би сказати
Святі слова, приглушені від болю:

„І я зазнала боротьби без краю,
Тернини цвіт—я теж страждала,
Й моя матуся тяжко працювала,
Я знаю горе... Й я тебе кохаю...“

ПРИВІТ.

(З Ади Негрі).

Я мислю про борців лопати, дужих,
Що хмари грім неважучи й негоду
З землі сухої скиби видирають,
Свій хліб злиденний.

І про борців оскарди, сухорлявих,
Борців могутніх рудної копальні,
Що в чорній тьмі, задихані, не мають
Спочинку хвилі.

...От грім глухий звивається до неба
І рушить з гуком порване склепіння,
Все в пил і в чорну яму повернулось
І в стогін смерти...

Але гори розшарпаної груди
Проймає переможний дим і никне,
І крізь прохід здобутий ясне сонце
Її вітає.

Я мислю про борців палких ідеї,
Що їх душа горить святим клопотом,
Тих страдників привідців, що темноту
До бою кличуть;

Про тих, що, сну не знаючи, в несилі
Вмирають невідомі, мислю,—й з серця
Мого над землю вгору крик лунає:
Привіт вам, дужі!

Привіт розхрістаним залізним грудям,
Тілам могутнім і рукам м'язистим,
Що рухають невтомно під ревучий
Майстерні гуркіт.

Привіт вам ті, чий труд у серці будить
Святу повагу й що помруть у праці,
Вам, розуму та вершляга й сокири
Борці одважні.

Передо мною в образі суворім
Обличчя йдуть робітників поблідлих,
І кораблі розбиті від удару
Страшної бурі,

І кволі діти, й посивілі чола,
Порубані тіла, роздерті лиця,
І вся, що є, вся змучена, розбита
Юрба народня.

Я чую здалека шумливий гомін,
Стук рискалів, і молотів, і довбень,
І я крізь гук, що землю оживляє,
Співаю вільно.

Тебе, розкидана, велика, пильна
Сім'я людська, співаю! Будь невтомна,
Борись, надійся, досягай; нам дано
Життя коротке.

На праці бій, на чола переможців,
На переможених останні муки,
Ясним і невмирущим божим оком
Сіяє сонце.

В ГАЯХ НА ПОРУБАХ.

(З Ади Негрі).

В гаях на порубах
Злий дух розгніваний
Скаче, регочеться,
Дуби додолу гне,
Гілля зрива
І небо хмарами
Оповива.

В гаях на порубах
Злий дух регочеться.

Ввесь ліс розбуркався
І тяжко дихає,
Увесь іскорчився;
В простір незміряний
Вітер несе
Виття зловіснеє:
„Фатальне все.“

Ліс тяжко дихає
І ввесь іскорчився.

І в вітрі пориві
Чуть дивні повісті

Кохання, сліз гірких,
І грішних любощів,
Що бог розбив,
Провини й тайності
Минулих днів.

У вітрі пориві
Чуть жальні повісті.

Візьми-ж, неси мене,
Зловісний демоне,
На крилах сміливих
І не приборканих
Крізь хмари й блискавку,
Крізь жах сліпий,
Геть-геть неси мене,
Як тої квітоньки
Листок легкий

Все вище й вище, душе злий.

ПОКИ ЖИВУ І ДАЛІ.

(З Ади Негрі).

Мені казали: „Ти не знаєш сміху,
Твій вірш гіркий сумує й проклина,
Ти з пісні вигнала потіху
Й музику поцілунку, що тріпоче
Під сонцем, чарівна.

Тобі незнана ясна пісня Феба,
Що з себе вбрання скинувши тісні,
Як жителька колишня неба,
Ширяє вгору й прибирає хмари
У квіти запашні."

Мені казали ще: „Де ти вродилась,
Поетка злиднів і віщунка зла?
Чи фея зла тобі з'явилась
І закляла в колисці?"—Я-ж сказала:
„В халупі я зросла.

Я виросла в багні; мені світило
Не дуже світло сонця осяйне,
А гімни радісні глушило
Всесвітнє нарікання й плач, що тісно
Обвинули мене.

Мене дощі червоні поливали
Крови гарячої найкращих, тих
Обранців, що життя поклали
Там, де свобода падала й на поміч
Собі скликала їх.

З домів, що робітничою юрбою
Гудуть, киплять, немов бурхливий вир,
Де всяк зомлілою рукою
Хапається за хліб, здобутий тяжко,
Немов голодний звір,

З похмурих фабрик, де невпинним рухом
Залізні звірі—мотори гудуть
І димом та отруйним духом
Червону кров сухітним робітницям
З'їдають і псують,

З рижевих нив, затоплених водою,
З ланів, з пісків неплідних, з каменищь,
Де за високою стіною
В ім'я господнє стільки марно гине
Манахів і черниць,—

До мене йде, до мене йде невпинний
Гарячий плач, що вічно не вгава,
Зловісний голос, неодмінний,
Сумний, як крик сови вночі, як хмара,
Що сонце закрива.

Втікають радощі й краса від мене,
Втікають сонячні веселі дні,
Й кохання почуття шалене,
Зника сп'яніліть поцілунку й тільки
Зістався сум мені.

Але той сум не хоче покоритись,
Той сум стає святим, ідучи в бій,
Та сила не дала схилитись
І Прометеєві, коли його прикуто
На скелі кам'яній.

І линуть мої співи, смутку повні,
По-над юрбу бліду, що залягла,
Як поле гірської льодовні,
Де застигають, замерзають крила
В підбитого орла."

РУКА В КОЛЕСІ.

(З Ади Негрі).

Ідуть паси, гудуть машини й крутяться,
Робочий люд, до праці похопливий,
Почав веселі співи.

Але зненацька дикий крик підноситься,
Неначе в лісі рев несамовитий
Пускає звір підбитий.

І в колесі по-між зубами гострими
— О, *бідна дівчина, хороша й жвава!*—
Стремить рука кривава.

Ідуть паси, гудуть машини, крутяться,
Та робітництво співів не підносить.
Ой, наспівались досить!

А з потом сльози помішались, крапають,
Далеко лине з мотора стогнання,
Сумне оповідання.

І все ввижається очам наляканим
— О, бідна дівчина, хороша й жвава!—
Ота рука кривава.

СПРИТНИЙ ЧЕНЧИК.

Еспанська легенда.

(Тему позичено).

I.

В цю сумну добу невірства,
Що касує всі догмати,
Я вам казочку побожну
Нині хочу розказати.

В вік сухий архипрактичний
Казочок таких не рясно,
То одну таку подати
Чи не буде своєчасно?

Одже слухайте й читайте
Цю допóвідь просту й щиру,
Щоб вона в скептичних душах
Розбудила справжню віру.

Щоб і вмерши в вірі правій,
Щастя ви в раю зазнали,
Щоб перед Ягве престолом
Райські слухали цимбали.

Щоб вареники небесні
Та ковбаски повним ротом
Споживали, з груш едемських
Заїдаючи компотом.

Щоб гасило вашу спрагу
Вже не пиво й не горілка,
А вино правдиве з Кани,
Фірми „Дон Хесус і Спілка".

І щоб вічно вам моргали
Не дівчата й молодиці,
А крилаті, невмирущі,
Канонічні янголиці.

II.

Наш еспанський край щасливий,
Бо хоч босий він і голий,
То зате святая віра
Не вгасала тут ніколи.

Інквізиції святої
Не зменшалось тут роботи—
Все палили тут невірних
На пошану Сабаота.

І такий гумор невтомний
Не минув без нагороди:
В божій касі мають конто
Всі побожні народи.

Отже бог якось зібрався
Ввесь інкорпоре на раду
І в півколі сил небесних
Посідали на естраду.

Мойсей пророк, як давній
Батько всіх кодифікацій,
Примостивсь, як писар збоку
Коло столика до праці.

На порядку дня стояло,
Чим еспанцям догодити
За побожність і для того
Відкіля відкрить кредити.

Постановлено на раді:
Ввесь цей край манастирями
Вкрити так, щоб тут усі вже
Стали в вірі фахівцями.

А тому, що став непевним
Курс небесної валюти,
Всі потрібні кошти з вірних
Постановлено стягнути.

Відтоді-ж то в нас настала
Характерна тут дрібниця,
Що на N людей... монахів
Стало n плюс одиниця.

III.

Тож і хутір наш маленький
Не лишився без благодати,
І до нас прийшли монахи,
Всі побожні та пузаті.

Манастир наш Сан Міґеля
Став славетний незабаром
Не одним великим чудом,
Не одним господнім даром.

Скільки тут було в запасі
Талісманів і реліквій:
Тут була вода з Йордану
В череп'яній добрій тикві,

Лік найкращий від трахоми,
По копійці дві краплини;
Був і слоїк тут правдивих
Сліз святої Магдалини.

Був і ґудзик шкуратяний
Від штанів пророка Сили,
Був і вуглик з дров сірчаних,
Що Гомору підпалили.

І два кігті Вельзевула,
Що в бою йому відтято...
Словом, пам'яток подібних
Збереглося тут багато.

Та не так тут дивували
Тих реліквій цілі стоси,
Як живий монах на ймення
Дон Хуан із Сарагоси.

IV.

Перед образом патрона
Палко так молився він богу,
Що в несилі просто падав
Непритомний на підлогу.

І щоб трохи очутитись,
Випивав пляшчину спирту,
Щоб набрати сил на далі,
Поїдав ковбасок скирту.

Впавши-ж знов перед Міґелем,
Молитви шептав нові,
А тоді вже незабаром
Сон спадав йому на вії.

І святий був дуже вдячний
За той культ його портрета:
В сорок літ Хуан наш важив
117 кіло нетто.

Та не тільки тим він славився,
Він і чуд творив чимало;
Все жіноцтво з сел окільних
До Хуана поспішало.

І отець Хуан побожний
Мав найбільший заробіток
Від таких жінок неплідних,
Що просили в бога діток.

На добро людської ниви
Зараз він ставав до праці;
Щедро він творив молитву
Й цілий ряд маніпуляцій.

І дивіться бо, в чернечих
Молитвах якая сила:
За три чверті року жінка
Вже й дитину породила.

А що все те від молитви,
То знаки були нехибні,
Бо родилися тут діти
До Хуана всі подібні.

V.

Але й нашому ченцеві
Прикра сталася пригода:
Геть його пропала слава
Ще й небесна нагорода.

Сталась помилка маленька:
В себе він приймав дівчину,
Що собі просила „хлопця",
Він-же думав, що дитину.

Уявіть-же, що настало
В дев'ять місяців по тому;
Бідна дівчина побита
Геть кудись тікала з дому.

На монахів вийшли хлопці
Всі з навахами й дрючками.
Наш чернець у льох сховався
Й не вилазив три дні з ями.

Ледве-ледве сам ігумен
Дон Теофіло Ґрануха
Втишив люд, усе звернувши
На інтригу злого духа.

Дон Хуанові-ж прийшлося
Скуштувати дисциплінки,
А найгірше, що на небі
Про його почули вчинки.

В результаті суд найвищий
І інструкція таємна
До Сан Педро, дуже, дуже
Для Хуана неприємна.

VI.

Час минав, життя монахів
Знов наладилось помалу;
Наш чернець давно вже справив
Ту похибку ритуалу.

Знов, як перше, молитвує
Вже без помилки, в спокою,
Знов жінки до нього сунуть
Як давніше, чередою;

На хрестинах він гуляє,
Добре п'є, питець завзятий,
А при чарочці то й пісню
Гарно вміє заспівати.

Знає смак і в добрих стравах,
Добре вміє попоїсти,
А в науку простим людям
І легенду розповісти.

Так і жив він, і збільшався
На вазі і на повазі
І кінця життю такому
Не чекав у кожнім разі.

Та чи з вечора ми знаєм,
Що спіткає нас на ранок?
Може нас самих, як курку,
Смерть засмажить на сніданок.

Як на світі все непевне!
Отже й нашого Хуана
Саме в час, коли не ждав він,
Смерть скосила невблаганна.

Чи з пияцтва вмер наш ченчик?
Це було-б, по правді стильно,
Та історик я правдивий
І брехать мені не вільно.

Тож скажу я дуже просто
Без ніяких теревенів,
Що помер Хуан побожний
Від запалення легенів.

Так він кинув прозаїчно
Всю красу й принади світа,
А прожив між нами тільки
П'ятдесят чотирі літа.

VII.

Не скінчили ще співати
На Хуановій могилі,
Як він сам геть-геть полинув
У новім астральнім тілі.

Шлях неблизький аж до раю
В міжпланетному просторі
Він хотів перелетіти,
Поки видно ще надворі.

Та не встиг туди добігти,
Як і зовсім споночіло.
Певно, тіло й не фізичне
Теж собі тяженьке тіло.

Вже в раю давно поснули,
Вже півні співали вдруге,
Як до брами він допхався,
Ввесь аж мокрий од натуги.

Добре спить собі Сан Педро
У своїй порт'єрській будці,
І вві-сні він ловить рибку,
Вже карась от-от на вудці;

Але зразу—де-ж він дівся?
Ах, його вхопила щука!..
Скрикнув Педро та й прокинувсь.
Чує—хтось у браму стука.

„І який там біс товчеться,
Що йому вже й дня не досить?"
„Відчиніть мерщій, благаю,"
За дверима голос просить.

„Хто такий?"
„Чернець побожний
З Сан Мігелевого дому,
Що ввесь вік молився богу
Та патронові святому.

Дон Хуан мені на ймення.
Я прийшов..."
„Ах ти-ж свинота!
Ти прийшов, а я ще мушу
Відчинять тобі ворота?

„Дон Хуан, що через його
Вже плетуть такі дурниці,
Що чернець не вміє дівки
Відрізнить від молодиці!

„В мене копія декрета
Не пускать тебе до раю.
Марш до пекла, бо як вийду,
То ще боки полатаю."

VIII.

І святий рибалка знову
Впав на ліжко, сном сповитий,
А чернець лишився на дворі,
Та й не знає що робити.

Коли це товста черниця
Приступила теж до брами,—
А померла зсівши вишень
Десять фунтів з кісточками.

І вона сіпнула двері
Разів зо два, так злегенька.
„Це-ж ми, отче, так спізнились.
Ах ти-ж, матінко рідненька!

Певно брами вже до ранку
Не захочуть відімкнути,
А я так заснути хочу,
Та на дворі де-ж заснути?“

„Не відчинять“, каже ченчик,
„Але я вам, чесна мати,
Хочу щиро послужити
І в пригоді можу стати.“

Перед тим, як він зустрінувсь
Із черницею тією,
Він молився до Мігеля,
Щоб послав йому ідею.

І святий йому порадив,
Як дістатися до раю,
Нагадав про існування
Новомоднього звичаю,

Що вояк хрещений кожний,
Якщо він поліг у бою,
Без перепустки до раю
Йде з майном і в повній зброї,

Тільки мусить зголоситись
І назвать свою частину,
І його святий Дон Педро
В рай пускає ту-ж хвилину.

IX.

І Хуан наш догадався.
Як пройти через рогачки,
Та й говорить до черниці:
„А ставайте, пані, рачки."

Засоромилась черниця:
„Як це рачки? що це значить?
„Та нічого," він їй каже,
„Я вас мушу окульбачить.

Ви не бійтесь, небезпеки
Тут немає вашій цноті;
Зараз тут пускають тільки
Тих, хто служить у кінноті.

Отже, хочете, щоб двері
Нам одразу відчинили?
То для спільної вигоди
Будьте ви замість кобили.

Я-ж кіннотчик буду бравий.
Зараз викличем порт'єра
Та й побачим, чи посміє
Не впустити нас тепера.

Тільки прошу задубити
Аж на голову спідницю,
Щоб не міг пізнати з твари
В вас не шкапу, а черницю.

Та вихайте більше задом,
Ржіть, підскакуйте тим часом,
І старайтесь повертатись
До порт'єра заднім фасом..."

„Ну, гаразд, рушаймо з богом
У щасливую годину..."
Тільки хекнула черниця,
Як скакнув він їй на спину.

X.

„Що за чорт товчеться знову?
Не дадуть мені й заснути.
От так служба, що немає
Відпочинку ні минути!

„Озивайсь, який там дідько?"
Так кричить Сан Педро з брами
І віконце прочиняє
Неслухняними руками.

„Я гусарин Дон Наварро;
Здобуваючи Мароко,
Я поліг учора в бої,
Відчиняй мерщій, мороко!"

„А, гусарин,—дуже мило,
Раді ми такій людині,"
І ворота відчиняє
На обидві половині.

Ой, сміху на небі буде,
Як побачать янголиці,
Що чернець такий пузатий
Їде верхи на черниці.

А Хуанова кобилка,
Наче справді норовиста,
Так брикає, що здається
Скине геть кавалериста.

Дон Хуан її гарячий
Норов здержує неначе;
Промайнув він повз Сан Педро
І вздовж улиці вже скаче.

Їм Сан Педро вслід дивився,
Та від дива став він слупом:
Проти місяця світила
Та черниця голим крупом.

І поплямкав він губами,
Та й промовив: „боже милий,
І чого то тільки люди
Для війни не натворили!

Бомби, гази та всілякі
Вибухові матер'яли,—
Тож не диво, що й кобильці
Хвіст геть чисто відірвали".

1. IX. 1924.

ФЕЛЬЄТОНИ.

бел
с17 663

I.

ЩАСЛИВИЙ ДЕНЬ ПАНА ЯМАЙСЬКОГО.

(Гумореска).

1.

Сьогодні щасливий день для пана Ямайського, виділового цензора, дуже щасливий; такий щасливий, що він уже давно не зазнає такого. Зараз отце, ще не минуло двох годин, як він одержав одповідь од міністра на свій проєкт, котрий він був послав у Петербург.

Цей проєкт мав назву: „Кілька уваг про те, як найшвидче приборкати й забити українське письменство.“ І ось що було в тім проєкті:

„За недовгий час моєї цензорської діяльности помітив я, що всі міри, котрих уживано, щоб приборкати й забити українське письменство, не були відповідними і не давали жадних наслідків.

Завважаючи на тоє, пропоную ще нові міри, а власне ось які:

§ 1. На авторів тих рукописів, що подаються в українській мові, пропоную наложити податки, котрі секретар або його помічник повинен буде збирати по карбованцю срібному з кожного аркушу писаного паперу, якоби на марки.

„Увага до § 1. Суми, в такий спосіб зібрані, мають піти на видатки за-для підтримання енергії пана цензора.

„§ 2. Пропоную новий претекст, щоб прикопуватись до авторів тих-же рукописів, цеб-то: треба вимагати від

авторів, щоб уживали тільки такі слова й речення, котрі будуть узнані за вповні народні. Рукописи, що мають у собі роблені слова й речення, забороняти. А для того, щоб мотиви заборони здавались авторам безсторонніми, то учредити при комісії сільську бабу, що не читала ніколи Старицького, аби вона під страхом кари доводила штучність тих слів і речень, які пану цензорові забажається узнати такими.

„Увага до § 2. Наколи-б не можна було відшукати потрібну сільську бабу, цензорові надається право наймати дівчину; але утримання, як тої, так і иншої повинно відбуватись коштом міністерії внутрішніх справ.

„Котрий проект прошу, куди слід, направити, а про одержання того-ж у найкоротшім часі мене сповістити."

Не довго довелося пану Ямайському чекати на одповідь. Не пройшло ще й півроку, як він уже одержав лист од самого міністра, в котрому листі він дуже похваляв його за невсипущу енергію і старанність; обіцяв йому к різдву „заохоту"; дозволяв приватно накинути податки на твори, але додав, що 50% з того повинен він одсилати в Петербург на його міністрове ім'я, на видатки для справ цензурних. Що-ж до баби, то відповів, що питання про неї буде розглянуто в Раді державній „в законодательном порядке".

В кінці листа була приписка, що вираз у проєкті „учредити бабу" виявляє негарний смак язиковий, зіпсований читанням „хахлацких" рукописів і через те „внушалось" надалі пану цензорові, щоб більше дбав про чистоту мови.

2.

Як-же не радіти панові Ямайському? Йому виголошено подяку! Йому обіцяно нагороду к різдву! Його проєкт буде внесений на розгляд Ради державної! Це все таке

радісне, таке веселе, що він аж не тямиться. Щоб ознаймити цей радісний у своєму житті день, пан Ямайський зробив великий бенкет для своїх помічників. Було куплено дві кварти „ачіщеної", нарізано два фунти ковбаси, і не „малоросійської", що й досі без цензури продається під такою гидкою назвою, неначе на глум пану цензорові, а щирої, справжньої, дійсної „масковской". На бенкеті зразу-ж зроблено внесок, щоб не пити чарками, бо слово чарка, яко широкоуживане в українській мові, дуже гидке та й звичай пити чарками „хахлацкій". Поставлено пити „стаканами". Пан Ямайський налив собі першу шклянку і зараз-же виголосив вельми красну промову. В ній розказав він докладно про залежність громадського й державного добробуту від розвитку цензурних інституцій взагалі і від становища свого комітету найпаче. Скінчив він так:

„Тут, над трупами зарізаної мною літератури п'ю здоров'я тих, хто дав мені прерогативу: змогу доконати моє велике призначення. Ура!!"

Цей тост викликав великий ентузіязм. Один з помічників у запалі навіть схопив оливець і тут-же перехристив передовицю в номері „Киевлянина", що лежав на столі, ждучи цензорського підпису; але за таку помилку дістав по потилиці від свого принципала і, схаменувшись сам, сів собі смирно і вже тільки мовчки пив ачищену.

Оргія тяглась-би довго, але пан Ямайський дуже поспішав пити і через те, випивши за одну годину три шклянки, він уже не міг допити до дна четверту, а тутже впав під стіл і захріп. Бачивши таку оказію, і помічники не довго барились у комітеті, а зараз-же, підібравши недопиті пляшки і ткнувши в кешені недоїдену ковбасу, мерщій вибрались із комітету в більше вільне місце.

3.

Чи довго спав пан Ямайський, чи ні, але він прокинувся. Сонце високо стояло на небі і весело грало в кольористих шибках будинків. Панові Ямайському дуже весело і через те він хоче піти в проходку. Вийшовши на вулицю, він зразу побачив, що всі вже знають про ласку начальства до нього, бо всі якось пильно і з повагою на нього позирають. Далі він побачив—і здивувався немало—що його проєкт те-ж усі знають, і що він уже зробив велике враження на мешканців, бо обрусеніе разом стало замітним скрізь. Позираючи на вивіски крамниць, шинків і ресторанів, він бачив, що всі назвиська на —к о мали на кінці —о в ъ. Де не встигли фарбами дописати, там нашвидку було надряпано крейдою. Прислухаючись до мови йдучого народу, він з великим подивом почув, що всі, навіть куховарки й покойовки, говорили чистою московською вимовою, і хоч мішали де-коли слова українські, але надавали їм фонетику московську. Так на базарі він почув, як баба питала: „По чому черевєкі?“ Далі чув, як один мужик питав у крамаря, чи торгує люльками.[1]) „Верно, жена родила“, подумав Ямайський і пішов далі так само веселий.

Дійшовши до однієї вітрини для оголошень, він став вибирати, куди-б піти ввечері і побачив, що нема куди дітись, опріч концерта. В афіші було два номери дуже несимпатичних панові Ямайському, а іменно -- там було написано, що хор любителів проспівае дві українських пісні: 1) „Чом, чом не прийшов“, 2) „Ой, чий-же це двір“. Пан Ямайський трохи поморщився, але поміркував, що щастя завше мішається з якоюсь мірою отрути; що це єсть вічний закон, конечна потреба і т. и. Озброївшись

1) Рос. К о л и с к а.

такими потішаючими думками, він рішив, що піде в концерт, тільки зайшов до комітету спитати, чи не буде якої нагальної роботи на вечір. У комітеті пана Ямайського чекала нова радість. Автори українських рукописів, перелякані „проєктом приборкання", попрохали назад свої твори, і тепер у цензурі не лишилось їх ні однісінького. Тут уже пан Ямайський зовсім розвеселився і сказав, що за таку звістку він згоден вислухати навіть три українських пісні.

4.

Перша частина концерта близилася до кінця. Було проспівано сопранове solo; програно на фортепіяні сонату. Пан Ямайський плескав, кільки сили, аж ось глянув він у афішку, і тінь покрила його думне чоло. Наближався номер гуртового співу: „Чом, чом не прийшов".

Хор прийшов на естраду і почав співати. Почувши перші звуки пісні, пан Ямайський здрігнувсь: але... О, щастя! Співають не по-українському, а в російському вольному перекладі. Пан Ямайський несамовито заплескав у долоні і закричав: bis! Хор почав співати вдруге, а пан Ямайський притупуючи підтягував за ним:

Что-ж, что-ж нє прішол,
Пака мєсяц нє взашол?
Тагда тєбя прінєсло,
Как уш солнишко взашло.
Прійді мілай прєхарошій,
Надєнь тёплыя калоші,
Чтоб падковкі не звєнєлі,
Чтоб сабакі не галдєлі.

Пан Ямайський так зрадів, що рішив на другий концерт купити від себе вінок і подарувати шановному дирижерові хора; бо хоч він і хохол родом, а „відать, что харошій челавєк, да і тово... поют харашо".

В таких думках був пан Ямайський, коли хор знову виступив і почав співати другу пісню і теж у перекладі.

Ах, чей ета двор,
Новая ізбушка?..
Нєбагата дєвушка,
Но сабою душка.
Єх, каби рублёв хоть двєстє
У маєй касаткі,
Взял-би я єйо за ручку
І атвёл-би к тятькє.
Єх каби я, мой малодчік,
Імєла достаткі,
Плюнула-б тєбє я в рило
І твоєму батькє.

„Браво! Браво! Bis! Bis!“ гукав пан Ямайський. Аж ось хтось трясе його за плечі. Він обернувся і...

5.

. . . . . *прокинувся.*

„Уставайте! прислано двадцять українських рукописів. Треба цензурувати швидче, бо ще й з того року десятків зо два не читаних,“ говорив секретар.

Пан Ямайський сплюнув і виліз із-під столу.

10. XI. 1888.

II.

НОВІ СПОСОБИ ДО ЗАСПОКОЄННЯ РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

(Дисертація на степень статського совітника).

Основні тези.

1. Російська держава неспокійна.
2. Треба гадати, що її слід заспокоїти.
3. Заспокоювати державу треба тими способами, які знищать головну причину неспокою.

Вступ.

Я не можу згодитись із високоповажним професором Д. І. Піхном, а також із иншими авторитетами, котрі кажуть, що, мовляв, тільки купка крамольників, цеб-то бунтарів, неспокійна.

Я думаю навпаки: бунтарів скоріш можна вважати спокійним народом, бо вони роблять непорядки й усякий заколот тільки доти, доки їх не повішено, а потому вони поводяться зовсім спокійнісінько, та й почувають себе теж зовсім спокійно. Тим часом я почуваю неспокій раз-у-раз: двадцятого січня я, дістаючи гроші, турбуюся, чи одержу їх і двадцятого лютого, а двадцятого лютого думаю теж саме про дальший місяць і так без кінця.

А мій дядько, що наймає свою землю селянам, кожного разу, як надходить день, що треба одержувати від

їх плату, теж буває дуже неспокійний, і не без підстави. А з цього я виснував таку думку, що Росія справді неспокійна.

А з цього виходить, що її треба заспокоїти. Як це зробити, буде видно з дальшого висліду.

Розділ перший.

Безперечно, весь неспокій виходить з того, що так званий пролетаріят, цеб-то по-нашому голодранці, бажають і сподіваються мати однакове з нами право на землю, на гроші і на всяку всячину. Розумні люди не раз поясняли вже голодранцям, що їх надії безглузді й злочинні, але вони покликаються на закони природи і між иншим кажуть, що вже й тепер усі мають рівне право, щоб користуватись такими речами, як сонячне світло або повітря. А коли, мовляв, цим добром користується вільно всяк, хто хоче, то чому, кажуть вони, і всім иншим не можна так само користатись.

І от я гадаю, що коли-б ці люди позбулися думки, що сонце й повітря є добро всіх людей, то вони-б скоріше впевнились, що й земля, й гроші, і всяка всячина теж не може бути добром усіх людей рівно.

Впевняти голодранців словами даремна праця, бо їм кожному теж почеплено доброго язика.

Впевнити самим фактом, то було-б найкраще. Для цього треба зробити так, щоб ні один ланець не міг вільно дихати повітрям і зогріватись та освітлюватися сонячним промінням без дозволу й без плати. Але чи можна цього досягти, не шкодячи тим поважним і гідним особам, котрі мають безперечне право на сонце й повітря?

Тут ми доходимо до пункту вельми важкого і мусимо вкінці признати, що два питання—про сонце й повітря—не можуть бути розвязані однаково.

Розділ другий.

Де-які вчені доводять, що треба і можна заборонити голоті дихати повітрям. Я цілком пристаю на те, що це треба, але тим часом гадаю собі, що цього зробити не можна, принаймні при тих засобах і способах, які постачає нам наука.

Як відомо всім, хто вчився в гімназії або читав де-що про фізику, повітря це така річ, що все собою наповняє. Де тільки є яке порожнє місце, то в його зараз увіходить повітря. Коли, скажемо, передо мною стоїть чарка горілки і я її вихилю, то вона все-ж не буде порожня, бо в неї наллється повітря. Те саме буде, коли я переведу усі свої гроші за кордон: у мене в скрині все-ж таки зістанеться повітря. А треба ще сказати, що витягти його відкіля-небудь машиною не так легко, як воду.

Я вирахував, що для того, щоб витягти смоками повітря з хат тільки половини голодрабої людности, доведеться затратити стільки коштів, що ніякі позички не вистачать. До того треба ще завважити, що перш за все довелося-б добре обмазувати хати й затуляти щільно всі дірочки, щоб повітря знов не наплинуло. Ще кажуть деякі вчені, що без повітря навіть голота зовсім не може й одної години прожити, а коли це правда, то країна могла-б зістатися зовсім без робочої сили і не було-б кому платити податки. Ще я забув додати, що оберегти від повітря людей на дворі зовсім неможлива річ, якщо не знищити його зовсім, а це пошкодило-б і всім тим, кому не треба шкодити.

А тому я гадаю, що треба зіставити всім право дихати повітрям, але затроїти його по змозі в тих місцях, де живе бунтарська голота, на чисте-ж повітря наложити податок.

Що до способів затроєння, то я нічого не раджу; завважу тільки, що коли де-небудь накидати купу бакалії, меблів і всякого краму, облити все те оливою, нафтою, дьогтем і горілкою, й запалити, то повітря буде досить зіпсоване в тім місці.

Але найкраще від усього затроюють повітря трупи, коли їх спора купка і якщо не хапатася їх ховати.

Розділ третій.

Переходячи до питання про сонце, мушу зробити кілька вступних уваг. В останні часи де-які европейські натуралісти зробили цікаве спостереження, що літом розплоджується багато мух, навіть там, де їх зимою зовсім непомітно. Придивляючись до їх звичаїв, побачили, що мухи найбільш неспокійні й найдужче кусають людей у спеку і вдень. Увечері при лямпі вони вже менш уїдливі; а скоро ви погасите світло й настане темрява, то вони сідають собі на сідало і вже нас не кусають зовсім.

З цього ми бачимо, що світло само собою шкідливо впливає на спокій і смирність живих істот, не кажучи вже про ту шкоду, яку робить сама ідея про вселюдне й вільне користання тим світлом. В тому держава має подвійний обов'язок оберегти від впливу сонця своїх пролетарів.

Що до цього, то я гадаю, що сонця зовсім не треба в нашій державі. Як воно в нас не світитиме, то нікого й не кортітиме ним користуватись. Особи шановні від цього не потерплять, бо їм буде забезпечено від держави електричне, ацетиленове і всяке инше світло, а також дров'яне, вугляне і всяке можливе топливо. Всі инші люди матимуть світло й топливо тільки тоді, коли начальство скаже дати, а через це в людях розвинеться страх і повага до начальства. Річ певна, що тоді всякі соціялістичні

забаганки зникнуть, запанує твердий лад, і вся людність заспокоїться.

Розділ четвертий.

Відомо, що місяць обертається круг землі так, що повернений до нас усе одним тим самим боком, через те другої половини ми ніколи не бачимо, а з неї теж ніколи не видно нашої землі. Якби земля поверталась округ сонця так, як місяць округ землі, щоб одна половина її ніколи не бачила сонця, то на тій половині воно ніколи-б не світило, так само як ніколи не світить для половини місяця наша земля.

Наша держава вся лежить у північній половині землі, значить, треба повернути нашу планету таким робом, щоб вона все стояла до сонця південною половиною. Тоді на нашій половині буде вічна ніч, бо ми ніколи не бачитимем сонця.

Щоб південна половина землі повернулася навіки до сонця, треба, щоб та половина була значно важча за нашу. А це дуже легко зробити в протязі одного року.

Перш від усього треба ввійти в згоду з англійським урядом, якому належать усі землі біля південного полюсу, щоб дозволив нам вивозити туди й складати все, що ми знайдем потрібним. А далі я раджу ось що:

Вивести з держави й зложити біля південного полюсу всі періодичні видання й книжки, що сконфісковано в нас від 17 жовтня до цього часу і ще не попалені, а також вивозити туди-ж такі видання, які будуть сконфісковані до 1 січня 1907 року.

Гадаю, що цього буде досить, щоб та половина землі зразу поважчала на кілька мілійонів пудів. Коли-ж якогось півмілійона не вистачить, то можна перевести туди-ж

тих політично-непевних людей, що їх тепер висилають у Архангельську та в усі сибірські губернії.

Певна річ, що всіх вивозити туди не можна, а тільки де-яку частину, а то південна половина землі занадто відразу обважніє і земля може перекинутися так хутко, що й чиновні особи можуть попадати додолу, де хто стояв, і набити собі боки.

25. VI. 1906.

ДРАМА БЕЗ ГОРІЛКИ.

Жарт в одній дії.

Дієві особи.

Василь, Петро } Молоді поети.
Семен, їх приятель.
Галя, сестра Семенова.
Оля, її подруга.
Гавкун, Данило Іванович.
Наймичка.

Діється в великому місті на Україні в помешканні Василевому.

—

СЦЕНА ПЕРША.

Василь сам.

Василь. Ну, здається, покликав досить народу на пораду: Данила Івановича, Семена й сестру Семенову, її подруга теж, може, прийде. Та ще й Петро без того буде. Здається, для літературного консиліума досить людей. Можна щось добре врадити. А чи дома-ж Петро? *(Відчиняє двері й гукає):* Петре! Петре! Чи ти дома? *(Вертається).* Чортма! Повіявся збирати враження. Нема нічого гіршого, як жити в одному помешканню з поетом, особливо такій людині, що пише, як от хоч-би й мені. Сядеш собі

почитати щось цікаве, або щось написати, а він тобі преться з товстючим зшитком — новою поемою або низкою віршів,—та як почне читати, як почне!.. Ох, господи! Ще хоч-би він не лірик був, то кат його бери, а то як стане вигукувати гарячі вірші, то прямо хоч тікай з двору. А от як самому захочеться поділитися з ним яким новим твором або тільки сюжетом, як от тепер, так тоді його й не піймаєш, мов чорти вхопили. Ех, шкода, що його нема; він хоч і лірик, а проте може-б порадив мені де-що в моїй драмі. А трудно буде писати! Де-ж пак! легку штуку задумав! Драму в п'яти діях і без горілки! П'ять повних дій і ні одної чарки горілки. Чи можливо це? Чи вистачить сил? Ох, страшно й подумати. *(Увіходить Петро).*

СЦЕНА ДРУГА.

Василь. Петро.

Петро *(декламує):*

Доле, де ти, доле, де ти,
У якому краю?
Чи ти бачиш, як без тебе
Марно пропадаю?

Василь. От добре, що ти прийшов. Я хочу порадитися з тобою про один сюжет...

Петро *(декламує):*

Доле злая, доле люта!
Ти, мов та свекруха,
Що товче мене щоденно
І скубе за уха.

Василь. Та почекай, потім прочитаєш свої вірші. Я хочу порадитись із тобою про один...

Петро *(палко)*.

Не боюсь тебе я, доле
Зовсім не боюся,
І з тобою ще в-останнє
Може поборюся.

(У запалі хапає Василя за горло).

Василь. Ой, рятуйте, задавить! Що це ти? Здурів чи що?

Петро. Ха! ха! ха! Не бійся, це ніщо инше, як хвиля натхнення. Хіба моє натхнення тобі страшне? Я пишу й читаю вірші так, як велить та нова школа, до якої я належу.

Василь. Яке-ж ваше credo?

Петро. Робити враження.

Василь. Тільки враження?

Петро. Тільки враження, більш нічого.

Василь. Нехай-же тобі біс! У мене досі на шиї враження від твоїх пазурів.

Петро. Це нічого: враження фізичне переходить через розумові центри і таким робом повстає моральне враження. От мета поезії й осягнена.

Василь. Та цур тобі з твоїми враженнями; я хочу порадитись із тобою.

Петро. Кажи, слухаю.

Василь. Перш, ніж сказати тобі найголовнішу річ, я хочу, щоб ти прочитав оцей уступ у газеті *(Дає йому газету)*. А що, бачиш, що вона пише?

Петро. Бачу: нісенітницю.

Василь. Пише, що наша драматична література нічого не варта.

Петро. Так, пише, та ще пише, що в наших драмах сама горілка, що то головна дієва особа в наших драмах.

Василь. Та ще й каже: „классическая малороссийская горилка".

Петро. Ах, він причепа!

Василь. Як тобі здається, можна це так залишити?

Петро. А тобі як здається?

Василь. Я йому цього не подарую.

Петро. А що-ж ти зробиш тому рецензентові?

Василь. Угадай, що.

Петро. Напишеш спростування до газети?

Василь. Ні, не хочу.

Петро. А то чому?

Василь. Що-ж я напишу, коли це правда, що в наших драмах багато горілки?

Петро. Так покинь зовсім це діло.

Василь. Ні, не можу я так покинути. О, дорога моя літературо! Я тебе так люблю! Чи попущу я, щоб з тебе так глузували!

Петро. Що-ж ти зробиш? Викличеш на герць того писаку?

Василь. Де я його знайду! Та я й стріляти не вмію. Але я йому зроблю таке, що він не писатиме більш таких фельєтонів.

Петро. Господь з тобою! Що ти задумав? Чи не отруїти хочеш? Пам'ятай, що я тобі цього не радив.

Василь. Ні, я не буду нікого труїти; але я все-ж зроблю таке дивне диво, що ти ніколи-б не сподівався.

Петро. Яке-ж дивне диво?

Василь. Я зроблю чудове діло.

Петро. Яке діло? Кажи вже швидче!

Василь. Приготуйся. Я скажу, але це тебе здивує; це тебе вдарить несподіванкою.

Петро. Ну, я готовий.

Василь. Не збентежуйся; будь спокійний.

Петро. Я спокійний. Ну, говори-ж!

Василь. Слухай! Я задумав нечувану річ; я наважився написати драму без горілки.

Петро. Драму без горілки?!

Василь. Так, драму без горілки.

Петро. Українську драму?

Василь. Українську.

Петро. І без горілки?

Василь. Без ні одної краплини горілки.

Петро. А ти не жартуєш часом?

Василь. Які тут у біса жарти, коли тут честь нашу зачеплено!

Петро. О, друже мій коханий! Який-же ти щасливий, що тобі прийшла така спасенна думка! Як-же розкішно розвинеться тепер наша драма, коли в неї починають увіходити такі нові думки. О, друже єдиний! Ти скажеш нове слово в нашому письменстві, й онуки зведуть тобі монумента величного. Ах, як-би я бажав тепер бути на твоїй могилі, щоб тільки хоч одним оком подивитися на твій високий помник.

Василь. За віщо мені така честь? Це нічого більше, як щасливі обставини, в яких мені доводиться жити й працювати.

Петро. Які щасливі обставини?

Василь. А ті, що в нас усі драми з горілкою. Це велике для мене щастя. Мені так небагато треба зробити: викину тільки горілку та й зароблю собі слави.

Петро. І по правді заробиш. Бо хіба легко викинути з наших драм горілку? Он дивись: у нас скільки авторів писали драми, а проте ні один ще досі не насмів того зробити. Ні, на це треба генія такого, як твій. Твоя слава буде велика й цілком правдива.

Василь. Так ти ухвалюєш мій сміли замір?

Петро. Цілком ухвалюю й благословляю.

Василь. О, друже вірний! Спасибі тобі!

(Цілуються. Увіходить Семен).

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Василь. Петро. Семен. Галя. Оля.

Семен. Що я бачу! Дивіться люди добрі: два поети цілуються, от диво!

Галя. Кому-ж і цілуватись, як не поетам?

Семен. Може й поетам, та тільки не українським, від яких скоріш можна сподіватися гризні, а не поцілунків.

Оля. Невже наші поети такі злі?

Галя. Не вір їм, Олю. Досить тільки прочитати вірші наших поетів, щоб побачити, які вони добрі. Адже справді, хто окрім українського поета напише так тепло про кохання, про те, як дівчина виглядає козаченька, який хоч і зробився анахронізмом, але не з вини поетів. Хто зуміє так співати про злую долю? або хто так опише тьохкання соловейка, дзюрчання водиці? І коли всі ці описи дуже між собою схожі, то це тільки доводить, що всі наші поети однаково талановиті й добрі серцем.

Семен. А що дало вам привід до вияву свого доброго серця?

Петро. Винуватий у цьому Василь, чи краще сказати —це Василева заслуга.

Оля. О, я певна, що Василь на все добре здався. А тобі, Галю, як здається?

Галя. Та цить, не перешкоджай!

Петро. Це Василева заслуга. Треба вам знати, панове, що він геніяльна людина.

Василь. Та годі тобі.

Семен. Це ми давно знаємо і завжди сподівалися від його чого-небудь величного.

Петро. І от прийшла година, що він це величне дасть нам.

Галя. Ах, що таке? Нову поему?

Оля. Ой, скажіть швидче, яку поему?

Галя. Мабуть поему октавами. Я страшенно люблю октави.

Оля. Або низку сонетів. Гарна річ сонети, особливо про кохання.

Галя. Ні, краще поема октавами або терцинами; це так поважно.

Оля. Або історичний роман; це так велично.

Петро. Ні, ні, не вгадаєте. Скажи їм сам, Василю.

Василь. Та ні, кажи вже ти; мені тепер аж ніяково.

Петро. О, скромність є найкраща оздоба справжнього таланту. Та кажи вже!

Семен. Будьте такі ласкаві!

Василь. Панове! Та ідея, за яку наш високоповажний поет пан Петро ласкаво зволив наректи мене геніяльною людиною, ця ідея, панове, в двох словах: я надумав написати драму без горілки.

Галя. Як це так?

Оля. Що це таке?

Семен. Як це драму без горілки?

Петро. А що казав я вам!

Василь. Так, зовсім без горілки. Моя драма буде в пятьох діях і від початку й до кінця в їй не буде випито ні однієї чарки.

Семен. Невже ні однієї чарки?

Василь. Ні однісінької.

Семен. От так штука. Хто-б міг сподіватись!

Галя *(до Олі)*. А що, бачиш, що Василь вигадав? Твій Петро нічого не видумає такого.

Оля. Неправда: Петро вигадав білі сонети, цеб-то сонети білими віршами, а це хіба менше?

Галя. Пише білими, бо иншими не вміє.

Петро. А що там панночки між себе розмовляють? Мабуть і вас наш Василь здивував чимало?

Галя. Ми кажемо, що його драма буде початком драматичної літератури цілком нової школи.

Оля. Ну й бреше!

Галя. Тепер історія нашої драми буде поділена на два періоди. В якій-небудь історії нашої літератури буде написано так: „Нова драматична література українська розпадається на два періоди: перший—від Котляревського до першої драми без горілки, і другий—від першої драми без горілки нашого незабутнього Василя і до наших днів. Цей останній період є переважно періодом тверезого реалізму"... і т. д.

Петро. Слава нашому Василеві!

Семен. Слава невмируща батькові нової літературної школи!

Василь. Високоповажні панове! Дуже велике пошанування робите ви мені, називаючи мене батьком нової літературної школи. Шановні добродійки й добродії! Ви прибільшуєте моє значіння. Коли-ж це справді так, коли мені справді судилось почати новий період у літературі, то заслуга того не так у мені й моєму таланті, як у тих щасливих обставинах, серед яких мені довелося жити й працювати.

Петро. Його знову скромність напала.

Семен. А в чому ви вбачаєте ті щасливі обставини?

Василь. А в тому, що трохи не вся наша драматична література дуже слаба і здебільшого нічого не варта.

Семен. Справді це дуже щасливо, але й ваш геній теж що-небудь значить.

Василь. Кажу-ж вам, що ви прибільшуєте значіння мого генія.

Петро *(на бік)*. Одначе він мені обрид із своїм генієм: думає, що й справді велика цяця. Хваліть, хто хоче, а мені остогидло. Краще до своєї хати піти. *(Ідe)*

Василь. Куди-ж ти, Петре?

Петро. Вибачайте, панове! Зараз мені блиснула думка; треба записати, щоб не загубити сюжета. Я ще може вернусь до гурту. *(Виходить).*

Василь. Бажаю тобі найкращого сюжета!

Оля. Бажаю вам, щоб ви написали мені ті вірші, що вже давно пишете.

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Василь. Семен. Галя. Оля.

Семен. Ви, здається, великі приятелі з паном Петром?

Василь. Дуже великі й щирі приятелі, але в йому є маленька хиба, яку я трошки не полюбляю.

Семен. А яка саме?

Василь. Вважає себе трохи не генієм, а проте, кажучи по правді...

Семен. Що, бездарна людина?

Василь. Не скажу—бездарна, але мушу признатись, що природа не наділила йому ні крихотки хисту до поезії.

Семен. Але це смутно; признайтесь, що це дуже смутно.

Василь. Так, це дуже смутна річ.

Семен. Правда, що вам його жаль?

Василь. Страшенно жаль.

Семен. Так кажете, що ні крихотки хисту до поезії?

Василь. Ні на макове зерно. Уявіть собі, що це людина незнайома з версифікацією, не тямить, що таке терцина, а що таке октава, вживає такі рими як: літа—молода, жити—вітер.

Семен. Ай, ай, ай! Нащо-ж він пише? А проте, це форма. Може зміст у його віршах цікавий?

Василь. Ну, цього не знаю. Не стану-ж я придивлятися до змісту всякої коломийки!

Галя. Я згоджуюсь, що коломийковою мірою нічого доброго не можна написати.

Оля. А я протестую. Адже Шевченко писав і добре писав.

Василь. Гм, Шевченко писав, це правда, але-ж то був Шевченко, а то... *(Увіходить Петро).*

СЦЕНА П'ЯТА.

Петро. Василь. Семен. Галя. Оля.

Василь. А ми тут про тебе розмовляли, судили тебе.

Петро. Як-же ви мене судили?

Василь. Говорили, що хоч ти й не хочеш уживати штучних форм у поезії, пишеш простою коломийковою мірою, проте дуже тепло й граціозно. Ми тебе рівняли з Шевченком.

Петро. Дякую тобі, друже, але це комплімент.

Василь. Ні, брате, щира правда.

Семен. Прикмети вашої поезії всім відомі.

Петро. Дякую вам, панове!

Оля. А що, пане Петре, чи написали що-небудь?

Петро. Уявіть собі таку оказію: як був виходив з хати, то покинув відчинене вікно і тепер там такого багато холоду, що висидіти не можна, не то писати. Навіть снігу на стіл намело.

Семен. А що ви тепер пишете?

Петро. Малюнки літньої природи. Це буде низка невеличких поезій. Дванадцять п'єсок уже написав, а от на чортовому числі спіткнувся.

Оля. Це вам за те, що пишете не те, що треба писати.

Галя. Чи й панові Василеві такі лиха трапляються?

Василь. Мені гірше лихо було трапилось, ось послухайте. Адже ви всі, панове, знаєте старого Дуба?

Семен. А як-же! Знаменитий діяч, романіст і поет.

Василь. Так от про нього. Їздив я на село, прожив там місяць; вернувшися до міста й питаю: „Ну, що тут без мене трапилось нового?“ „Нічого, кажуть, тільки Дуб дав дуба, учора й поховали.“ Ну, думаю собі, добре, що тільки вчора, може ніхто не похопиться раніш від мене написати вірші на його смерть; як пошлю зараз до „Зорі“, то через тиждень і надрукують. Та подумавши це, нікого вже не розпитував, а набрався натхнення та й написав аж на тридцять два рядки. Написав зараз-же й листа до редакції, запечатав усе та й несу на почту. Коли це назустріч Іван Білий. „Куди й відкіля?“ питаю.—„Від Дуба додому,“ каже.—„Та він-же вмер?“ — кажу.—„Ні, каже, живісінький сидить і пише повість; то зовсім другий Дуб умер“. Я так і охолонув, а далі скипів. Як-же він смів так мене одурити! Добре, що не зустрів тоді самого Дуба, а то може-б побив його. Де-ж таки! Тридцять два рядки віршів пропало, та все-ж то добре римовані, все чисті ямби шестистопні й чотиростопні через рядок.

Галя. От каторжна Дубина! Як-же йому не сором було так вас підвести!

Василь. Дарма! Я не додержую на його зла, тим більше, що ті вірші таки здались мені через місяць, як умер старий Гай. Довелось тільки риму в двох рядках змінити.

Петро. О, тернистий шлях судився поетам переходити!

Василь. Правда, колючок, колючок, більше ніж троянд.

Галя. Ах, ми дуже спочуваємо поетам.

Оля. Бідні поети, їм стільки горя.

Семен. Я хоч не поет, але пишу потроху і люблю поезію. Я розумію поетичну душу. Дайте мені стиснути вашу руку, пане Василю, і вашу, пане Петре!

В а с и л ь. Високоповажні панове! Дякую вам за вашу прихильність до мене, за ваше до мене співчуття і за те щире підтримання, якого від вас я дізнав. Тільки ваша до мене прихильність, тільки ваше до мене співчуття і тільки ваше підтримання, панове, дає ще мені змогу й силу нести важкий тягар поетичної роботи, який я на себе взяв. Признаюсь вам, що я завжди шукав такого підтримання і от, замисливши зробити реформу в нашій драмі, пустивши її, так сказати, на дивовню всесвітню без горілки, я вважав своїм найсвятішим обов'язком порадитися з вами, перш ніж почати діло, і від того чи иншого вашого присуду мала залежати дальша моя діяльність, її напрямок і вдача.

С е м е н. О, поете наш любий!

О л я. Ідеальна душа!

Г а л я. Ах, як він гарно говорить! Про нього, як про Шевченка, можна сказати, що вся краса нашої мови йому одному відкрилася. *(Увіходить Гавкун).*

СЦЕНА ШОСТА.

Петро. Василь. Семен. Галя. Оля. Гавкун.

Г а в к у н. Добривечір вам, хлопці й дівчата! Як ся маєте, що робити гадаєте?

В а с и л ь. Сідайте, Даниле Івановичу, отут на м'якенькому, зараз вам усе розкажемо. Ми думаємо...

Г а в к у н. Хе, хе! Це мені нагадує той час, як я ще тільки задумав складати народню енциклопедію.

П е т р о. От сюди сідайте, Даниле Івановичу!

Г а в к у н. Сядемо, сядемо. Так, кажу, це мені нагадує...

С е м е н. Ах, тут ми великі заміри маємо, Даниле Івановичу.

Гавкун. Ох, заміри, заміри. Слухаю вас і пригадую ті часи, як я вперше замірився скласти народню...

Василь. Ви нам повинні порадити, Даниле Івановичу.

Гавкун. Дуже радий дати вам пораду. Як зумію, так і пораджу.

Оля *(до Галі)*. Нехай йому аби що з його енциклопедією. Чи не піти нам краще на Петрову половину?

Галя. То й ходімо. Пане Петре, чи ваша тьотя дома?

Петро. Дома.

Галя. То проведіть нас до неї. *(Виходить Галя, Оля й Петро).*

СЦЕНА СЬОМА.

Василь. Семен. Гавкун.

Гавкун. Куди це красні панночки зникли?

Василь. Вони соромляться перед таким поважним і вченим чоловіком, як ви. Пішли з Петром до його тітки.

Гавкун. Чого-ж їм соромитись? Ми, старі, любимо підтримувати й заохочувати молодіж, а не розгонити.

Семен. О, ми в тому певні. Але нехай собі йдуть, а ви тим часом нам порадьте в нашій справі.

Гавкун. Значить, зробимо консиліум. Певно літературний? Як я задумав скласти народню енциклопедію, то я теж скликав людей на пораду.

Василь. Ах, добродію, це дуже цікаво; розкажіть нам про це; благаємо вас, усе, все в подробиці розкажіть... Ах, тільки от що: ми надовго вас затримаємо оповіданням *про енциклопедію; так щоб вільніш було нам вас слухати*, давайте спершу скінчимо нашу маленьку справу, а тоді глядіть не відмагайтесь, розкажіть нам усе, все про енциклопедію.

Гавкун. Розкажіть-же спершу свою справу, тоді й я вам розкажу.

Семен. А може-б ви свою спершу нам розповіли?

Гавкун. О ні, будьте такі ласкаві, розкажіть спершу свою.

Семен. Бачите, добродію, це не моя, а пана Василя справа. Нехай він розкаже. Розкажіть, пане Василю, вашу справу.

Василь. Бачите, високошановний добродію, я задумав зробити реформу в нашій драматичній літературі, а власне ось яку. В усіх наших драмах багато горілки. Горілка в них грає всі перші ролі, як чоловічі, так і жіночі. Хто в наших драмах виходить в ролях перших коханців? — Горілка.—Хто грає ролі резонерів—Оковита. Хто грає поважних батьків?—Спотикач. Хто перший комік?—Запіканка. — І так скрізь горілка, всюди спотикач, всюди запіканка. Я задумав цілком скасувати цей порядок і зовсім вигнати горілку зі сцени. Я наважився написати драму без горілки.

Гавкун. Це добре. Я люблю фантастичні п'єси. А чорт і відьми будуть у вашій драмі?

Василь. Навіщо чорти?

Семен. Які відьми?

Гавкун. Як які? Адже ви кажете, що ваша драма буде фантастична.

Василь. Я кажу, що моя драма буде без горілки.

Гавкун. Ну, все одно, українська драма без горілки, українська фантастична драма, — хіба-ж це не одно?

Василь. Та зовсім ні, зовсім не фантастична.

Семен. Цілком реальна, а не фантастична.

Гавкун. А які в вашій драмі будуть дієві особи: чи патріоти, чи прості люди?

Василь. Звичайні прості люди.

Гавкун. Прості люди без горілки, — ну, це ще не зовсім фантастично.

Василь. Так ви ухвалюєте мій замір?

Гавкун. Ухвалюю й бажаю успіху. Тільки це дуже сміливо. Ну, нічого, пишіть, тільки етнографії додержуйте, додержуйте етнографії.

Василь. Буду про це дбати.

Гавкун. Який ви взяли сюжет?

Василь. Чудовий сюжет і дуже плутану фабулу. Ганна любить Грицька, Грицько любить Олену, а Олена Петра. Петро, закоханий у Катрі, сміється з Олени, отруює Ганну й зарізує Грицька. Дуже трагічний сюжет.

Гавкун. Чудовий сюжет. Хвалю. А співи у вашій драмі будуть? Це дуже етнографічно.

Василь. Будуть, але небагато. В першій дії сцена. Олена зблудилась у лісі й співа веселеньку пісню з тихим проводом оркестри.

Гавкун. Що це ви! В лісі з оркестрою? Та це-ж не реально й не етнографічно! Хіба-ж прості дівчата співають з оркестрою та ще й у лісі?

Василь. Але другі автори це дозволяють собі.

Гавкун. На шибеницю їх за це!

Семен. Але в усіх европейських літературах дозволяється така нереальність?

Гавкун. Попалити їх усі треба.

Василь. Я не більш винний, як усі інші.

Гавкун. *На шибеницю! всіх на шибеницю!*

Василь *(на бік)*. Нічого з ним не зробиш: треба заспокоїти. *(Голосно)*. Добродію! ви знаєте, що я дуже поважаю ваш авторитет, яко знаменитого етнографа і діяча. Я охоче викину з моєї драми музику, аби вам догодити.

Гавкун. О, я був певний, що такий талановитий чоловік, як ви, зразу почує фальш оркестри в драмі й викине її.

Василь. Мене всяка фальш дуже вражає.

Гавкун. Я в тому певний. А мова в вашій драмі буде етнографічна й конкретна?

Василь. Конкретна й етнографічна.

Гавкун. Як у вас розмовлятимуть про кохання? Наведіть приклад.

Семен. А нуте справді дайте приклад; це дуже цікаво.

Василь. Наприклад так. Він: „Як побачив я тебе, Ганно, то неначе мене хто батагом по серцю оперіщив. Як пішла ти від мене, то моє серце пірнуло в темряву, як квач у мазницю"... „Серце моє, наче блоха з коміра вистрибнути хоче"... Або так: „Ех, та й люблю я тебе, Катре, триста чортів твоїй матері!"—„І я тебе люблю; цілуй-же мене швидче, бісова мацапуро, та й геть к бісовому батькові!" Адже така мова дуже конкретна?

Гавкун. Конкретна. Хвалю.

Василь. Дякую вам.

Гавкун. Іще не забудьте, щоб ваша драма була сценічна. Надайте більш руху, більше дії, розмаїтости в декораціях. Нехай з одного боку сцени жнуть жито, з другого п'ють горілку... ах, вибачайте, я забув, що це буде драма без горілки... нехай з другого боку перуть сорочки, а посередині сцени гуркотить водяний млин і товче на всі ступи. Це дуже ефектно. Та нехай у вашій драмі частіш співають.

Василь. Разів п'ять у кожній дії буде досить?

Семен. Можна частіш. Адже так, Даниле Івановичу?

Гавкун. Числом не можна обмежити. Дієві люди повинні співати стільки, скільки вимагає драма. Як тільки нема про що балакати, так зараз і нехай затинають якої веселої, а тоді смутної, а далі ще якої; чим більше, тим краще. Але вводити співи треба до ладу, щоб вони випливали з ходу п'єси, а не так собі, ні з того, ні з сього.

Не можна підняти завісу й зразу співати, а треба наприклад так: завіса підіймається, якийсь час на сцені мовчать. Далі один каже: „А чи не заспівати нам, Іване, бо на душі неначе чорти горох молотять?“ А другий йому відказує: „Справді треба заспівати, Петре, бо й у мене на серці немов собаки загризлись“. „То й заспіваймо,— каже Петро,—тоді нашу тугу наче лизень злиже“. От і втнуть веселої пісні.

Василь. Добре. А танці можна вводити в драму?

Гавкун. Безперечно можна, навіть треба; особливо в драматичних місцях. Але танці теж зручно треба вводити і мотивувати кожний раз. Наприклад так: мати сидить пряде, а дочка сидить плаче, бо вирядила милого в далеку дорогу. Мати каже: „Зажурилась ти, доню, рветься твоє серденько з туги. Ось удар лишень гопака—зараз на душі полегшає“. От дочка й потанцює. Або так: іде дівка з відрами від криниці та й пританцьовує.

Семен. А вода розхлюпується.

Гавкун. Мудра увага. Але я помилився; я хотів сказати: йде до криниці та й пританцьовує.

Василь. Так буде пречудово. Так і робитиму в своїй драмі. Одначе ви, добродію, не дурно пожили на світі, ви всі тайни сценічности і драматичности знаєте.

Гавкун. Знаю, знаю, потрошку, хоч це й не моя спеціяльність, бо, як вам відомо, я складаю народню енциклопедію.

Василь. А скажіть, будь ласка, років двадцять буде, як ви її складаєте?

Гавкун. Двадцять шість минуло. Торік справляв ювілея.

Семен. Мабуть страшенно багато вже зроблено?

Гавкун. Ще-б не багато! План усієї праці трохи не ввесь уже готовий.

Василь. Та невже?

Гавкун. Запевняю вас.

Семен. А матеріялів мабуть багато?

Гавкун. Страшенна сила. Правда, що з ними маленьке лихо трапилось.

Василь. Яке лихо?

Гавкун. Миші завелись у коморі і цілий відділ про хліборобство згризли.

Семен. Ой, лишенько!

Василь. От так напасть!

Гавкун. Але нічого, я діло поправив.

Василь. Слава тобі, господи! А яким способом?

Гавкун. Купив мишаку і всіх чисто мишей потруїв.

Семен. Чудовий спосіб!

Василь. Радикальний спосіб; кращого трудно вигадати.

Гавкун. Я до всього можу прибрати ярміс.

Василь. Як ви кажете це слово?

Гавкун. Прибрати ярміс.

Василь. Я ще не чув цього слова. Треба записати. *(Виймає нотатку й записує).*

Семен. І я не чув. Треба записати. *(Робить те-ж саме).*

Гавкун. Ех ви, молоді письменники, як ви вчитесь рідної мови! А ще кажете, що її знаєте. А от я зараз довідаюсь, як ви її знаєте. Є чудовий спосіб довідатись. А нуте лишень, назвіть усі частини чумацького воза. А нуте, хто знає?

Василь. Полудрабки, спиці, люшня.

Семен. Підтоки, насад, вісь.

Василь. Ярмо, занози, війє.

Семен. Підіски і таке инше.

Василь. Шворінь і такі инші подробиці.

Гавкун. Які-ж подробиці? Що инше? Ви не знаєте? Невже ніхто не знає, як звуться по-нашому частини воза? *(Увіходить Галя).*

СЦЕНА ВОСЬМА.

Василь. Семен. Гавкун. Галя.

Галя. Я знаю всі частини воза. Найголовніша частина воза—колесо.

Гавкун. От панночка найкраще знає мову. Ідіть, панночко, сюди! за це вам буде нагорода. *(Цілує Галю).* Ми, старі, заохочуємо молодіж до вивчення свого рідного.

Василь *(на бік)*. Одначе, трясця йому, я йому назвав з десяток частин воза, і він мене не заохочував!

Гавкун. Ми заохочуємо молодіж, що подає надії. А вам, панове, й не сором не знати частин воза. Ех ви, знавці мови, письменники...

Василь. Бач, цілує дівчат, та ще й дратує.

Семен. На віщо мені знати всі частини воза? Хіба я стельмах або коваль?

Василь. На віщо нам ці подробиці? Хіба ми складаємо енциклопедію для вжитку мишам?

Гавкун. Що таке? Енциклопедія для мишей!

Василь. Не розумієте? Encyclopédie à l'usage des souris. Розумієте тепер?

Гавкун. Енциклопедія для мишей! Це мені така подяка за мою тридцятилітню працю! Ах, я вмираю!

Василь. Насмокчіться горілки, то переживете.

Гавкун. О, мізерний віршомазе!

Семен. Добродію, заспокойтесь!

Гавкун. Геть к бісу!

Василь. О, знаменитий автор мишачої енциклопедії!

Семен. Не дратуйте! Заспокойтесь!

Василь. Геть до нечистої матері! Не втручайся!

Гавкун. Мізерний автор ненаписаної драми.

Василь. Але напишу.

Гавкун. Бодай ти нею подавився на першому акті!

Василь. Нехай нею публіка давиться, а не я; таки напишу!

Гавкун. Ні, не напишеш.

Василь. Ні, напишу.

Гавкун. Сили забракне.

Василь. Не забракне; а вам на вашу енциклопедію забракне.

Гавкун. Моя енциклопедія буде скінчена.

Василь. Один відділ уже миші скінчили...

Гавкун. Але я мишей потруїв.

Василь. Ха-ха-ха! Одні були читачі його твору, та й тих потруїв.

Гавкун. А твої самі помруть з реготу, як прочитають твою трагедію.

Семен. Добродію, заспокойтесь.

Гавкун. Геть к бісу, чортів підбрехачу!

Семен. А ви, добродію, старий брехун!

Василь. Це баба Параска.

Галя. Пане Василю, ви такий добрий були, такий гуманний, такий естетик. Не лайтеся, заспокойтеся!

Василь. А, панночко, ви ще й заступаєтесь за того собаку, раді, що він вас заохочує до вивчення свого рідного. Гетьте від мене, ви розбили моє серце!

Галя. О, Basile!

Василь. Гетьте, широкосерда панночко!

Семен. Не смій ображати мою сестру!

Василь. Вона розбила моє серце.

Семен. Я тобі розіб'ю голову.

Гавкун. І з неї не вискочить ні краплі мозку, бо нема.

Василь. А я як трісну по твоїй, то з неї вся порохня висиплеться. *(Уьіходять Петро й Оля).*

СЦЕНА ДЕВ'ЯТА.

Ті самі. Петро. Оля.

Петро. Що тут за крик?

Гавкун. Спитайте вашого любого приятеля, знаменитого віршомаза.

Петро. Добродію, не ображайте поезії й поетів; я за них оступлюсь. Василь не віршомаз; він геніяльна людина.

Гавкув. Обидва ви геніяльні дурні.

Петро. А ви, добродію, старе опудало.

Оля *(до Петра)*. Найшли, кого боронити — Василя. Він-же тут, на цьому місці, казав, що ви бездарна людина.

Петро. Хто казав? Цей віршомаз? І він ще сміє вважати себе критиком? Цей схоластик! Цей недотепа!

Василь. А твої вірші такі гармонійні, що як собакам прочитаєш, так собаки виють.

Оля *(Петрові)* І ви стерпите таку образу? Ви не розіб'єте йому голову! Гетьте-ж від мене, я з вами не знайома.

Василь. А ви, панночко, не мішайтесь! Не ваше діло загадувати, кому розбивати голову.

Оля. Ах, як ви сміете! Ах, яка образа! *(До Галі)*. Це ти винна. Нащо ти мене сюди привела? Я з тобою незнайома, коли так. *(Усі кричать разом. Чути слова)* Віршомаз! Геніяльний дурень! Недотепа! Баба Параска! Опудало! Собака скажена! *(Вбігає наймичка).*

СЦЕНА ДЕСЯТА.

Ті самі. Наймичка.

Наймичка. Паничу! Паничу! *(Усі замовкли)*.

Петро. Що там таке?

Наймичка. Пані, ваша тітка, почувши, що в панича гості, сказали віднести оці дві пляшки наливки. *(Становить на стіл пляшку й чарки)*.

Петро. Це вишнівка?

Наймичка. Це та, що позаторік іще наливали.

Гавкун. А в цій пляшці що?

Наймичка. Це слив'янка.

Гавкун. Чуло моє серце, що слив'янка.

Василь. Подякуй пані від усіх нас.

Наймичка. Добре, подякую. (*Іде з хати*).

СЦЕНА ОДИНАДЦЯТА.

Гавкун. Петро. Василь. Семен. Галя. Оля.

Гавкун. Панове, хто-б що не казав, а мені здається, що в нас немає принципіяльної суперечности? Чи так?

Василь. А вже-ж немає.

Усі. Немає, немає.

Гавкун. У принципі ми всі погодились.

Усі. Всі, всі.

Гавкун. То хто-ж нас почастує? Високоповажний господарю, шановний поете, частуйте нас!

Василь. Але-ж, добродію, ви старіші й поважніші: частуйте ви!

Гавкун. Віддаю цю честь молодому талантові.

Василь. Старому діячеві належить ця честь.

Галя. Я вас помирю. Пане Василю, ви частуйте вишнівкою, а добродій нехай частують слив'янкою.

Василь. Згода, згода!

Гавкун. Це суд Соломонів. Ну, починаймо! Кому слив'янки—підходьте до мене!

Василь. А кому вишнівки—до мене.

(*Гавкун і Василь наливають чарки. Всі беруть по чарці*).

Семен. За віщо-ж ми вип'ємо?

Гавкун. За вашу драму без горілки.

Усі. За драму без горілки! (*П'ють усі*).

Завіса спадає.

ДОДАТКИ.

ЛИСТИ ДО Б. ГРІНЧЕНКА.

I.

Дорогий Добродію

Борисе Дмитрієвичу!

Вибачайте за довге мовчання. Давно вже лагоджусь написати. За рецензію на вірші дуже дякую. Що до русицизмів, у мене в віршах, то, грішний чоловік, иноді й знаю, що русицизм, а вживаю. Такий уже в мене стиль. Бува часом, що мені не то не ріже уха який не зовсім український вираз, а навіть подобається. Може від того, що я малим читав твори псевдокласиків і з того часу в мене зісталась прихильність до слав'янізмів і штучних виразів, котрі становлять так званий „високий штиль". Звичайно, це не добре, але відзвичаїтись од цього не легко. Переходжу *до поодиноких* у мене *помилок*. Що до слів: „забави", „скотську", то їх може й нема в живій мові, але здається, що вони не дуже будуть вражати; коли не знаю других кращих, то й уживаю й такі. Крок—справді слово польське і хоча вживається на правому березі Дніпра і в Галичині, але слово ***ступінь***, як лівобережне, повинно-б мати перевагу, тим більш, що воно й самостійне, як од слова ***шаг***, так і од слова ***крок***. Тим признаюсь до вини і оправдовуюсь тільки тим, що для слова ***ступінь*** бракувало в мене місця, а переробити дуже вірші не хотілось. Ще там-же помилка в слові: ***ходді січній***. Хода має акцент на кінці—ходá, ходи́ і т. д. „Ясная" теж акцент не-

доладній, але й у пісні трапляється: „Ніч моя темна, а зіронька ясна, Доле моя красна та щасна." „*Коли*"—правда, має значіння питаюче, але я розширюю його значіння на зразок других мов, де теж слово: когда, quand і т. д. може мати два значіння.

Звичайно кажуть *від*кинутись *від* чого, відбігти *від* чого, але я вжив для короткости без другого *від*.

У всякім разі буду надалі більш дбати про чистоту мови. Я й то ще трохи поправився, а раніш писав ще гіршою мовою. Почуваю обов'язок віддячити Вам критикою за критику. Звичайно путнього не сподіваюсь сказати (зроду не був критиком), а де-які дрібні уваги попробую зробити. В баладі *Сон* мені здалось, що вона вийшла трохи довша, ніж мала бути власне через повторювання однакових виразів по двічи, наприклад, в I вірші—3, 4; II, 12; III: 3,⌒4; 7,⌒8; 11,⌒12; IV: 1,⌒2; 7,⌒8. Такого повторювання я не вважаю в кожнім разі помилкою, тільки мені здалось, що не годиться цього робити часто, бо враження слабішає од збільшування числа слів. Тільки оце я й запримітив у *Сні*, а то зовсім гарненька балада.

В перекладі *Лісового царя* де-які слова стиснуті в віршу дуже тісно, через що мусіли губити гласний елемент і ставати не зовсім благозвучними, напр., „спізнившись вдвох". Тут, видимо, якби не вимагалося віршу, то сказалося-б: „спізнившися вдвох", або „спізнившись удвох". Далі мені здається, що не можна сказати *чом ти сховав*. *Чом*, здається, вживається тільки з отриманням *не (чом* вас лихо не приспало), а без *не* треба сказати або *чому́*, або *чого́*. Я, правда, не перевіряв цього закону, але досі через саму практику якось був певний що це так. „Цить, ти не дочув" акцент над словом *ти*—фіктивний; бо логічний притиск припадає на слово *цить*, так що цю половину вірша так і хочеться вимовити -'-vv|'-'-, замість того як схема вимагає o-'-o| o-'-|. Не знаю, на-

В. Самійленко. і Б Грінченко.

скільки цей приклад близький до первотвору (якщо він з первотвору перекладений), бо я німецького зовсім не знаю, а сам по собі вийшов гарний. А про *чом* напишіть, як ви думаєте. *Отаман Музика* мені подобався найбільш. Тільки чи можна розказувати в „часі теперішньому“ (ступає, пускає), а потім зразу сучасні дії переводити в час минулий: „і падало листя“. Я як у себе примічаю такі переходи, то виправляю. А може це буде педантизм? Напишіть і про це, яка ваша думка. Оце всі помилки, що я знайшов у вас. Як бачите, небагато, та й то більш таких, що тільки мені здаються помилками.

Із збіркою знову пригода. Перед канікулами зовсім була переписана, віддав я її тільки Білиловському (брату поета), щоб уписав туди твори свого брата, бо мені ніколи було переписувати. Потім до нього не зайшов тоді, як обіцяв, а він теж не зайшов перед од'їздом. Та й завіз із собою збірку, тепер треба чекати, поки повернеться. Свої вірші хотів удруге подавати до цензури, та якось забарився, тепер уже подам в-осени.

(Дата одержання: 27. VII. 1889).

II.

12 квітня 1890.

Коханий земляче

Борисе Дмитровичу!

Винуватий я перед вами так, що й сказати не можна. Ніщо не може мене оправдати перед вами, бо лист ваш дійшов до мене давно і сам я був увесь час у Київі.

Про ваші сонети опріч доброго не можна нічого сказати. Мені вони дуже, дуже подобаються, і не тільки мені одному, а всім, кому я їх показував. В них вражають най-

паче картинність зображення, енергічне почуття, що проходить через них усі і (якщо можна так сказати) живе життя, яке ви надаєте в них природі. Що до форми, то може й можна де-небудь замість одного слова поставити друге краще, але я не вбачаю ні одного виразу щоб різав ухо та потрибував зміни.

Одно тільки наверзається на думку. Що, як би ви витримали форму справжнього старинного сонета в його незмінній чистоті! Цеб-то я хочу сказати, що, якби ви давали для перших восьми стрічок не чотирі рими, а тільки дві, щоб розклад рим у перших 8 стрічок був такий: авва, авва. Звичайно, це страшенно заважить писанню, і я не винуватчу вас за те, що ви дали сонетові вільнішу форму, хоч ця форма і не зовсім відповідає тому, що властиво ми звемо сонетом.

Про граматки я спитаю; думаю що вони є, а як є, то по 5 коп. Як дістану, то зараз вам вишлю.

Чи ви чули, що збірник Александрова пропущено, але як! З 334 сторінок зробили 149. Викинули мої 2 пісні Іліади, Александрова Dziad'ів і багато иншого. Горенько наше! Мої вірші тепер в Одеській цензурі. Не знаю, що з ними буде. Тільки надії великої не маю. Посилаю вам на уваги нові свої вірші. Бувайте здорові. Другим разом напишу більш.

В. Самійленко.

Жилянська ул., № 17.

III.

7/VII. 1892.

Дорогий земляче

Борисе Дмитровичу!

Я так довго не писав до Вас, що Ви могли подумати що я або забув вас, або зник із світу.

Ні те, ні друге. Я ще по світу волочусь, хоч дуже погано, і вас не забув, сліжу за вашими працями, скільки можу по тому, що діходить до нас. Спасибі Вам за вашу працю. Ви даєте її так багато і в такому доброму напрямі! Ваша замітка про галицьку мову, як видно, возом зачепила галичан, що й досі гризуть вас та хотять проковтнути. На превеликий жаль, бачу, що нам трудно з ними порозумітися. Вони дивляться на річ трохи з иншого погляду, а нашого погляду не хотять зрозуміти. З їх погляду виходить мабуть так, що якби воля нашого слова була тільки у лемків, то діялект лемків повинен би стати літературною мовою, не вважаючи на те, що 20 мілійонів говорять далеко инакше. Їм байдуже про те, що $^3/_4$ народу говорить одностайною й досить відмінною від них мовою; їх діялект здається їм кращим: то єсть справжня літературна мова бо:

Нев і цісаря вітаєсь
І казань кажесь на амбоні,
Бо нев кобіті освідчаєсь
У щиро руському сальоні.

Чимало й ми винні в тому, що галичани можуть казати, що їм нема чого вчитись від нас мови, бо, мовляв, „у нас є наука і термінологія, що виробилась у Галичині, а в українців сама поезія". Справді, не вважаючи на те, що в галичан навряд чи знайдеться хоч один талант науковий, а у нас сила діячів дуже солідних і глибоко тямущих у своїм ділі, все-ж розправи і статті не белетристичні, написані українцями, не порівняються числом навіть з статтями галичан. Та й надії на краще нема, бо наші учені мужі здається поклали собі яко *credo*, що друкувати свої твори повинно і можна тільки в Росії і значить в російській мові. От побачим, що дасть науковий збірник Т-ва імени Шевченка. Перші два випуски забезпечені, бо людей за шию тягнено, щоб давали статті хоч написані по-російськи, хоч для перекладу на укр.

мову. Але що дальше буде? Може наші діячі скажуть, що з їх боку вже досить саможертви, що вони звершили вже все, що можна, і повинно і полишать галичан управлятись із збірником як хотять і як зуміють. Ну й підуть тоді всякі причинки і знадоби до життепису якихсь невідомих авторів, критичні росправи про букву ъ то-що.

Познайомився я по телеграфу з Катренком. Добрий чоловік, щира душа! Я з ним иноді балакаю. Тільки не часто доводиться з ним бачитись, бо доводиться бути одночасно на телеграфі йому й мені тільки що-шостої ночи та й ще роботи мені вночі буває такого багато, що рідко маю час, щоб підійти до Харькова й перемовити слово.

Погано я себе почуваю. Моя робота зовсім забиває мені *памороки, бо дуже її багато, і пріч того ввесь мій* час порвано на шматки, бо ось як я мушу відбувати свою службу. Мій тиждень складається з трьох днів. Перший день дежурю від 3 години дня до 10 вечора, другий день від 10 ранку до 3 дня і цілу ніч від 10 вечора до 10 ранку третього дня, а третій день від 10 г. ранку вільний увесь, але він мені не йде на користь, бо вертаюсь додому змучений, *невиспаний, і лягаю спати, та й сплю до вечора, а* цілий вечір як одурілий ходжу.

За отаку роботу (що випадає пересічно 8 годин щодня і третю ніч не спати) маю 30 карбованців з копійками і це в нас вважається „знатною" посадою, бо дежурять так саме і за 23 р.

Яко приємний сюрприз у моїй службі буває те, що часом вивернуть якого карбованця за перебріхану телеграму. Це трапляється частіш, коли я не сам передаю, а сідаю контролером при апараті Юза. Там робота йде дуже швидко, в годину 60-90 телеграм і треба успівати записати кожну в журнал, розписатись на самій телеграмі і перевірити на ленті, чи юзист чого не перебрехав. Звичайно стараєшся, аби хоч записувати успівати.

Охоче кинув-би цю каторжну роботу, якби трапилась яка инша. Досі стремів у телеграфі через те, що Київа не хотілось кидати. Але тепер згодився-б куди в инше місто поїхати, якби трапилось що инше. Думав навіть їхати в село куди-небудь учителювати, та боюсь, що я не зумію вести цього діла. Літературні мої праці сплять, хоч сам я й мало сплю. Писати що-небудь не спроможусь ніяк. Голова зовсім задурена, та й процес писання так остогидне за дежурство, що в вільну годину не хочеться й за перо братись. Пишіть мені на адресу: Кіевъ Центральная телеграфная контора В. И. Самойленку. Бувайте здорові. Простіть, що довго мовчав.

В. Самійленко.

АВТОБІОГРАФІЯ.

МИХАЙЛОВІ ЮРКОВИЧУ ОБІДНОМУ.

Мій любий друже! Не раз висловлювали Ви бажання мати матеріяли до моєї біографії. Тепер, коли Ви збираєтесь написати більшу книжку про мене, саме буде на часі подати Вам відомості, які можуть стати Вам у пригоді. Отже подаю Вам факти з мого життя, які пам'ятаю, і в ширшій і в точнішій формі, ніж ті, що ввійшли в книжку Б. Лисянського.

Моя мати була кріпачка Сорочинського дідича Черниша. Тому, що родина моєї матери належала до так званих дворових, то при визволі від кріпацтва в 1861 році не одержала земельного наділу, так що крім хати і города нічого не мала, через що й сталось, що родина мусіла заробляти, служачи по наймах, або займаючися всякими роботами: то-ж і моя мати мусіла йти в найми. Ще бувши кріпачкою, мати моя була взята до дідички Чернишки (здається в маєток „Товсте") в ролі бонни чи няньки до її дітей. Тоді, слухаючи, як учили Чернишчиних дітей, мати моя сама вивчилась читати й писати. Взагалі моя мати була дуже здатною до всякої науки, та, на жаль, не було кому її вчити. Не раз, коли в вітальні нікого не було, підсідала вона до фортепіяно і прибирала різні пісні. Але коли Чернишка ловила її на такому злочинстві, то била її по руках. Де-ж пак! Хлопка сміє доторкатись до панського струменту! Любов до музики мати моя дістала в спадщину від свого батька Кіндрата Самійленка, котрий добре грав на скрипку. Мати й співала добре, хоч голос мала невеликий.

Як моя мати мала літ шістнадцять, її мати й вітчим найняли служити до покоїв до старої дідички Лисевички в х. Климово, верстов 10 від Сорочинець, у Зіньковецькому повіті, де вона проживала з сином своїм Іваном Олександровичем.

Іван Олександрович Лисевич був багатий землевласник; мав п'ять тисяч десятин землі й багато всякого добра; любив бенкетування, полювання й музику. За часів кріпацтва мав власний оркестр музикантів. Сам теж гарно грав на скрипку. В той час, як моя мати вступила на службу до його матери, він мав коло 40 літ; був нежонатий. Займав він невеличкий окремий од матери будинок, а в більшому панському головному будинку жила його мати. Так що ніщо не перешкоджало йому продовжувати бенкети й забави з своїми приятелями.

Побачивши у своєї матери мою матір, він хутко звернув на неї свою увагу; дівчат він дуже любив, а до того моя мама була дуже гарна з обличчя й стрункa станом, та й натуру мала делікатну, можна-б сказати, освіченої й культурної дівчини.

В результаті його закохання, чи може тимчасової забаганки, він успів прихилити до себе серце молодої недосвідченої дівчини, й вона йому віддалася, ймучи віри, що він з нею одружиться, як то присягався зробити.

Та не так сталося. Як побачили, що моя мати вагітна, Лисевич одправив її в Сорочинці до батьків. Як компенсацію, обіцяв їй подарувати десять десятин землі, але мати моя з погордою відмовилась; вона не продавала свого кохання.

І так я народився вже в Сорочинцях у вбогій селянській хаті 22 січня ст. ст. 1864 р. Охрещено мене в церкві св. Спаса, до метрики записано, як незаконного сина крестьянки Александри Кондратьевни Самойленко (так це прізвище писалося в офіціяльних рос. документах). Та-

ким чином, згідно російським законам, я був приписаний до крестьянського стану, а прізвище дістав від прізвища матери.

Не знаю як швидко по моїм народженню сорочинський старий дідич Олексій Михайлович Трохимовський, котрий дуже не ухвалював поступування мого батька з моєю мамою, закликав маму на службу до себе як домоправительку. Трохимовський був самотний, бо з жінкою полькою давно розійшовся, а діти вже служили десь по різних інституціях.

Незабаром по тому Трохимовський продав свій сорочинський маєток Чернишеві, а сам переїхав у другий маєток Михайлівку, хутір 18 верст від Сорочинец, і ми з мамою теж туди переїхали. На хуторі я прожив років до 10, аж поки треба було мене готувати до гімназії.

Наші зносини з моїм батьком не переривались довгий час. Перш за все стара Лисевичка дуже любила мене й мою маму, вона завжди настоювала, щоб він із нею взяв шлюб. *Це й сталось-би може, бо батько хоч був вельми* багатий, був чоловік досить простий, до аристократії не горнувся, але був слабої вдачі, і його забрали в руки всі ті, хто був зацікавлений у тому, щоб він жив нежонатий: для одних це значило вічні бенкети, для других багата спадщина. Як виявилось незабаром, батько мене дуже полюбив, і якщо не мав наміру одружитися з моєю матір'ю, то принаймні дуже хотів, щоб вона віддала мене йому, обіцяючи виховувати. Можливо, що він-би мені відписав і свій маєток. Але мама моя не наважилася віддати мене, боячися, щоб мене не звели з світа батькові родичі й фаворитки. І певно, що вона мала рацію.

Але кілька разів батько брав мене до себе в гості в Климово. Не тямлю тепер, скільки я мав років тоді, як одвідував батька, може три, чотирі, але в моїй пам'яті *навіки відпечаталась обстановка його будинку. Мене най-*

більше вразила сила музичних струментів. У невеличкій світлиці стояв чорний орган на чотирі вали, який треба було крутити корбою, з дуже сильним і приємним голосом. В батьковій хаті над ліжком висіла картина—*півлежача німфа з лірою. Коли витягти за гудзик шнурок* з боку картини, то німфа починала рухати руками над лірою, і чулась приємна музика. Іще в одній хаті посередині стояв більярд, одна стіна була вся увішана рушницями, а в кутку стояла величезна шафа, в котрій за склом були інструменти на цілий оркестр: і контрабаси, і волторни, і скрипки й флейти. Крім того ще були в батька і музикальні скриньки, що накручувались ключем. Мені батько теж був купив у Сорочинцях дешевеньку скрипку, але я незабаром її зіпсував.

(Уривок власноручної автобіографії на цьому закінчується).

6 липня, 1925 р.
м. Боярка під Київом.

ПРИМІТКИ.

Самійленко не збирав оригіналів, навіть копій своїх поезій. В його архіві майже нічого не збереглося з давніх часів, хоч це почасти сталося й через часті переїзди з одного міста до другого, пізніше—через еміграцію (деякі папери залишилися в Винниці і Добрянці (Чернігівщина), але я їх не зміг одержати для цього видання). Ось чому я не міг перевірити текстів з рукописами, крім останніх перекладів з Ади Негрі. За основне видання тут мені стало видання 1906-1909 р.р. за редакцією М. Мочульського (Львів—Київ), який сумлінно повизбирав усі порозкидані, псевдонімами прикриті Самійленкові поезії: це й дало право Франкові в передмові визнати те видання „самим поетом авторизованим". Пізніше те-ж саме повторила й „Рада" з нагоди виходу цієї книги (1907, ч. 27). Отже цю „авторизацію" можна вважати ніби за доведений факт. Проте, як переказує нам дружина В. І.— Ольга Степанівна, небіжчик не цілком був задоволений із цього видання—його вражали де-які правописні й лексичні помилки.

Друге повне видання (1918) вийшло з додатком останніх творів Самійленкових 1917-18 рр., але впорядковане воно було, на сучасні критерії, досить недбало й неохайно: не до текстуальних дрібниць тоді було. Перед смертю, виконуючи моє прохання, Володимир Іванович переглянув це видання 1918 р. і тут де-що виправив; не маючи під руками рукописів, ці виправлення він міг обернути пере-

важно на правопис і виразні коректурні помилки. У двох-трьох місцях він поробив окремі примітки та редакційні зміни. Маючи цей примірник під руками, я використав ці примітки для свого видання.

Більшість творів я все-ж звірив із першодруками, хоч змін виявилося дуже мало: Самійленко не любив творити багатьох редакцій, усю мистецьку роботу переносячи на початкову добу в історії рукопису. Тільки де-що я зазначаю в примітках. Що до датування творів, то відносно багатьох творів воно дає рік видрукування, а не написання: инших відомостей немає.

Самий „тематичний" план видання обміркований самим автором. Проте, я дозволив собі внести в його певні зміни, згідно з своїм розумінням, своїм критерієм: думаю, що, як редактор, маю на це право. Головне, що я додав,— це розділ „газетних фельєтонів" і „драму без горілки", хоч цілком розумію їх де-яку мистецьку недосконалість; зокрема, що до фельєтонів я взяв лише два найтиповіші, щоб заманіфестувати цей жанр Самійленкової творчости, зовсім невипадковий, як де-хто думає. Додав і де-які недруковані або невідомі в нас вірші й переклади. Мені здавалося, що повага до пам'яти поетової вимагає від нас цього поширення: адже-ж повного видання творів ми невідомо чи скоро дочекаємось, а тим часом молодому поколінню, над свіжою могилою письменника, мусимо дати справжнього, невтятого Самійленка, а коли хочете— сурогат цього повного видання. З цих мотивів довелося виправити й заголовок: замість „Вибрані поезії" поставити просто „Вибрані твори".

Проте, щоб передати волю поетову його читачам, я тут подаю його власний план, записаний ним до окремого зшитку:

ВОЛОДИМИР САМІЙЛЕНКО. ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ.

I. На загальні мотиви. Антологія, лірика. Елегії, медитації.

1. Герострат.
2. Орел.
3. Пісня.
4. Найдорожча перлина.
5. До душі.
6. Грішниця.
7. Елегії. I, II, III, IV, V, VII (Поетові), VIII (Сфер небесних музика).
8. Дві планеті.
9. Непевність.
10. Веселка.
11. Її в дорогу виряжали.
12. Зорі.
13. Весняна елегія.
14. Поки душею...
15. Сумуєш ти, я теж сумую...
16. [Сонети] — закреслено. Не вмре поезія.
17. Весна (сонети й канцони). (11 п'єс).
18. До поета.
19. Людськість.
20. Сон.
21. Катам.
22. Вечірня пісня.
23. Поет, Греція й держави.
24. Te Deum.
25. Заспівав-би я...
26. Божий приклад.
27. Від чого люди лихі.
28. Пісня про свободу.
29. Переможець.
30. Не вмре поезія (вдруге. *О. Д.*).
31. Привіт Буковині.

II. Україна за царизма.

31. Україні (невірна нумерація. *О. Д.*).
32. У сумний час.
33. Так сміється...
34. Над руїнами (I і II).
35. Україна (Наша славна Укр).

III. Царизм і бюрократія.

36. Щасливий край.
37. Російська серенада.
38. Всеросійське свято.
39. Пісня про віщого Василя.
40. Собаки.
41. Мудрий кравець.
42. Dyettino.
43. Мрія бюрократа.
44. Новий лад.
45. Міністерська пісня.
46. Соловейків спів.
47. Дума-цяця.
48. Істинно-Руські заслуги.
49. Оборона столиці.

IV. Українські патріоти. Галицькі москалефіли.

50. Патріота Іван.
51. Патріоти.
52. Патріотична праця.
53. Возсоєдиненний Галичанин.
54. Твердий Русин.
55. На печі.
55-а. Гостра стаття (недруков.), (такої п'єси в Самійленкових папері поки що не знайшлося. О. Д.).

V. Сатиричні поезії на різні мотиви.

56. Горе поета.
57. Пригода.
58. Ідеальний публіцист.
59. Поет фельєтоніст.
60. Якби тепер устав Тарас.
61. Розмови (про Керенського).

VI. „Ямби".

62. Вже годі плакати.
63. Не будемо ми йти.
64. Невже для нас.

VII. Поезії, присвячені громадським діячам.

65. Українська мова (пам'яті Шевч.).
66. На роковини смерти Тар. Шевченка.
67. 26 лютого.
68. Вінок Тарасові Шевченкові.
69. Думка (на смерть Тр. Зіньківського).
70. Пам'яті Глібова.
71. На смерть Лесі Українки.

VIII. Переспіви з чужих поетів.

72. З Барб'є—Поступ.
73. З Байрона.
74. З Байрона.
75. } З Байок П. Ляшамболі.
76. }
77. }
78. }
79. }
80. З Беранже—Цар Горох.
81. „ Пташки.
82. „ Сенатор.
83. З Верхарна (у Л-В-Н 1923).
84. З Никитина — Ранок. На герць.
85. } З Ади Негрі—Вуличн.
86. } хлопець.
87. }
88. В гаях на порубах (рукопис).
89. і т. д. Аду Негрі взяти з „Нової Громади", „Глобуса" і „Червоного Шляху".

(Такого перекладу у Вісникові немає. О. Д.).

Подаємо тепер уривчасті нотатки до окремих поезій.

Грішниця. У першодруку („Складка", 1887, 42) Епіграф:

> Жено! гдѣ суть, иже важдаху на тя? Никій же ли тебе осуди? Она же рече: никто же, Господи! Рече ей Іисусъ: ни азъ тебе осуждаю. Еванг. Іоанна, гл. 8, ст. 10-11.

Цей-же епіграф подано і у Львівському виданні 1906 р. У Київському (1909) його немає.

У першодрукові й де-які варіянти, що свідчать, в якому напрямі провадив Самійленко роботу над текстом (хоч, може, ці варіянти належать Александрову: на це жаліється Самійленко в своїх листах): зам. на язиці—на язику; зам. марно—даром; зам. вказує—оповіда. Або ось перша редакція останньої строфи:

> Та бачу, що тепер пропаща ти навіки,
> І шкода так тебе, занедбана всіма!..
> Росте в моїй душі до тебе жаль великий,
> А слов докірливих на язику нема.

До душі. У першодрукові маємо епіграф:

> Душе моя, душе моя,
> Возстани! что спиши?
> Кан. Андр. Критск.

Є він і в Львівському виданні (1906); Київські видання (1909 і 1918) його проминали.

Елегії. Уперше в нашому виданні до перших шости поезій, написаних 1887 р., додається дві пізніші (1889): „Поетові" і „Сфер небесних музика". Це робиться на підставі власного Самійленкового плану—див. вище № 7. У виданні 1890 р., правда, вірш „Поетові" вже був приєднаний до „Елегії".

Сумуєш ти... У попередніх виданнях заголовок цього віршу був такий: „Ользі Е-ій". У згаданому примірни-

кові Самійленко цей заголовок викреслив, тому викинув його й я.

Посвята. Видруковано було в „Складці" Ц. Білиловського (1896) і після того в жадному виданні не повторювалося. Пояснення цьому дивному явищу маємо в листах Самійленкових до Б. Грінченка. Так, даючи згоду на повне видання своїх творів, Самійленко 8-V-1903 пише Грінченкові:

2. Низка віршів, поміщена в „Складці" Білиловського, під титулом „Посвята З. Р-ій", в цю збірку не повинна ввійти і видавці не повинні вписувати її в рукопис. Це—conditio sine qua non est згода на видання...

... Бога ради, не пишіть мені про те, щоб я змінив свою умову, висловлену в пункті 2 що до віршів із „Складки". Всякі заходи в цьому напрямку будуть мені дуже неприємні і коли вони будуть ужиті, я можу зректись зовсім згоди на видання. Не бажав-би я, щоб ті вірші були згадані і в тій статті, що, як ви кажете, буде написана про мене; але що я можу зробити, коли хтось захоче притьмом зробити мені неприємність!!"

Не завів, як бачимо, ці вірші В. І. і в цю свою збірку. Проте, я вважаю, що позбавляти нас цього поетового надбання й досі—навряд чи можна (хоч з мистецького боку воно особливої цінности не становить). Тому я й дозволяю собі їх уперше тут подати.

Переможець. Тут Самійленко в своєму примірникові дає таке пояснення: „Це святкування Полтавської перемоги 1709 р." Отже й байка набуває яскравого політичного змісту.

Щасливий край. У першодрукові зветься „Ельдорадо", під цією назвою набуло найширшої популярности (див. нижче спомини М. М. Могилянського). „Щасливий край" появилося лише в виданні 1918 р. і залишилося тут без змін. Даємо тут де-які редакційні зміни за Самійленковим примірником.

Пісня про віщого Василя. „Віщий Василь" — колишній київський цензор Василь Рафальський, лютий україно-фоб; Самійло—його секретар Самойленко; Ромер—цензор, що заступив Рафальського. „Слово" („Кіевское Слово"), „Киянин" („Кіевлянинъ"), „Заря"—це все тодішні київські газети. *Примітка авторова.*

Собаки. Новицький — Київський жандармський генерал; Ромер—цензор. *Примітка авторова.*

Новицький був відомий, як постійний борець з українським культурним рухом; про зустрічі з ним Самійленка ми згадували у вступній статті (на підставі автобіографії і споминів Самійленка).

Всеросійське свято. У виданні 1909 р. не було й появилося лише в виданні 1918 р.

Новий лад. Трьопкин — очевидно знаменитий Трепов (*товариш міністра внутрішніх справ, петербурзький градоначальник, дворцовий комендант*), що справді, на підставі останніх споминів Вітте, не тільки заливав кров'ю „конституцію", але й „переглядав" її.

Мій помічник—це мабуть, міністр внутрішніх справ Дурново, відомий організатор єврейських погромів і карних експедицій.

Прем'єр, од лиця якого говориться, — граф Сергій Вітте.

Міністерська пісня. „В І Держ. Думі" — примітка авторова. Граф Сергій—Вітте, що справді зберігав конституційний „декорум" лише для „парламентарної" Західньої Европи, яка без того не хотіла давати грошей.

Дума-цяця. Сатира має на увазі Третю Думу, що збиралася вже на підставі проведеного Столипиним закону 3-го червня 1907 р. Ані бідніше й середнє селянство, ані пролетаріят (великою мірою) не могли мати тут будь-якого помітного впливу, бо більшість належала великій промисловій буржуазії й поміщикам. Ця Дума обороняла кла-

сові інтереси буржуазії, наляканої революцією 1905 р., і була міцною підпорою царського уряду.

Оборона столиці. Автор глузує з відомого „патріотичного" вчинку царського уряду на початку війни 1914 р. —перейменування німецького Петербургу. Вірш свідчить за антивоєнні настрої Самійленка під час імперіялістичної війни.

Істинно-руські заслуги. Автор тут має на увазі т. зв. „истинно-русских", тоб-то монархічні елементи до-революційної Росії.

Возсоединєнний галичанін. До цієї „промови" автор додав у своєму примірникові: „О. І. Наумович у „Слав'янськ. благотвор. комітеті".

Іван Наумович —то відомий галицький москвофіл, який проте має й де-які культурні заслуги (часопис для селян „Наука"); наприкінці життя перейшов потом на Україну, похований у Київі. На його є сатира Франкова—„Дума про Наума Безумовича" (збірка „Давнє й нове").

„Славянский Благотворительный Комитет" — офіційна установа, що об'єднувала імперіялістичні кола російської інтелігенції й мала своїм завданням допомагати „слов'янам", між иншим—і „русским галичанам", тоб-то москвофілам в їхній боротьбі супроти галицьких українців.

Хераскова епопея. Поет московський Херасков написав твір „Россіяда", в котрій прославляє лютого царя Івана Грізного великим царем. *Примітка авторова.*

Пісня про свободу. Тут поет малює часи Столипинської реакції, коли на український рух упала страшна нагінка, а преса стала під великою загрозою.

Ідеальний публіцист. У листі до Грінченка з 14 листопаду 1886 р. Самійленко дає першу редакцію цього віршу (він мав увійти до проєктованої збірки „Хвиля"). Подаємо цю редакцію з огляду на її самостійний інтерес.